EDITURA UNIVERS

Premiul GRUGLIASCO-1966

„Cu romanul Fiecăruia ce i se cuvine sper să lărgesc cîmpul de observaţie. Parcurgînd o poveste care mai interesează încă Sicilia, am încercat să redau adevăratul sens al unei situaţii ce interesează întreaga Italie şi poate chiar şi alte ţări..."

LEONARDO SCIASCIA

Lei 3

127

1970

FIECĂRUIA CE I SE CUVINE • LEONARDO SCIASCIA

LEONARDO SCIASCIA

FIECĂRUIA CE I SE CUVINE

COLECŢIA MERIDIANE

Pe copertă: fragment din pictura lui Hilaire intitulată „Pinul“

Leonardo Sciascia

Fiecăruia ce i se cuvine

În românește de
Adriana Lăzărescu

Editura Univers

București – 1970

Dar să nu credţie că am intenţia să vă dezvălui un mister sau să scriu un roman.

POE, *Delictele din strada Morgue.*

I

Scrisoarea sosi o dată cu poşta de după-amiază. Ca de obicei, poştaşul lăsă pe contoar mai întîi sulul multicolor cu tot felul de ziare şi reviste, apoi cu grijă, de parcă i-ar fi fost teamă să n-o vadă explodînd, scrisoarea : plic galben şi adresa tipărită pe o fîşie albă de hîrtie lipită deasupra plicului.

— Nu prea îmi place scrisoarea asta, spuse poştaşul.

Farmacistul ridică ochii de pe ziar, îşi scoase ochelarii şi întrebă plictisit, dar şi curios :

— Poftim ?

— Spun că scrisoarea asta nu prea îmi place. Şi cu degetul arătător o împinse uşurel pe marginea contoarului, spre farmacist.

Fără să o atingă, farmacistul se aplecă s-o privească ; apoi se ridică, îşi puse ochelarii şi o privi din nou.

— Şi ce nu-ţi place ?

— A fost pusă la cutie aici, azi-noapte sau

azi-dimineață devreme; și adresa e tăiată dintr-o foaie de hîrtie cu antetul farmaciei.

— Așa e, constată farmacistul; și-l fixă pe poștaș, încurcat și neliniștit, de parcă ar fi așteptat o explicație sau o hotărîre.

— E o scrisoare anonimă, spuse poștașul.

— O scrisoare anonimă, repetă ca un ecou farmacistul. Nici n-o atinsese încă și scrisoarea îi și destrăma viața lui familială, cădea ca un trăsnet, ca să prefacă în cenușă pe o femeie lipsită de frumusețe, cam veștedă, cam neîngrijită, care pregătea la bucătărie friptura de ied, ca s-o bage la cuptor pentru cină.

— De cînd lumea e înrădăcinat aici viciul scrisorilor anonime, spuse poștașul.

Își lăsase geanta pe un scaun și se sprijinise de contoar; aștepta ca farmacistul să se hotărască să deschidă scrisoarea. I-o adusese intactă, fără să fi deschis-o mai înainte (bineînțeles cu toată grija) avînd încredere în cordialitatea și naivitatea destinatarului: „Dacă o deschide și e vorba de coarne, n-o să-mi spună nimic; dar dacă e o amenințare sau altceva o să mi-o arate". Oricum, n-avea de gînd să plece de acolo mai înainte de a afla despre ce era vorba. Avea timp destul.

— Pentru mine ?...O scrisoare anonimă ? se întrebă farmacistul, după o lungă tăcere, pe un

ton uimit și indignat, dar cu o figură speriată, palid, cu privirea în gol și broboane de sudoare deasupra buzelor.

Și dincolo de curiozitatea arzătoare de care era stăpînit, poștașul se simți și el cuprins de uimire și indignare; un om de ispravă, generos, simplu și cumsecade; în farmacie deschidea credit tuturor, iar la țară, unde avea pămînt ca zestre din partea soției, îi lăsa pe țărani să se descurce cum le era voia. Niciodată poștașul nu-l auzise rostind vreo vorbă care s-o supere cît de puțin pe doamna, soția lui.

Brusc, farmacistul se hotărî. Luă scrisoarea, o deschise și despături foaia de hîrtie. Poștașul văzu exact ceea ce se aștepta să vadă. Scrisoarea era compusă din cuvinte decupate din ziar.

Farmacistul bău amarul cupei dintr-o singură sorbitură. De alfel numai două rînduri.

— Ascultă, ascultă, spuse. Părea ușurat însă, aproape încîntat.

Poștașul reflectă: „Nu-i vorba de coarne". Întrebă:

— Și ce e ? O amenințare ?

— O amenințare, aprobă farmacistul.

Îi întinse scrisoarea. Poștașul o luă cu aviditate și citi cu glas tare:

— *Această scrisoare este condamnarea ta la moarte; pentru ceea ce ai făcut, vei muri.*

O îndoi din nou şi o puse pe contoar.

— Este o farsă, spuse el.

Şi chiar aşa gîndea de altfel.

— Crezi că e vorba de o farsă ? întrebă farmacistul cu o oarecare nelinişte.

— Ce ar putea fi altceva ? O farsă. Unii oameni au un fel de mîncărime pe limbă şi se ţin de tot soiul de glume. Nu-i pentru prima oară. Alţii le fac şi la telefon.

— Mda !... făcu farmacistul. Mi s-a întîmplat şi mie. Sună telefonul, noaptea. Mă duc să răspund, şi o voce de femeie mă întreabă dacă nu am pierdut cumva un cîine fiindcă ea a găsit unul jumătate bleu şi jumătate roz şi i s-a spus că era al meu. Dar asta-i o ameninţare cu moartea.

— E acelaşi lucru, afirmă poştaşul cu un aer competent.

Îşi luă geanta şi se îndreptă spre ieşire.

— Nu vă mai gîndiţi la asta, spuse el, în loc de rămas bun.

— Bine, n-o să mă mai gîndesc la asta, repetă farmacistul.

Dar după ce poştaşul plecase, continua totuşi să se gîndească. Ca farsă era cam tare. Dacă era o farsă... În definitiv ce altceva putea fi ?

Nu avusese niciodată nimic de împărţit cu nimeni, nu făcea politică, nici nu discuta măcar politică ; şi votul lui era într-adevăr secret pentru toţi ; socialist în alegerile politice, printr-o tradiţie de familie şi din pricina unor amintiri din tinereţe ; democrat creştin în alegerile administrative, de dragul orăşelului, deoarece cînd era administrat de democraţii creştini reuşea să mai smulgă cîte ceva guvernului şi asigurărilor din dările asupra venitului familiilor, ameninţat de partidele de stînga. Niciodată vreo discuţie ; cei de dreapta îl considerau de dreapta, iar cei de stînga de stînga. A te înflăcăra în politică însemna, de altfel, vreme pierdută ; iar cine nu-şi dădea seama de acest lucru sau ţintea un interes personal sau era orb din naştere. În sfîrşit, ducea o viaţă tihnită. Şi poate tocmai acesta era singurul motiv care stîrnise scrisoarea anonimă ; un om atît de liniştit provoca în sufletul altuia care trăia în trîndăvie şi răutate dorinţa de a-i strecura nelinişti şi groază. Sau poate că trebuia să caute motivul în singura pasiune pe care o nutrea, vînătoarea. Se ştie că vînătorii sînt invidioşi ; e de ajuns să ai un ogar bun, un cîine priceput, pentru ca toţi vînătorii din ţinut să te urască, ba chiar şi cei ce-ţi sînt prieteni,

vin la vînătoare cu tine şi în fiecare seară stau în jurul tău la farmacie. De nenumărate ori au fost acolo cazuri de otrăvire a cîinilor de vînătoare ; dacă stăpînii lor se hazardau să-i lase pe cei de ispravă cît de puţin liberi prin piaţetă, riscau să-i găsească încovrigaţi din cauza stricninei. Şi cine ştie dacă vreunul din ei nu făcea o legătură între stricnină şi farmacie. Pe nedrept, bineînţeles, pe nedrept ; deoarece pentru farmacistul Manno cîinele era sacru ca un zeu, mai ales cei evidenţiaţi la vînătoare, fie ai lui fie ai prietenilor. De altfel, ai lui erau în afara pericolului de otrăvire. Avea unsprezece, cei mai mulţi din rasă cirneică ; bine hrăniţi, îngrijiţi omeneşte, aveau la dispoziţia lor grădina casei pentru a-şi face nevoile şi pentru a zburda. Era o adevărată plăcere să-i vezi şi chiar să-i auzi. Lătratul lor, care-i făcea cîteodată să murmure pe vecini, însemna în schimb pentru urechile farmacistului o adevărată muzică ; deosebea glasul fiecăruia cît şi dispoziţia în care erau : veselie, tristeţe sau răpciugă.

Ei da, alt motiv nu putea fi. Aşadar o farsă, dar pînă la un punct, cineva voia să-i strecoare teama în suflet pentru ca miercuri, ziua lui liberă, să nu se ducă la vînătoare. Lăsînd la o parte modestia, dacă adăugăm la calităţile incontestabile ale cîinilor şi ochirea lui fără greş, putem afirma că fiecare miercuri se solda cu un adevărat masacru printre iepurii de casă şi cei de cîmp ; fapt pe care-l putea dovedi doctorul Roscio, tovarăşul său de totdeauna ; de altfel, bun ochitor, avea şi el cîţiva cîini buni, dar în sfîrşit... Aşadar, în cele din urmă, scrisoarea anonimă îi zgîndărea vanitatea, devenind un atestat al faimei lui de vînător. Întocmai ; se apropia ziua de deschidere a vînătoarei ; şi voiau să-l determine să lipsească de la marea sărbătoare a inaugurării, ziua aceea însemnînd pentru farmacist cea mai fericită zi a anului, indiferent de faptul că ar fi căzut într-o miercuri sau nu.

Frămîntîndu-şi mintea cu asemenea gînduri, convins acum de scopul scrisorii şi identitatea autorului ei, farmacistul îşi duse afară scaunul comod de paie împletite şi se aşeză în dreptul umbrei care se lăsa acum de la case. În faţă era statuia de bronz a lui Mercuzio Spanò, *avocat de vază, de mai multe ori subsecretar la poştă*, a cărei umbră, în lumina crudă a asfinţitului, se întindea încărcată de meditaţii asupra scrisorilor anonime, în dubla lui postură de avocat cu vază şi subsecretar la poştă. Şi farmacistul îl privi distrat pe sub gene ; dar brusc, distrat cum

era, se lăsă pradă amărăciunii care-l cuprinde pe omul lovit pe nedrept, cînd își descoperă propria-i umanitate nobilă față de răutatea altuia și se condamnă și se compătimește fiindcă nu se poate împăca de fel cu răutatea.

Cînd umbra lui Mercuzio Spanò ajunse să atingă zidul castelului Chiaramonte, aflat de partea cealaltă a piațetei, farmacistul era atît de absorbit de gîndurile lui, încît don Luigi Corvaia crezu că-l furase somnul. Strigă înspre el:

— Trezește-te!

Și farmacistul tresări, zîmbi și se ridică să-i aducă și lui don Luigi un scaun.

— Ce mai zi! oftă don Luigi, lăsîndu-se brusc și cu toată greutatea pe scaun.

— Termometrul a atins patruzeci și patru de grade, spuse farmacistul.

— Dar acum se mai răcorește; să vezi ca la noapte vom avea nevoie de pătură.

— Nu mai înțelegi nimic cu timpul ăsta, spuse cu glas amar farmacistul.

Și se hotărî să-i dea neîntîrziat vestea lui don Luigi, ca acesta la rîndul lui s-o transmită mai departe fiecărui prieten care ar fi venit pe acolo.

— Am primit o scrisoare anonimă, îl anunță el.

— O scrisoare anonimă?

— De amenințare, și se ridică să se ducă s-o ia.

Reacția lui don Luigi la citirea celor două rînduri îngrozitoare a fost mai întîi un:

— Cristoase!

Și apoi:

— Este o farsă.

Farmacistul consimți că era o farsă; o farsă, da, dar poate cu un anumit scop.

— Și cu ce scop?

— Să mă țină departe de vînătoare.

— Ei, da, se poate. Voi vînătorii sînteți capabili de orice, spuse don Luigi în asentimentul căruia nu erau nici cheltuielile și nici oboseala irosite fără rost cu ocazia vînătorii, deși aprecia o supă de potîrniche și un iepure în sos de vin și cu lămîie.

— Nu toți, preciză farmacistul.

— Desigur, desigur; orice regulă are excepțiile ei. Dar tu știi de ce sînt capabili unii; chiftelușa cu stricnină dată cîinelui, împușcătura trasă în cîinele prietenului, în loc de iepurele fugărit de cîine... Ticăloșii; și de fapt ce v-o fi făcînd cîinele? Bun sau rău, un cîine nu poate fi decît un cîine. Dacă ați avea curaj, ar trebui să vă răfuiți cu stăpînul lui.

— Nu-i acelaşi lucru, spuse farmacistul, căci în diverse împrejurări, simţise şi el cîte o undă de invidie faţă de cîinii altora, bineînţeles însă niciodată atîta invidie încît să le dorească moartea.

— Pentru mine este acelaşi lucru ; cine este în stare să omoare cu sînge rece un cîine, va fi în stare să omoare şi un creştin cu seninătatea cu care ar rosti *Tatăl nostru*. Dar, adăugă el, poate pentru că nu sînt vînător.

Practic, toată seara n-au discutat altceva decît despre psihologia vînătorilor ; căci cu fiecare nou sosit, ei reluau discuţia de la scrisoarea anonimă, ca pînă la urmă să ajungă la gelozia îngrozitoare, la invidia şi altele şi mai rele ale celor ce practicau vechiul şi nobilul divertisment al vînătorii. Natural, cei prezenţi erau excluşi ; deşi don Luigi Corvaia nu se ferea să facă unele presupuneri, bănuindu-i chiar şi pe cei de faţă de otrăvirea cîinilor sau de trimiterea scrisorilor anonime. Ce-i drept ochii lui mici şi străpungători cercetau cu atenţie printre pleoapele încreţite, pe rînd, toate figurile. Pe doctorul Roscio, pe notarul Pecorilla, pe avocatul Rosello, pe profesorul Laurana, şi chiar pe farmacist (care nu numai că putea fi cel ce otrăvise cîinii, ci însuşi autorul scrisorii, ticluită de el cu scopul de a dobîndi prin asta

renume de vînător de temut). În sfîrşit, don Luigi Corvaia era dispus să atribuie fiecăruia atîta răutate cîtă distila tainic propria-i minte, educată într-un spirit de neîncredere, suspiciune şi maliţie.

Oricum, ajunseră cu toţii la concluzia că scrisoarea trebuia luată ca o farsă, în orice caz răutăcioasă, cu atît mai mult dacă se tindea ca prin ea farmacistul să fie ţinut departe de solemna zi a deschiderii vînătorii. Şi cînd şeful jandarmeriei trecu pe acolo, aşa cum obişnuia în fiecare seară, farmacistul era pe deplin dispus să creadă că nu era decît o farsă ; de aceea, cu un aer glumeţ, prefăcîndu-se că ar fi victima deznădejdii şi a spaimei, îi adresă plîngerea că în orăşelul tutelat de el, o persoană cinstită, un cetăţean de treabă, un tată cumsecade de familie e ameninţat cu moartea, aşa, pur şi simplu, ca o nimica toată.

— Dar ce s-a întîmplat ? întrebă şeful jandarmeriei, aşteptînd cu o figură gata să izbucnească în rîs ca în faţa unei descoperiri hazlii.

Cînd i se arătă însă scrisoarea, luă un aer serios. Putea fi şi o farsă ; poate că fără îndoială era o farsă ; totuşi, delictul exista, trebuia deci făcută notificarea.

— Ce notificare ?! spuse farmacistul care devenise euforic.

— Ei, ba nu, e nevoie să facem notificarea; aşa-i legea. O să vă scutesc, cel mult, de deranjul de a mai veni pînă la chestură, scriind-o aici. Dar trebuie făcută. De altfel nu durează decît un minut.

Intrară în farmacie, farmacistul aprinse lampa de pe masa acoperită cu marmură pe care servea clienţii şi începu să scrie ceea ce-i dicta şeful jandarmeriei.

Şeful dicta, ţinînd scrisoarea deschisă în mînă. Lumina lămpii căzînd razant pe hîrtie, profesorul Laurana, care simţea o vie curiozitate faţă de ritualul şi limbajul notificării, văzu clar pe spatele peticului lipit cuvîntul UNICUIQUE şi apoi cu litere mai mici, confuz: *ordine naturală, menti observantur, timp, loc.* Se apropie să descifreze mai bine, citi cu glas tare unul dintre cuvinte: *uman.* Şeful jandarmeriei, plictisit, apărînd ceea ce devenise acum un secret profesional, spuse:

— Vă rog, dumneavoastră nu vedeţi că eu dictez?

— Tocmai citeam pe dosul acestei hîrtii, se scuză profesorul.

Şeful jandarmeriei lăsă mîna în jos şi împături scrisoarea.

— Poate că ar fi mai bine s-o examinaţi şi dumneavoastră în felul acesta, spuse profesorul oarecum vexat.

— Vom face tot ceea ce trebuie făcut, nu vă îndoiţi, spuse şeful cu un aer de superioritate.

Şi reluă dictarea.

II

Douăzeci şi trei august 1964 a fost ultima zi fericită pe care a avut-o farmacistul Manno pe acest pămînt. După părerea medicului legist, a trăit-o pînă la asfinţit ; şi de altfel în favoarea celor constatate de ştiinţă era şi cantitatea de vînat ce dădea pe afară din tolba lui de vînătoare cît şi din cea a doctorului Roscio ; unsprezece iepuri de casă, şase potîrnichi şi trei iepuri de cîmp. După părerea celor competenţi, erau roadele unei zile întregi de vînătoare, considerînd că localitatea nu era în rezervaţie şi nici prea bogată în vînat. Farmacistului şi doctorului le plăcea să depună un oarecare efort în acest divertisment, punînd la încercare atît iscusinţa lor cît şi a cîinilor de vînătoare ; de aceea se înţelegeau perfect şi mergeau întotdeauna împreună, fără să-şi mai caute alţi tovarăşi. Şi tot împreună încheiară ziua aceea fericită de vînătoare, la zece metri distanţă : farmacistul lovit în spate iar

doctorul Roscio în piept. Ba chiar şi unul din cîini rămase cu ei să le ţină de urît în eternul neant şi în vînătorile din cîmpiile elizee ; unul din cei zece pe care-i luase farmacistul, lăsînd acasă pe unul singur, fiindcă avea o inflamaţie la ochi. Poate că se năpustise asupra asasinilor, sau poate că-l omorîseră dintr-un exces de ură şi ferocitate.

Ceilalţi nouă ai farmacistului şi doi ai doctorului, nu se ştie pe unde o luaseră, pe moment. Drept este că pe la ora nouă au intrat în orăşel, şi în legenda orăşelului, alergînd în haită unul aproape lipit de celălalt, chelălăind atît de misterios încît pe toţi (deoarece se înţelege că toată lumea i-a văzut şi i-a auzit) i-a trecut fiorul unei presimţiri înfricoşătoare. Aşa cum mergeau în grup, gemînd, se îndreptară glonţ spre magazia unde farmacistul înjghebase un fel de culcuş al cîinilor ; şi în faţa porţii închise a magaziei, urletele lor se înteţiră, fără îndoială ca să-i vestească tragicul eveniment şi celui rămas acasă din cauza inflamaţiei la ochi.

Această reîntoarcere a cîinilor îi făcu pe toţi oamenii din orăşel ca zile în şir să discute cu mari rezerve asupra rînduielilor creaţiei (şi la fel va fi de fiecare dată cînd se va vorbi despre calităţile cu care sînt înzestraţi cîinii) ; deoarece

nu este întru totul drept ca ei să fie lipsiți de grai. Fără a mai ține seama, spre dezvinovățirea creatorului, că și dacă ar fi fost dotați cu grai cîinii, în înprejurările acelea, în legătură cu identitatea asasinilor, ar fi devenit muți în fața șefului jandarmeriei. Care șef a fost anunțat de îngrijorătoarea reîntoarcere a cîinilor, după ce se culcase, aproape de miezul nopții ; și pînă în zori, în colaborare cu jandarmii și cu cei ce n-aveau altceva mai bun de făcut, rămase în piață, încercînd să-i convingă pe cîini, cu bucățele de carne, mîngîieri și vorbe, să-l conducă la locul unde-și lăsaseră stăpînii. Dar cîinii n-au lăsat să se întrevadă că ar fi priceput ce li se cerea ; de aceea șeful jandarmeriei, cînd soarele se ridicase de mult pe cer, după ce aflase de la soția farmacistului numele localității unde presupunea ea că se duseseră cei doi la vînătoare, plecă în cercetare. Și numai către asfințit, după o zi, să ferească Dumnezeu ce zi, descoperi cadavrele. Întocmai cum se aștepta : căci din clipa cînd sărise din pat, văzuse realizată amenințarea din scrisoarea pe care o luaseră cu toții ca pe o farsă, inclusiv el.

Era o mare bătaie de cap, cea mai gravă din cîte avusese el în orășelul acela, în cei trei ani trăiți acolo : un dublu asasinat, iar victimele, două persoane cinstite, respectate, iubite, cu o poziție socială importantă ; și cu rude de vază ; farmacistul din partea soției, care era o Spanò, strănepoata lui Spanò, căruia i se ridicase statuia, și doctorul Roscio de asemeni, primul descendent direct al profesorului Roscio, oculist, iar dinspre partea soției, născută Rosello, nepoata protopopului și vara avocatului Rosello.

Ca să nu mai vorbim că din capitala provinciei s-au grăbit să vină colonelul și comisarul, șeful poliției. Și apoi comisarul a luat în primire conducerea anchetei, după cum s-a citit și în ziare ; într-o strînsă colaborare cu jandarmii, bineînțeles. Prima mișcare, cum se întîmplă totdeauna cu cei năpăstuiți, a fost reținerea tuturor celor ce avuseseră o cît de neînsemnată abatere penală, în afara bancherilor ajunși la faliment și a cămătarilor, de altfel destui în orășelul acela. Dar într-un interval de patruzeci și opt de ore, toți cei reținuți au fost trimiși înapoi la familiile lor. Bîjbîială în cea mai cumplită beznă, deși la anchetă participau și informatori de ai poliției care împînzeau localurile. Între timp se pregăteau înmormîntările, cu fastul cerut atît de condițiile sociale ale victimelor și ale familiilor lor, cît și de răsunetul acestei sinistre întîmplări

și de compătimirea tuturor cetățenilor. Și poliția luă hotărîrea ca momentele acelea să fie eternizate printr-o filmare strict secretă, încît n-a fost unul dintre participanții la convoiul funebru care să nu apară cît de vag și pe ecran, cu o figură care spunea parcă obiectivului, operatorului, anchetatorilor : „Știu că sînteți aici, dar pierdeți vremea ; am figura unui gentilom, unui nevinovat, unui prieten al victimelor".

Mergînd în urma morților — purtați pe umerii clienților lor cei mai robuști și mai devotați și grei ca plumbul din cauza sicrielor de nuc masiv, în plus și cu incrustații de bronz — prietenii farmaciei discutau despre scrisoare, scotoceau prin trecutul farmacistului Manno, revărsînd toată compătimirea impusă de împrejurare asupra sărmanului doctor Roscio, care nu avea absolut nici o legătură cu tot ceea ce se întîmpla, plătind cu moartea faptul de a-l fi însoțit pe farmacist, luînd în derîdere primirea scrisorii de amenințare. Deoarece, cu tot respectul față de farmacist, la acest punct, în fața atrocei înfăptuiri a amenințării, trebuia să admiți că o fi fost vreun motiv care să înarmeze mîna asasinului ; chiar dacă a fost absurd sau bazat pe vreo faptă (faptă rea) neînsemnată, îndepărtată, a victimei. Și

apoi, scrisoarea spunea clar și răspicat : *pentru ceea ce ai făcut, vei muri ;* așadar o vină, desigur ușoară, desigur de demult, trebuie că avea farmacistul. Dar, pe de altă parte, nimeni nu face nimic din senin ; și n-ajungi să omori un om (în cazul nostru doi, la mijloc fiind și doctorul Roscio) pentru un lucru de nimic. Într-un moment de enervare poți omorî un om pentru o simplă depășire, o vorbă aruncată, de acord. Dar crima aceasta fusese pregătită la rece, pentru a răzbuna o jignire ce nu putuse fi ușor uitată, o jignire din categoria acelora, care pe măsură ce trece timpul, în loc să se șteargă, se agravează. Sînt destui nebuni în stare să se fixeze asupra unei persoane, închipuindu-și că această persoană îi persecută în taină, continuu. Dar aceasta se poate oare spune că e într-adevăr crima unui nebun ? Lăsînd la o parte faptul că trebuia să fi fost doi nebuni ; și e cam greu să ne închipuim că se pot pune de acord doi nebuni. Căci erau fără îndoială doi asasini ; nimeni n-ar fi riscat să înfrunte singur două persoane înarmate, care aveau pușca în clipa aceea în mînă, încărcată, gata de tras ; și se știa că erau buni ochitori, iuți și preciși. De domeniul nebuniei era însă scrisoarea ; de ce să-l prevină ? Și dacă... farmacis-

tul cu conştiinţa încărcată de propria-i vinovăţie (care trebuie că exista) sau numai impresionat de ameninţare, ar fi renunţat să meargă la vînătoare ? Nu ar fi dat greş planul asasinilor ?

— Scrisoarea, spuse notarul Pecorilla, este o mostră tipică de crimă pasională : cu orice risc, răzbunătorul vrea ca victima să înceapă să se stingă treptat, retrăindu-şi propria-i vină din clipa în care primeşte avertismentul.

— Dar farmacistul n-a început de loc să se stingă, spuse profesorul Laurana. Poate că era puţin tulburat în seara cînd a primit scrisoarea ; dar, după aceea, făcea glume pe seama ei, era liniştit.

— Şi ce ştiţi dumneavoastră ce poate ascunde un om ? întrebă notarul.

— Şi de ce să ascundă ? Dimpotrivă, dacă avea vreo bănuială asupra provenienţei acelei ameninţări, cel mai înţelept lucru pe care-l avea de făcut...

— ... ar fi fost de a o comunica prietenilor, dacă nu chiar şefului jandarmeriei, completă ironic notarul.

— Şi de ce nu ?

— Dragă prietene, spuse notarul cu uimire şi dojană, dar pe un ton prietenos. Închipuieşte-ţi, bunul meu prieten, că farmacistul

Manno, Dumnezeu să-l ierte, oameni sîntem, nu ? într-un moment de slăbiciune, de nebunie... a căutat în jurul lui un suflet care să-l înţeleagă, şi poate că a găsit... O farmacie este frecventată mai mult de femei decît de bărbaţi, farmacistul este considerat aproape ca un medic... În sfîrşit, ochii văd, inima cere... Vreo fată, vreo tînără... Să ne gîndim cu atenţie : N-aş crede că bietul om să fi avut asemenea slăbiciuni. Dar cine poate pune mîna în foc ?

— Nimeni, spuse don Luigi Corvaia.

— Ei, vedeţi ? continuă notarul. Şi aş mai putea spune că dacă, vreodată, va apare vreun element pentru a putea formula bănuiala că... Să vorbim clar : bietul răposat a făcut o căsătorie de interes. Este de ajuns s-o priveşti pe soţia lui, sărmana, ca să nu mai ai nici un fel de îndoială ; foarte cumsecade femeie, de acord, o femeie cu virtuţi rare ; dar urîtă, sărmana de ea, cum nici nu se poate mai urîtă...

— El provenea dintr-o familie de condiţie joasă, spuse don Luigi, şi ca toţi cei ce au fost săraci, era lacom şi avar, mai ales în tinereţe... Apoi, după căsătorie, datorită şi farmaciei care începuse să meargă bine, se mai schimbă. În aparenţă.

— E drept : în aparență. Căci în adîncul inimii lui rămăsese un om închis, dur... Și ca să revenim la subiect, țineți seamă de acest lucru : care era comportamentul lui cînd se vorbea despre femei ?

Întrebarea notarului n-a avut un răspuns prea prompt din partea lui don Luigi. Rămînea mut ; asculta și nu spunea nimic.

— Să admitem cu sinceritate, noi, care avem prostul obicei de a vorbi despre femei, că este atitudinea specifică a celui care face și tace. Cînd și cînd, vă amintiți ? zîmbea, vrînd parcă să spună : „Voi vorbiți iar eu fac". Și apoi trebuie să recunoaștem că era un bărbat frumos.

— Ceea ce spui dumneata, iubite notare, nu dovedește nimic, rosti profesorul. Și chiar dacă se dovedește adevărat că farmacistul ar fi sedus o fată sau ar fi adus ultragii vreunei soții, pentru a întrebuința limbajul vechilor romane populare... Chiar dacă e adevărat, rămîne de explicat de ce, după primirea scrisorii, nu i-a putut mărturisi șefului jandarmeriei bănuielile în legătură cu identitatea autorului ei.

— Deoarece cîteodată între a pierde liniștea din casă și a cîștiga liniștea veșnică, unii aleg liniștea veșnică și gata, nimeni nu mai pomenește nimic, interveni comendatorul Zerillo, cu o figură care exprima amărăciunea de a nu fi fost în stare, pînă în clipa aceea, să facă aceeași alegere.

— Dar șeful jandarmeriei, cu discreție... începu să obiecteze profesorul Laurana.

— Lăsați prostiile, tăie scurt notarul. Și apoi, iertați-mă, vă voi explica eu mai tîrziu.

Se ajunsese la punctul în care se rosteau discursurile de laudă pentru cei doi decedați, în fața capelei din cimitir : și chiar notarul fusese ales să prezinte necrologul farmacistului.

Dar profesorul n-a avut nevoie de precizarea notarului. Efectiv, el nu spusese decît niște prostii.

Chiar cu o seară în urmă, văduva Manno, cu aluzii pline de rafinament și delicate eufemisme fusese invitată de comisar să-și amintească, să se gîndească dacă nu cumva, vreodată, cum se întîmplă mai totdeauna și oriunde, ar fi avut o umbră, *o umbră* de bănuială — nu că soțul ei ar fi avut o legătură extraconjugală, ferească sfîntul ! sau că ar fi trădat-o nici chiar cu totul întîmplător, ci dacă vreo femeie i-a dat tîrcoale sau l-a ispitit sau a frecventat cumva prea asiduu farmacia ; impresia cea mai vagă, în sfîrșit ; și comisarul s-ar fi mulțumit. Doamna i-a răspuns că nu,

o dată pentru totdeauna, în mod hotărît, nu. Dar comisarul nu s-a dat bătut, a cerut să fie adusă la chestură femeia de serviciu și, punîndu-i părintește tot felul de întrebări, reuși ca după șase ore s-o facă să admită că într-adevăr, odată fusese un mic incident în familie, în legătură cu o fată, care după părerea doamnei apărea prea des în farmacie (farmacia era dedesubtul apartamentului lor ; era așadar ușor pentru soția lui, cînd avea poftă, să controleze cine intra și cine ieșea).

Întrebare : — Și farmacistul ? Răspuns : — Nega. Întrebare : — Și dumneata ce crezi ? Răspuns : — Eu ? Dar ce amestec am eu ? Întrebare : — Dumneata ai avut aceiași bănuială ca a doamnei ? Răspuns : — Doamna nu avea nici o bănuială : i se părea că fata era foarte vioaie și bărbatul e bărbat. Întrebare : — Foarte vioaie. Și pe lîngă asta și foarte frumoasă, nu ? Răspuns : — Nu prea, după părerea mea ; dar vioaie da. Întrebare : — Foarte vioaie : adică plină de viață, sau mai degrabă cochetă... Asta voiai să spui ? Răspuns : — Da ! Întrebare : — Și cum se numește această fată ? Răspuns : — Nu știu ! Cu variantele : — N-o cunosc, n-am văzut-o niciodată, am văzut-o o singură dată și nici nu mi-o mai

amintesc măcar, de la 14,30 la 19,15, ora la care, printr-o neașteptată reîmprospătare a memoriei femeia de serviciu își aminti nu numai numele, ci și vîrsta, strada, numărul civic, rudele pînă la al cincilea grad și o sumedenie de alte date relative la fata în chestiune.

Pentru care motiv la 19,30 fata se afla în fața comisarului în timp ce tatăl ei o aștepta în fața porții chesturii : și la orele 21, viitoarea ei soacră, ducîndu-se acasă la fată, însoțită de două prietene de ale ei, restituia un ceas de mînă un portchei, o cravată și douăsprezece scrisori, reclamînd imediata restituire a unui inel, o brățară, un văl de pus la slujbă și douăsprezece scrisori. Și după ce acest ceremonial prin care se desfăcea logodna s-a rezolvat iute, bătrîna ex-viitoare soacră a pus o veninoasă pecete prin îndemnul ei răutăcios : — Căutați-vă alt cretin, proclamîndu-l implicit pe fiul ei lipsit de inteligență din moment ce-și încredințase propria-i onoare uneia care avusese o aventură cu farmacistul. Îndemnul ei provocă gemete de rușine și furia mamei fetei și rudelor care se grăbiră să vină acolo. Bătrîna plecă iute, mai înainte ca ceilalți să-și vină în fire și să se dezlănțuie, urmată de cele două prietene ; și de cum ajunse în stradă strigă ca să

audă toți vecinii : — Orice rău e spre bine. Mai bine îl omorau înainte ca fiul meu să intre în casa asta ! evident făcînd aluzie la farmacist, care s-a bucurat astfel de al doilea necrolog din ziua aceea.

III

Controlînd o serie de rețete și adăugînd la ele mărturia doctorului care le prescrisese, comisarul s-a convins că acel du-te, vino al fetei la farmacie trebuia în mod aproape definitiv atribuit unei meningite de care se îmbolnăvise un frate de al ei, de unsprezece ani, boală care-și lăsase semnele și azi : un aer prostit, o figură îngrozită, goluri de memorie și dificultate în exprimare. Cum tatăl lor mergea la țară să muncească, iar mama nu ieșea din casă, îi revenise ei obligația de a se duce la farmacie să facă rețetele și să ceară lămuriri doctorului curant, ea fiind de altfel cea mai vioaie și mai instruită din familie. Desigur că au fost interogați și tatăl și fostul logodnic ; dar așa, numai pentru a epuiza firul acela de cercetări.

După ce comisarul s-a convins, fetei îi rămînea să convingă un orășel întreg, șapte mii cinci sute de locuitori, inclusiv pe cei din fami-

lia ei. Care, de cum părăsise comisariatul, oricum, se năpustiră asupra ei și începură s-o îmbrîncească pe tăcute, insistenți și zeloși.

Doamna Teresa Spanò, văduva Manno, scoțînd afară toate fotografiile farmacistului ca s-o aleagă pe aceea ce urma să fie reprodusă în email pentru a fi montată la mormînt, în fiecare din ele vedea cum figura frumoasă și liniștită a soțului ei se animă, cum buzele schițează un surîs ironic, abia perceptibil, iar în ochi i se aprinde o lumină rece și batjocoritoare. Metamorfoza farmacistului începea astfel să se desfășoare chiar sub acoperișul casei în care trăise cincisprezece ani ca soț credincios și tată exemplar. Torturată de bănuială și în somn, cu apariții și dispariții neîncetate de fantome din care farmacistul se contura vag, gol ca un vierme și dezarticulat ca un manechin, trezindu-se brusc, doamna se dădea jos din pat ca să cerceteze din nou imaginile soțului din fotografii : și cîteodată, părea că-i răspunde din împărăția morții, de unde se afla, că totul era moarte și nimic nu conta ; iar altădată, de cele mai multe ori, din viața cinică și feroce care continua. Și hotărît indignate erau rudele ei, gata oricînd să-i reproșeze căsătoria aceea la care s-au opus la vremea respectivă prin toate mijloacele ; în timp ce

rudele farmacistului, la periferia fastoasei ceremonii funebre, după cum departe trăiseră și de viața înstărită și plină de satisfacții a rudei lor, înclinau să considere cele întîmplate în limitele fatalității ; căci dacă tu îți schimbi situația și vrei să atingi bogăția și fericirea, iată că durerea, rușinea și moartea te ajung cu pași repezi.

Lipsind totuși orice indiciu, cu excepția unui muc de țigare aflat la locul crimei (și cei ce au cercetat au presupus că în timpul așteptării îndelungi la pîndă o fumase unul dintre asasini), nu era măcar un om din orășel care să nu fi rezolvat în taină, totul sau în parte misterul, pe contul său ; sau să nu se considere în posesia unei chei de rezolvare. Avea cheia lui și profesorul Laurana : acel UNICUIQUE care, împreună cu alte cuvinte pe care le uitase, apăruse fortuit pe spatele scrisorii din cauza luminii piezișe care cădea pe ea. Nu știa dacă șeful jandarmeriei dăduse importanță ideii de a se uita și pe spatele scrisorii sau dacă, oricum, în cursul cercetărilor, examinaseră scrisoarea pe toate fețele în laboratoarele poliției ; în asemenea caz UNICUIQUE nu putea să nu fie în centrul cercetărilor. Dar în fond era mai mult decît sigur, și faptul că examinaseră scrisoa-

rea în sensul sugerat de el, şi faptul că după examinare, recunoscuseră importanţa acelui indiciu; intra aici şi o oarecare vanitate, ca şi cum altora nu le-ar fi fost dat să pătrundă într-un secret atît de evident sau într-o evidenţă atît de secretă; tocmai datorită acestei contradicţii din scrisoare era nevoie de o minte liberă şi promptă.

Şi astfel din vanitate se pomeni că face primul pas; aproape fără să vrea. Trecînd ca în fiecare seară, pe la chioşcul cu ziare, ceru *L'osservatore romano*. Vînzătorul de ziare rămase uimit atît pentru faptul că profesorului i se dusese faima, nu întru totul meritată, de anticlerical pornit cît şi pentru că de cel puţin douăzeci de ani nimeni nu-i ceruse niciodată ziarul acela. Şi îi răspunse profesorului, dîndu-i o mică senzaţie de bucurie.

— De cel puţin douăzeci de ani, n-am mai auzit pe cineva să-mi ceară *L'osservatore*. În timpul războiului îl mai citeau cîţiva, îmi soseau cinci exemplare. Pe urmă secretarul organizaţiei fasciste mi-a spus că dacă n-aveam de gînd să-i refuz primirea, avea să-mi retragă dreptul de a vinde ziare... Cel ce porunceşte are legea în mînă. Ce-aţi fi făcut dumneavoastră ?

— Ceea ce ai făcut dumneata, spuse profesorul.

„Aşadar, nimeni n-a mai cerut vînzătorului de ziare *L'osservatore*; dar se prea poate ca şeful jandarmeriei să fi aflat despre acest lucru. Trebuie să tatonez cu dirigintele poştii sau cu poştaşul."

Dirigintele era un tip de om vorbăreţ, prieten cu toată lumea. N-a fost nevoie de prea multă insistenţă în jurul lui pentru a căpăta informaţia.

— Fac o lucrare asupra lui Manzoni. Mi s-a recomandat un articol apărut în ziarul *L'osservatore romano*, cu cincisprezece sau douăzeci de zile în urmă. Primeşte cumva vreo persoană din orăşelul nostru *L'osservatore ?*

Se ştia că profesorul scria mici lucrări de critică, pe care le publica în cîte o revistă. De aceea dirigintele poştii îi dădu informaţia fără să se gîndească cîtuşi de puţin la substratul ei (şi n-ar fi dat-o, sau ar fi dat-o cu ezitare, cu neîncredere, dacă i-ar fi cerut-o cei de la poliţie).

— Sosesc două exemplare: unul arhiepiscopului, celălalt parohului de la sînt'Anna.

— Şi la Organizaţia Democraţilor Creştini ?

— Nu.

— Nici secretarului ?

— Nici lui. Numai două exemplare, fiţi convins.

Şi atribuind insistenţa profesorului faptului că nu era prea apropiat de lumea preoţească, îl sfătui :

— Mergeţi la parohul de la sînt'Anna, dacă are numărul ziarului pe care-l căutaţi, fără îndoială că vi-l va da.

Profesorul îi urmă imediat sfatul. Biserica sînt'Anna era la doi paşi, iar casa parohială alături. De altfel exista o oarecare familiaritate între el şi paroh : un om fără prea multe scrupule, rău văzut de superiorii lui şi iubit de popor (aveau însă dreptate superiorii).

A fost primit cu braţele deschise ; dar cînd îi mărturisi motivul vizitei sale, parohul luă expresia unui om mîhnit, spunîndu-i că era adevărat că primea *L'osservatore*, în virtutea inerţiei şi chiar ca să nu bată la ochi nu anulase abonamentul făcut de parohul dinaintea lui ; dar în ceea ce privea cititul, nici gînd...

— Nu l-am citit niciodată, nici nu l-am deschis măcar. Cred că, aşa cum vine, îl ia cu el capelanul meu. Îl cunoaşteţi ? Preotul acela tînăr, numai oase, care nu se uită niciodată în ochii omului. Un cretin. Ba chiar

un spion. De aceea mi l-au şi adus pe cap. El o fi citind *L'osservatore ;* poate că îl şi păstrează. Dacă doriţi îi telefonez.

— V-aş fi recunoscător.

— Îndată.

Ridică receptorul, ceru numărul. De cum primi legătura, întrebă brusc :

— Ai prezentat raportul la zi arhiepiscopului ?

Şi făcu cu ochiul profesorului, mişcînd ostentativ telefonul de unde venea vocea celuilalt, care desigur că nega. Apoi :

— Dar mie mi se... De altfel nu pentru asta te-am chemat. Ascultă bine ce-ţi spun : ce faci cu exemplarele din *L'osservatore romano* pe care mi le furi de aici ?

Alte proteste, pe care parohul le opri brusc spunîndu-i :

— Nu, de astă dată glumesc.. Hai, spune-mi ce faci cu ele ? Le păstrezi ?... Bravo, bravo... Aşteaptă un moment, îţi voi spune ce numere ; nu pentru mine, bineînţeles, ci pentru un prieten, un profesor... Ce numere vă trebuie ?

— Precis nu prea ştiu ; aş putea spune că articolul pe care-l caut se găseşte cam între întîi iulie şi cincisprezece august.

— Foarte bine... Ascultă : ai toate numerele de la întîi iulie la cincisprezece august ?...

Trebuie să controlezi ? Controlează, şi în acelaşi timp, vezi dacă în vreunul din aceste numere se vorbeşte despre Manzoni... Controlează bine şi telefonează-mi rezultatul.

Puse receptorul la loc, explicînd :

— Caută el ; şi dacă găseşte articolul îi spun să mi-l aducă mîine-dimineaţă. În felul acesta vă scutesc de neplăcerea de a-l vedea. Este o fiinţă dezgustătoare.

— Într-adevăr ?

— Ai nevoie de o rezistenţă de fier ca să-l suporţi în preajma ta. După părerea mea, e şi vicios ; mă înţelegeţi... Mă distrez ţinîndu-l mereu în mijlocul fetelor... Suferă nenorocitul, suferă. Şi se răzbună. Dumneavoastră ştiţi, eu iau viaţa aşa cum trebuie luată... Aţi auzit vreodată anecdota cu slujnica tînără şi ancheta episcopului ?... Nu ? V-o povestesc eu ; în fine veţi asculta o dată o anecdotă despre preoţi povestită de un preot... Aşadar: i se aduce la cunoştinţă episcopului că într-un sat oarecare exista un preot care nu numai că avea o slujnică mult prea tînără, după cum spune Manzoni *(lupus in fabula)*, „cu mulţi ani sub vîrstă matură", dar şi că o lăsa să doarmă alături de el, în acelaşi pat. Episcopul, natural, aleargă la faţa locului ; ajunge direct în casa preotului, o vede pe slujnică, tînără şi într-adevăr frumuşică, apoi camera de dormit, patul dublu. Îi comunică preotului acuzaţia. „Este adevărat, sfinţia ta, răspunde preotul, că ea doarme pe partea aceasta iar eu de partea cealaltă ; dar după cum vedeţi, în perete, între partea unde dorm eu şi cea unde doarme ea sînt fixate nişte balamale de fier ; şi în fiecare seară înainte de a mă culca fixez această scîndură solidă, ridicînd un adevărat zid între noi", şi-i arată scîndura. Episcopul se mai îmbunează, e uimit de atîta candoare ; îi aminteşte de unii sfinţi din evul mediu care se culcau în acelaşi pat cu o femeie dar după ce puneau între ei doi o cruce sau o spadă ; cu blîndeţe îi spune : „Dar fiule fără îndoială că scîndura este, ce-i drept, o precauţie ; dar ispita, dacă ispita te cuprinde furioasă, năvalnică, infernală aşa cum e ea ? Ce faci dacă te năpădeşte ispita ?" „Oh, prea sfinte, răspunde preotul, nu se întîmplă cine ştie ce : n-am decît să ridic scîndura şi s-o dau la o parte".

Parohul a avut timp să povestească destule alte anecdote pînă să sune telefonul capelanului său. Controlase : avea toate numerele apărute, de la întîi iulie la cincisprezece august ; dar în nici unul nu era articolul despre Manzoni.

— Îmi pare rău, spuse parohul, dar poate că n-a ştiut el să caute. V-am spus eu, e un cretin. Ca să fim siguri, ar trebui să vă duceţi dumneavoastră să le vedeţi. Sau doriţi să-i spun să mi le aducă pe toate aici ?

— Nu, mulţumesc, ar însemna prea mult deranj. De altfel, pot să mă şi lipsesc de articol.

— Vă cred ; de atîtea secole nu mai facem nici o afirmaţie de care să nu ne putem lipsi... Şi despre Manzoni, ce mai, închipuiţi-vă ce poate spune un catolic despre Manzoni ; un scriitor care n-ar putea fi înţeles şi iubit azi decît de un libertin, de un adevărat libertin, atît în sensul original cît şi în sensul curent al cuvîntului.

— Şi totuşi unele pagini ale catolicilor, asupra lui Manzoni, sînt revelatorii.

— Le cunosc : Dumnezeu care doboară la pămînt şi înalţă, graţia, natura, Manzoni şi Virgiliu... Eh, cît despre asta, aş spune că toată critica manzoniană a fost făcută de catolici. Cu oarecari excepţii : şi nu prea inteligentă, la drept vorbind. Şi ştiţi, cînd se apropie de centru, de magmă ? Cînd ating tema tăcerii iubirii... Dar să lăsăm... Iată, vreau să vă arăt ceva, pentru că ştiu că vă pricepeţi.

Se îndreptă înspre un dulap în perete, îl deschise. Trase afară o statuetă cît palma, reprezentînd pe sfîntul Rocco.

— Uitaţi-vă la ea : ce mişcare, ce fineţe... Şi ştiţi cum am făcut rost de ea ? Un coleg de al meu, dintr-un orăşel vecin ; o ţinea în sacristie, într-un colţişor, aruncată ca o vechitură. I-am cumpărat un alt sfînt Rocco nou, mare, din carton presat. Mă consideră un maniac, unul care înnebuneşte după antichităţi. Şi aproape că-şi făcea tot felul de scrupule acceptînd să cîştige atît de mult în schimb.

Parohul avea oarecum faima de rafinat şi avid cunoscător al obiectelor de artă, şi se ştia că întreţinea un comerţ continuu şi rentabil cu cîţiva anticari din Palermo. Într-adevăr, întorcîndu-l pe sfîntul Rocco pe toate părţile, adăugă :

— L-am şi arătat, mi se oferă trei sute de mii de lire. Deocamdată însă vreau să mă bucur şi eu puţin de el ; are timp destul ca să ajungă în casa vreunui pungaş al bunurilor publice... Ce părere aveţi ? Prima jumătate din Cinquecento, nu ?

— Cred că da.

— De aceeaşi părere este şi profesorul De Renzis, o autoritate în ceea ce priveşte sculptura siciliană din Quattrocento şi Cinquecento...

Numai că părerea lui, izbucni în rîs, coincide întotdeauna cu a mea, din moment ce eu îl plătesc.

— Dumneavoastră nu credeți în nimic, spuse profesorul.

— O, ba da, în cîte ceva. Poate chiar în prea multe, pentru asemenea vremuri.

Se răspîndise în orășel anecdota, poate adevărată, că în timp ce oficia slujba, în momentul cînd să deschidă tabernaculul, i se înțepenise cheia în broască ; și învîrtind nerăbdător cheia, parohului îi scăpă o înjurătură. — Ce dracu are ? voia să spună despre broască. Adevărul este că totdeauna era grăbit în privința obligațiilor bisericești, căci tot timpul era prin tîrg ca să mai încheie vreo afacere, să mai speculeze ceva.

— Dar mă iertați, nu prea înțeleg... începu profesorul.

— De ce port eu acest veșmînt preoțesc ?... Vă voi spune că nu din propria-mi dorință l-am îmbrăcat. Dar poate că dumneavoastră cunoașteți povestea mea : un unchi de-al meu, preot, chiar parohul acestei biserici, cămătar bogat, mi-a lăsat tot ce i-a aparținut, cu condiția să devin și eu preot. Cînd a murit el, aveam trei ani. La zece ani cînd am intrat la seminar,

mă consideram Ludovic cel Sfînt ; la douăzeci și doi, cînd am ieșit, eram o încarnare a Satanei. Aș fi vrut să las totul baltă, dar era moștenirea, era mama. Azi nu mai țin la ceea ce-am moștenit, iar mama a murit ; aș putea pleca de aici.

— Dar există Concordatul.

— În cazul meu, cu testamentul unchiului în mînă, Concordatul nu m-ar putea atinge : m-am făcut preot din constrîngere, așadar, m-ar lăsa să plec fără să-mi reducă drepturile civile... Dar adevărul este că această haină mi-a devenit acum comodă ; și între comoditate și dispreț am ajuns la un echilibru, o perfecțiune, o plenitudine de viață...

— Dar nu riscați vreo neplăcere ?

— Nu, absolut nimic. Dacă ar avea cutezanța să mă atace, aș declanșa un scandal că pînă și trimișii ziarelor străine ar veni să se instaleze aici cel puțin o lună. Dar ce spun eu, un scandal ? Un lanț, un foc de artificii de scandaluri...

Antrenat într-o conversație atît de plăcută, profesorul Laurana părăsi casa parohială aproape de miezul nopții. Plecă de acolo plin de simpatie pentru parohul din Sînt' Anna. „Sicilia, poate întreaga Italie, își spuse el, e alcă-

tuită din atîtea personaje simpatice cărora ar trebui să le tai capul.“

În ceea ce privea UNICUIQUE, aflase că nu putea proveni din ziarul care sosea la parohia din Sînt' Anna. Şi asta însemna totuşi ceva.

IV

Trecuseră cele trei zile de doliu mare, timp în care profesorul Laurana s-a gîndit să nu comită indiscreţia de a se duce la arhiepiscopul Rosello ca să-i ceară cu împrumut numărul din *L'osservatore romano*, apărut între întîi iulie şi cincisprezece august, ce conţinea un articol asupra lui Manzoni, de care nu se putea lipsi pentru lucrarea sa. Arhiepiscopul era unchiul soţiei doctorului Roscio, plin de afecţiune faţă de ea, căci fata crescuse în casa lui pînă la căsătorie. Casa arhiepiscopului era mare, întreţinută de proprietăţi mari indivize ; cu vreo douăzeci de ani în urmă, trăind acolo cei doi fraţi căsătoriţi împreună cu familiile lor, douăsprezece persoane formau pe atunci o singură casă cu arhiepiscopul în frunte, care le era nu numai părinte spiritual...Mai tîrziu, moartea şi căsătoriile au tîrît cu ele nouă persoane, rămînînd astfel numai patru : arhiepiscopul, cele două

cumnate şi un nepot, neînsurat pînă în clipa aceea, avocatul Rosello.

Arhiepiscopul era în sacristie ; îşi dezbrăca odăjdiile bisericeşti cu care oficiase slujba. Îl primi foarte binevoitor pe profesor, de parcă i-ar fi fost trimis de cer. După zece minute de amabilităţi reciproce, ajunseră să discute despre crima atroce, despre temperamentul supus şi generos al doctorului Roscio, răposatul, şi despre durerea inconsolabilă a văduvei.

— Cumplită crimă. Şi apoi atît de ciudată, de misterioasă, spuse profesorul.

— Nu chiar atît, afirmă arhiepiscopul.

O pauză şi apoi :

— Vedeţi, omul acela, adică bietul farmacist, avea aventurile lui. Nu se ştia nimic, de acord. Cert e că a fost mai întîi avertizat şi apoi ucis. Adică, procedeul tipic de răzbunare. Şi bietul meu nepot a căzut şi el în capcană.

— Asta credeţi dumneavoastră ?

— Ce altceva ar putea fi ? Un om ca el nu avea chestiuni de afaceri cu nimeni, din cîte s-au dovedit. Nu rămîne să ne gîndim decît la vreo uneltire. Şi la un tată, la un frate sau la un logodnic care simte la un moment dat că nu mai poate îndura o insultă şi-i pune capăt, în felul lui : cu atîta furie, încît nici nu

vede că în acelaşi timp nimiceşte şi un nevinovat.

— Este posibil, dar nu este o certitudine.

— Certitudine ? Dar, iubite profesor, certitudine este numai Dumnezeu. Şi moartea. Certitudine, nu e, bineînţeles, dar elemente care să ne apropie de certitudine există. În primul rînd, scrisoarea îl avertizează pe farmacist că va plăti cu moartea o vină a sa ; nu spune ce vină, dar cine a scris-o presupunea că amintirea acelei vinovăţii chiar îndepărtată trebuia să revină imediat în memoria celui ce o comisese (aşadar e o vină grea, nu prea uşor de uitat) sau ştia că se referă la ceva apropiat, pe punctul de a fi comis ca să zic aşa. În al doilea rînd, dacă farmacistul n-a vrut să facă o notificare, după cum prea bine ştiţi, deoarece mi s-a spus că eraţi de faţă, pe semne că a avut cel puţin bănuiala că s-ar fi putut isca ceva nu prea onorabil în ceea ce-l privea : cel puţin bănuiala. În al treilea rînd, se pare că viaţa familială din casa farmacistului nu se desfăşura într-o linişte deplină...

— Nu ştiu... Dar aş avea de făcut cîteva obiecţii. În primul rînd, farmacistul primeşte o ameninţare clară, directă. Şi ce face ? La distanţă de o săptămînă îi oferă duşmanului său cea mai bună ocazie pentru a-şi realiza

amenințarea : se duce la vînătoare. Ce-i drept, n-a luat-o în serios, a crezut că-i o farsă ; așadar nici un fel de vină, nici îndepărtată nici prezentă. Sau, mai degrabă, văzînd că amenințarea a fost într-un mod atît de feroce aplicată, trebuie să ne gîndim la o vină foarte îndepărtată, atît de îndepărtată, încît să pară de necrezut izbucnirea atît de întîrziată a răzbunării. Sau trebuie să ne gîndim la o vină comisă de el fără să-și fi dat seama : un gest, o vorbă, ceva în sfîrșit, de care nu faci caz, dar care lezează în mod indelebil o minte bolnavă, zdruncinată. Al doilea, nimeni, după ce-a văzut scrisoarea nu s-a gîndit s-o ia în serios. Nimeni. Și orășelul nostru e mic, încît e greu ca oamenilor să le scape vreo relație, oricît de tainică ar fi ea, un viciu, cît ar fi el de ascuns... Cît despre faptul că nu voia să facă o notificare, este adevărat ; dar este tocmai consecința faptului că el și prietenii lui au luat drept farsă scrisoarea.

— Poate că aveți dreptate dumneavoastră, spuse arhiepiscopul, dar i se citea în ochi că rămînea neclintit în părerea lui.

Apoi împreună mîinile :

— Doamne, aruncă-ți lumina și descoperă adevărul, în numele dreptății și nu al răzbunării.

— Să sperăm, rosti profesorul, ca pe un amin.

Apoi îi spuse motivul pentru care venise să-l deranjeze.

— *L'osservatore romano?* întrebă arhiepiscopul, satisfăcut că un necredincios avea nevoie de acest ziar. Da, îmi sosește, îl citesc. Dar de păstrat... Păstrez revistele *Civiltà cattolica, Vita e pensiero,* dar ziarele nu... Paracliserul se duce să ridice poșta, și mi-o aduce aici. Eu îmi iau acasă scrisorile personale și ziarele. După ce le citesc, ziarele intră, ca să zic așa, în domeniul gospodăriei. *L'osservatore romano, Il popolo...* Iată, vedeți, adăugă arhiepiscopul, trăgînd din grămada de corespondență *L'osservatore,* acum îl iau acasă, imediat după-masă îl citesc și chiar diseară, lucru sigur, cumnatele mele sau jupîneasa se vor servi de el ca să facă un pachet sau ca să aprindă focul la cuptor. Doar dacă, bineînțeles, nu cuprinde în el vreo enciclică, un discurs sau vreun decret al Sanctității Sale.

— Se înțelege.

— Dacă numărul acesta, care este de alaltăieri, v-ar folosi...

I-l întinse împăturit în opt cum era...

— Mie îmi va fi de ajuns să-l parcurg iute acum, aici... De altfel sînt în urmă și cu cititul

ziarelor, ultima săptămînă a fost un infern pentru mine...

Laurana deschisese ziarul şi rămăsese fascinat de titluri. Iată aici acel UNICUIQUE, exact cum apăruse pe spatele scrisorii. UNICUIQUE SUUM, fiecăruia ce i se cuvine. Litere frumoase de tipar, codiţa de la Q elegant curbată. Apoi cheile încrucişate şi tiara papală şi cu aceleaşi litere, NON PRAEVALEBUNT [1]. Fiecăruia ceea ce i se cuvine : farmacistului Manno, cît şi doctorului Roscio. Era acelaşi UNICUIQUE de pe spatele peticului de hîrtie, tăiat şi lipit de autorul scrisorii, de aceeaşi mînă care curmase apoi două vieţi ? Cuvîntul condamnare ? Cuvîntul moarte ? Păcat că nu se mai putea arunca o privire pe scrisoare, fiindcă era închisă acum în dosarul secret judiciar.

— Nu vă sfiiţi, spunea arhiepiscopul, dacă vă este de folos numărul acesta, vă rog să-l luaţi.

— Ce-aţi spus ?... A, da... mulţumesc. Nu, nu, n-am nevoie de el.

Lăsă ziarul pe masă şi se ridică. Era tulburat, pe neaşteptate îi făcea rău mirosul de lemn vechi, de flori veştejite, de ceară, care venea din sacristie.

[1] Nu vor învinge. (Lat.)

— Vă rămîn îndatorat, îi spuse întinzîndu-i mîna, pe care arhiepiscopul o strînse între ale sale, cu afecţiunea datorată celor rătăciţi.

— Şi într-adevăr, la revedere, căci sper să-mi mai faceţi cînd şi cînd cîte o vizită, îl invita arhiepiscopul.

— Cu multă plăcere, îi răspunse Laurana.

Ieşi din sacristie, străbătu biserica pustie. În piaţă nu era un petec de umbră ; trecînd pe acolo îşi dădu mai bine seama cît de plăcută era atmosfera din biserică şi din sacristie ; şi părerea aceasta se transformă într-o concluzie ironică pentru parohul din Sînt' Anna şi pentru arhiepiscop. O duceau într-adevăr bine, fiecare în felul lui. Sau, dînd crezare vorbelor lumii, amîndoi în acelaşi fel, diferite fiind doar aparenţele. Divaga. Dintr-un fel de amor propriu inconştient, evita momentul deziluziei, al înfrîngerii. Şi mai era un lucru. Chiar dacă ar afla cu certitudine numărul ziarului *L'osservator* din care fusese decupat acel *UNICUIQUE*, lipit pe scrisoare, ar fi fost totuşi imposibil să se ştie unde a ajuns ziarul din casa arhiepiscopului. Deoarece nici prin gînd nu-i trecea că arhiepiscopul, cumnatele, nepotul sau jupîneasa ar putea avea vreun amestec. Din felul cum erau întrebuinţate ziarele, după ce le răsfoia arhiepiscopul, ajungeai cu

gîndul la un procentaj minim de cititori care să facă o colecţie, cum făcea capelanul din Sînt'Anna şi că numărul acela, pagina aceea de ziar a nimerit ca învelitoare a vreunui pachet în mîinile autorului scrisorii anonime (şi al crimelor). Fără să mai adăugăm că în capitală, ziarul se vindea la chioşcuri şi oricine l-ar fi putut cumpăra, fie în vederea unui anume scop, fie cu totul întîmplător.

Ţinînd seamă de toate acestea, poliţia se comportase cu bun-simţ, nefăcînd caz şi nici o aluzie la acel UNICUIQUE. Experienţa... nimic de spus. Ar fi timp pierdut să începi să cauţi acul în carul cu fîn, cînd ştii că e un ac fără ureche, deci n-ai pe unde trece firul care să lege şirul cercetărilor. El însă rămăsese uluit de acel detaliu. Un ziar care avea numai doi abonaţi în tot orăşelul ! Un indiciu precis, care ar fi deschis drum cercetărilor. Şi în loc de asta, mai rău te încurca.

Dar nici poliţia, care pornise cercetările bazată pe mucul de ţigară, nu juca o carte mai norocoasă. Marca Branca, de pe ţigară, era un indiciu, dar în orăşel nu le fuma decît secretarul comunal, persoană deasupra oricărei bănuieli şi pe lîngă asta străin, doar de şase luni stabilit în oraş. *„L'osservator* face cît ţigara

Branca, îşi spuse Laurana, dar lasă poliţia să alerge după ţigară şi tu pune-i cruce ziarului *L'osservator."* Şi totuşi, acasă, în timp ce maică-sa punea masa, îşi notă pe o hîrtiuţă : „Cel ce a compus scrisoarea decupînd cuvintele din *L'osservator :* a) a cumpărat ziarul în capitală pentru o doză în plus de rafinament, cu intenţia de a crea o confuzie în cercetări ; b) s-a trezit în mod fortuit cu ziarul în mînă fără să-şi dea seama măcar despre ce ziar era vorba ; c) era atît de deprins să vadă ziarul acela în casă, încît îl considera un ziar ca oricare altul, fără a reflecta asupra particularităţilor tipografice şi asupra limitatei şi aproape profesionalei difuzări". Lăsă stiloul şi reciti cele notate ; apoi rupse foaia de hîrtie în bucăţele mici de tot.

V

Paolo Laurana, profesor de italiană şi de istorie la liceul clasic din capitala provinciei, era considerat de către elevi un tip curios dar priceput, iar de părinţii elevilor un tip priceput dar curios. Termenul curios, în mentalitatea fiilor şi cea a părinţilor, voia să însemne o ciudăţenie care nu atingea extravaganţa ; opacă, apăsătoare, aproape mortificată. Această ciudăţenie a lui, oricum, reuşea să-i facă pe elevi să-l priceapă în timp ce pe părinţi îi împiedica să găsească adevăratul mijloc prin care să-l aducă nu pe calea clemenţei, ci pe cea a dreptăţii (deoarece, e inutil s-o mai spun, dar nu mai există elevi care să merite să rămînă repetenţi). Era amabil pînă la timiditate, pînă la bîlbîială ; de cîte ori era rugat să aibă în vedere pe un elev, lăsa să se întrevadă că va ţine seama de aceasta în mod deosebit. Dar se ştia că gentileţea lui ascundea o dură hotărîre ; o judecată inflexibilă ; şi că recomandările ce

i se făceau îi intrau pe o ureche şi-i ieşeau pe alta.

Tot timpul anului şcolar, viaţa lui se depăna între capitală şi orăşel ; pleca cu cursa de şapte şi se întorcea cu cea de două. După-amiaza şi-o dedica lecturii, studiului ; iar seara şi-o petrecea la club sau la farmacie ; se întorcea acasă în jurul orei opt. Nu dădea lecţii particulare, nici vara măcar, anotimp cînd prefera să se ocupe de lucrările sale de critică literară, pe care le publica apoi în reviste necitite de nimeni din orăşel.

Un om cinstit, meticulos, trist ; nu prea inteligent, ba chiar cu unele momente de obtuzitate vădită ; cu decompensări şi resentimente pe care şi le cunoştea şi le condamna ; fără să fie lipsit de conştiinţa valorii sale, tainică prezumţie şi vanitate, datorată pe de o parte mediului şcolii, unde, prin pregătirea şi umanitatea lui, se simţea şi era într-adevăr atît de diferit de colegii săi, şi pe de altă parte izolării în care se afla ca aşa zis om de cultură. În politică toţi îl considerau un comunist. Dar nu era. În viaţa lui particulară era considerat o victimă a afecţiunii exclusive şi geloase a mamei. Şi era adevărat. La aproape patruzeci de ani, încă se mai frămînta în forul lui interior cu tot felul de închipuiri, de dorinţe şi

vise de amor cu elevele şi colegele care nu-şi dădeau seama sau îşi dădeau seama foarte vag ; şi era de ajuns ca o fată sau o colegă să lase să se întrevadă că ar răspunde atenţiei sale, ca el să se închisteze imediat. Gîndul la maică-sa, la ceea ce ar fi spus ea, la felul în care ar fi considerat o fată aleasă de el eventuala convieţuire a celor două femei, posibila hotărîre a uneia din ele de a nu mai trăi sub acelaşi acoperiş, intervenea întotdeauna ca să stingă pasiunile lui efemere, să îndepărteze femeile care fuseseră obiectul acelor frămîntări, ca în urma unei triste experienţe consumate, deci cu un simţămînt de uşurare, de eliberare. Poate că s-ar fi însurat cu ochii închişi cu fata pe care i-ar fi adus-o maică-sa ; dar, ingenuu cum era, nepregătit, atît de lipsit de apărare în faţa malitiei din lumea asta, după părerea mamei lui nu avea încă vîrsta pentru a face un pas atît de primejdios.

Cu asemenea caracter şi în condiţiile în care trăia, n-avea prieteni. Multe cunoştinţe, dar nici un prieten. Cu doctorul Roscio, de exemplu, făcuse gimnaziul, liceul, dar nu se poate spune că au fost prieteni după aceea, cînd s-au reîntîlnit în orăşel după anii universitari. Se vedeau în farmacie şi la club, stăteau de vorbă, îşi mai aminteau de cîte o întîmplare

sau de cîte o persoană din anii de şcoală. Cîteodată îl chema acasă, pentru vreo suferinţă sau vreo stare depresivă de-a mamei : Roscio venea, o vizita pe bătrîna doamnă, îi prescria ceva ; apoi se aşeza să bea o cafea, să-şi reamintească împreună de cutare profesor sau coleg de care nu mai ştia nimic şi cine ştie ce făcea acum şi pe unde mai era. Niciodată nu primea bani pentru vizitele medicale ; dar în fiecare an, de Crăciun, Laurana îi trimetea în dar o carte frumoasă, căci Roscio făcea parte din cei ce citesc cînd şi cînd cîte o carte. Dar între ei nu era o afecţiune, ci numai o comunitate de amintiri şi posibilitatea de a vorbi despre un fapt literar sau politic cu o oarecare competenţă şi fără discordanţe neplăcute ; ceea ce era cu neputinţă cu alţii din orăşel, mai toţi fascişti, pînă şi cei ce nu credeau asta despre ei. De aceea moartea lui Roscio l-a impresionat în mod deosebit, simţind un gol şi o mîhnire, mai ales după ce l-a văzut mort. Ce-i drept, moartea îi acoperise chipul cu sulf palid, o mască de sulf care se întărea încet încet în atmosfera descompusă şi încărcată de flori, lumînări şi sudoare. Roscio fusese cuprins parcă de o lentă pietrificare, şi dedesubtul ei bănuiai stupoarea lui, îngrozitorul lui efort de a rupe această crustă. Far-

macistului, în schimb, moartea îi conferise o demnitate și o gravitate de gînditor, pe care nu i-o surprinsese nimeni în timpul vieții. Pînă și moartea își are ironiile ei.

Aceste elemente (dispariția unui om de care îl lega mai mult obișnuința decît prietenia ; întîlnirea pentru prima dată cu moartea în înspăimîntătoarea ei obiectivitate, deși mai văzuse și alți morți și alte forme de moarte ; poarta farmaciei închisă, părînd sigilată în veșnicie de fîșia neagră de doliu), aceste elemente îi creaseră lui Laurana o stare psihică aproape de dezolare, cu intermitențe anxioase de care își dădea seama și fizic prin unele opriri și accelerații ale bătăilor inimii. Dar se sustrăgea din această stare sufletească, sau cel puțin credea că se sustrage, prin curiozitatea lui de a ști motivul și felul în care a decurs crima ; curiozitate pur intelectuală, pornită dintr-un fel de ambiție proprie. În sfîrșit, se găsea oarecum în situația celui ce aude, într-un salon sau la club, pe cineva enunțînd o problemă încîlcită, pe care cretinii sînt totdeauna gata s-o propună, și ceea ce e mai grav, s-o și rezolve ; și deși e convins că-i un joc stupid, o pierdere de vreme, într-o lume stupidă care are timp de pierdut, totuși se simte obligat s-o rezolve, se încăpățînează s-o facă. Și într-adevăr ideea că soluționarea problemei l-ar aduce în situația de a-i deferi pe vinovați justiției, așadar, *tout court*, justiției, nici nu-i trecea prin minte. Era un om civilizat, suficient de inteligent, bine intenționat, respectuos în fața legii ; dar dacă ar fi avut conștiința că fură meseria poliției, sau oricum că face concurență muncii depusă de poliție, ar fi simțit atîta silă încît ar fi abandonat problema.

Și iată-l ajuns, oricum, pe acest om reflexiv, timid, poate nici chiar atît de curajos, să joace o carte periculoasă, seara, la club, exact atunci cînd nu lipsește mai nimeni. Ca în fiecare seară se discută despre crimă. Și Laurana, de obicei tăcut, spune :

— Scrisoarea era alcătuită cu litere tăiate din *L'osservatore romano*.

Discuția se stinge, urmată de o tăcere stupefiată.

— Ia te uită, izbucnește don Luigi Corvaia.

Și uimirea lui nu e datorită indiciului revelat, ci pasivității aceluia, care prin această revelație, se oferea ca țintă ambelor părți, și poliției și asasinilor.

Cine a mai pomenit așa ceva.

— Nu zău ?... Dar, scuză-mă, tu cum de-ai aflat ? îl întrebă avocatul Rosello, vărul soției lui Roscio.

— Am observat acest lucru în timp ce şeful jandarmeriei dicta denunţul farmacistului. Dacă vă amintiţi, am intrat odată cu ei în farmacie.

— Şi i-aţi atras atenţia şefului ? întrebă Pecorilla.

— Da, i-am spus să examineze bine scrisoarea... Mi-a răspuns că aşa va face.

— Şi-ţi închipui că nu au făcut-o ? ! spuse don Luigi, puţin uşurat şi puţin plictisit că revelaţia nu mai era atît de periculoasă acum pentru Laurana.

— Ciudat îmi pare că şeful jandarmeriei nu mi-a spus nimic, spuse Rosello.

— Poate că era un indiciu care nu ducea nicăieri, spuse şeful oficiului poştal.

Apoi luminîndu-se la figură :

— Aşadar, de-asta mi-aţi cerut...

— Nu, tăie scurt Laurana.

Şi între timp colonelul Salvaggio, colonel la pensie, totdeauna gata să explodeze de îndată ce chestiuni nesigure, dubii sau critici, ar atinge cît de uşor armata, jandarmii sau poliţia, se ridicase cu un aer solemn şi îndreptîndu-se spre Rosello, îi spunea :

— Vreţi să-mi explicaţi de ce ar fi trebuit ca şeful jandarmeriei să vă relateze ceva în legătură cu aceasta sau cu alte indicii ?

— Ca rudă a uneia din victime, pentru Dumnezeu ! numai ca rudă se grăbi să-i explice Rosello.

— Aha !... făcu satisfăcut colonelul.

Crezuse că Rosello pretindea raportul şefului jandarmeriei în virtutea vreunui drept politic. Totuşi, nesatisfăcut pe deplin, se întoarse la atac :

— Trebuie totuşi să vă atrag atenţia că şeful jandarmeriei nu poate dezvălui nici măcar rudei uneia din victime, ceea ce constituie un secret al cercetărilor în curs. Nu poate şi nu trebuie s-o facă ; şi dacă o face, se abate grav, subliniez, grav, de la o datorie esenţială...

— Ştiu asta, spuse Rosello, ştiu... Dar aşa, din prietenie...

— Armata nu are prieteni, aproape că ţipă colonelul.

— Dar şefii de jandarmerie au, explodă Rosello.

— Şefii jandarmeriei sînt armată, coloneii sînt armată, jandarmii sînt armată...

Colonelul părea că delirează, începu să-i tremure capul, vestind o criză ca altele, bine cunoscute de tovarăşii de la club.

Rosello se ridică, îi făcu semn lui Laurana că avea să-i vorbească şi ieşiră împreună.

— Bătrîn nebun, spuse de îndată ce ieşi din club.

Apoi :

— Şi cum e cu povestea asta cu *L'osservatore romano ?*

VI

Nu se mai întîmplase nimic după cele dezvăluite de el la club. Nu că s-ar fi aşteptat la cine ştie ce ; voia doar să vadă efectul produs asupra fiecăruia din cei prezenţi, dar intervenţia colonelului dăduse totul peste cap. Nu obţinuse decît promisiunea că Rosello avea să-i facă mărturisiri despre felul în care urmau să decurgă cercetările. Colonelul Salvaggio, dacă ar fi auzit, ar fi rămas fără replică ; în fond constatările se reduceau la destul de puţin : încă nişte bănuieli în legătură cu secretul erotic al farmacistului.

Chiar şi fără efectul sperat, Laurana avea sentimentul că între membrii clubului, mai exact între cei ce fuseseră obişnuiţii frecventatori ai farmaciei, ar fi ceva de descoperit. Ştia precis faptul că vînătorii ţin de obicei secret locul unde urmează să se ducă în ziua deschiderii vînătorii, ca să fie ei primii şi singurii pe un teren virgin vînătoresc.

Acesta era obiceiul în oraş. Secretul rămînea strict între cei ce aveau să participe la întrecere; în cazul în speţă, aşadar, între Manno şi Roscio. Rar i se comunica şi unei terţe persoane, totdeauna însă numai confidenţial. Ba deseori se întîmpla chiar să se recurgă în mod voit la o falsă confidenţă. Nimeni, aşadar, chiar dacă i-ar fi mărturisit Manno sau Roscio, nu putea fi convins că indicaţia nu era, ca de obicei, falsă. Doar dacă nu era vorba de vreun prieten, un bun prieten şi mai ales care să nu fi fost vînător; unui prieten serios, sigur, dovedit prieten, şi nemolipsit de pasiunea pentru vînat, pe semne că unul din cei doi i-ar fi dezvăluit numele localităţii unde aveau de gînd să se ducă la deschiderea vînătorii.

Însoţind-o pe mama lui într-o vizită la văduva farmacistului şi la aceea a doctorului, Laurana a avut ocazia să verifice un lucru mărunt. Atît uneia cît şi celeilalte le-a pus aceeaşi întrebare.

— Soţul dumneavoastră v-a spus în ce regiune se hotărîse să inaugureze vînătoarea?

— Chiar în clipa plecării, mi-a spus că s-ar putea să se ducă înspre Cannatello, răspunse văduva Manno.

Şi Laurana îşi notă în minte acel „s-ar putea" care i se părea că dezvăluie reticenţa farmacistului de a-i încredinţa secretul chiar şi soţiei, fie şi în momentul plecării.

— Şi v-a spus de scrisoare?

— Nu, nu mi-a spus nimic.

— Nu voia să vă îngrijoreze.

— Da, spuse văduva, dură şi cu o inflexiune ironică în glas.

— Şi apoi, credea că era vorba de o glumă, ca şi noi de altfel.

— O glumă, suspină văduva, o glumă care l-a costat pe el viaţa, iar pe mine obrazul.

— Pe el viaţa, da, din păcate... Dar dumneavoastră, ce amestec aveţi dumneavoastră?

— Ce amestec am eu? N-aţi auzit atîtea lucruri urîte care circulă în tot tîrgul?

— Palavre, spuse bătrîna doamnă Laurana, palavre pe care nimeni cu bun-simţ şi cu suflet caritabil nu le poate lua în serios. De fapt însă nici dumneavoastră n-aţi dovedit un suflet prea caritabil. Nu-i aşa că soţul dumneavoastră nu v-a făcut niciodată să-l bănuiţi?...

— Niciodată, doamnă, niciodată... Au pus în gura slujnicei mele povestea unei scene de gelozie pe care aş fi făcut-o soţului meu, din cauza acelei... acelei fete, în sfîrşit, care venea, sărmana, la farmacie pentru necazurile

ei... Şi slujnica mea, de aţi vedea-o cît e de proastă şi de neştiutoare: tremură numai cînd aude vorbindu-se de jandarmi. Au făcut-o să spună ceea ce voiau ei... Şi oamenii aceia, familia Roscio, Rosello... Pînă şi omul acela sfînt, arhiepiscopul, pînă şi el... Toţi au început imediat să spună că doctorul, odihnească-se în pace, a murit din cauza viciilor soţului meu. De parcă noi nu ne-am cunoaşte aici cu toţii, parcă aici nu s-ar şti despre fiecare în parte cine e şi ce face: cine speculează, cine fură, cine...

Îşi puse o mînă pe gură, ca să-şi stăvilească alte consideraţii înflăcărate. Apoi cu o maliţiozitate calculată, oftă.

— Bietul doctor Roscio, în ce familie i-a fost dat să intre!

— Dar nu mi se pare... începu Laurana.

— Ne cunoaştem cu toţii, credeţi-mă, îl întrerupse doamna Manno. Dumneavoastră, se ştie, sînteţi un om care se ocupă numai cu studiile, cu cărţile... adăugă strîmbînd din nas aproape cu dispreţ. N-aveţi timp să vă ocupaţi de anumite lucruri, să vedeţi anumite lucruri. Dar noi, se adresă cu subînţeles bătrînei doamne Laurana, noi ştim...

— Da, ştim... admise bătrîna.

— Şi apoi eu am fost colegă de şcoală cu Luisa, soţia lui Roscio... Un exemplar cu totul aparte!

Pe acest exemplar, pe socoteala căruia văduva Manno evocase amintiri, mici maliţiozităţi de şcolăriţe şi umbra unei călugăriţe care o adora, Laurana îl avea acum în faţa lui, în lumina atenuată de perdele grele, cum se cuvenea unei case în doliu. Şi semnele de doliu erau împrăştiate peste tot. Pînă şi oglinzile erau învăluite în negru; dar cel mai îndoliat era portretul lui Roscio, mărit la proporţiile naturale de către un fotograf din capitală, atît de lugubru retuşat şi îndoliat la haine şi cravată (deoarece în concepţia socială şi estetică a fotografului toţi morţii pe care-i avea de mărit erau, prin însăşi moartea lor, obligaţi să fie în ţinută de rigoare), atît de forţat la o cută amară a gurii şi la o privire obosită şi rugătoare, încît la lumina lămpii mici, ce-i stătea în faţă, părea un actor comic deghizat pentru un rol de fantomă.

— Nu, nu-mi spunea niciodată, îi răspunse Luisa Roscio la întrebarea dacă ştia unde urma să se ducă soţul ei la vînătoare. Deoarece eu, ca să spun drept, nu prea vedeam cu ochi buni pasiunea lui pentru vînătoare; şi nu-mi plăcea nici tovarăşul pe care şi-l ale-

sese... Nu că aş fi ştiut ceva, pentru Dumnezeu! Poate că era un presentiment, o clarviziune... Şi din păcate soarta rea mi-a dat dreptate.

Şi cu un oftat de suferinţă, aproape un geamăt, îşi duse batista la ochi.

— Aşa a fost să fie. Ce poţi face împotriva soartei? o consolă bătrîna doamnă Laurana.

— Ei, da, soarta... Dar ce vreţi? Cînd mă gîndesc ce liniştiţi eram, ce fericiţi, fără nici o grijă, fără o umbră cît de mică... Şi acum, Dumnezeu să mă ierte, mă simt disperată, disperată...

Îşi lăsă capul pe spate într-un hohot stăpînit de plîns.

— Nu, nu, nu... o dezaprobă cu delicateţe bătrîna, disperată nu trebuie să fi; trebuie să te laşi în voia Domnului, să-i încredinţezi Lui durerea dumitale...

— Inimii milostive a lui Isus; aşa-mi spune şi unchiul, arhiepiscopul... Uitaţi-vă ce icoană frumoasă cu inima lui Isus mi-a adus...

Arătă icoana din spatele bătrînii. Bătrîna se întoarse, îşi dădu scaunul la o parte, de parcă, pînă-n clipa aceea, ar fi comis vreo impoliteţe, făcu gestul unui sărut spre icoană, spunînd ca şi cum ar fi salutat:

— Sfîntă Inimă a lui Isus!

Apoi:

— Frumoasă, într-adevăr frumoasă. Şi ce privire are!

— O privire care îţi dă linişte sufletească, te încurajează, admise doamna Luisa.

— Vezi dumneata, aşadar, că nu-ţi lipseşte suportul moral, încurajarea din partea Domnului? spuse bătrîna pe un ton de uşor triumf. Şi apoi alte motive de încurajare, de speranţă, nu-ţi lipsesc şi nu-ţi vor lipsi. Mai este şi fetiţa... Dumneata trebuie să te gîndeşti şi la fetiţă...

— Mă gîndesc. Dacă nu m-aş gîndi la ea, credeţi-mă, nu ştiu de ce nebunie aş fi în stare...

— Şi fetiţa, întrebă ea şovăind, fetiţa a aflat?

— Nu ştie nimic, săraca de ea, nu ştie nimic. I-am spus cu toţii că papa a plecat într-o călătorie, că se va întoarce...

— Dar, văzîndu-te pe dumneata îmbrăcată în negru, nu întreabă de ce, nu e curioasă să ştie?

— Nimic. Ba chiar mi-a spus că sînt frumoasă, îmbrăcată aşa în negru şi că e mai bine să mă îmbrac mereu aşa...

Cu mîna dreaptă îşi duse la ochi batista albă, tivită pe margini cu negru, izbucnind într-un plîns cu hohote; cu stînga îşi trase în jos fusta, care se ridică imediat, sub privirea lui Laurana, deasupra genunchiului. Şi sughiţînd, spuse că într-adevăr aşa va fi, totdeauna. Totdeauna îmbrăcată în negru, totdeauna...

„Are dreptate fetiţa", se gîndi Laurana. Frumoasă femeie, şi negrul îi stă de minune. Frumos corp: plin, zvelt, cu o vagă indolenţă, de abandon, de destindere, chiar cînd caută să devină cît mai rigid. Şi chipul plin, dar nu de femeie care a depăşit treizeci şi cinci de ani, ci mai de grabă de adolescentă, îi strălucea prin ochii castanii, cu reflexe aurii, şi prin sclipirea dinţilor perfecţi, străjuiţi de buzele groase. „Mi-ar place s-o văd zîmbind." Dar îşi pierdu speranţa ca în împrejurarea aceea să se înfăptuiască o astfel de minune, date fiind discuţiile cărora le dăduse frîu maică-sa. Şi în schimb se înfăptui cînd ajunseră se discute despre farmacist şi despre aventurile pe care toţi i le atribuiau acum.

— Nu spun că n-ar fi avut motivele sale: biata Lucia Spanò n-a fost niciodată o frumuseţe. Am fost colege de şcoală, aşa era şi atunci, poate chiar mai urîtă.

Zîmbi, apoi din nou se întunecă la faţă spunînd:

— Dar ce legătură avea soţul meu? şi înmuie batista cu un nou hohot de plîns.

VII

Faptul că un delict se oferă anchetatorilor ca un cadru ale cărui elemente materiale şi, ca să spun aşa, stilistice, sînt greu de relevat fără o subtilă şi repetată analiză e corolarul tuturor romanelor poliţiste cu care se hrăneşte o bună parte a umanităţii. Dar în realitate lucrurile stau altfel : atît coeficientele de impunitate cît şi cele de eroare sînt ridicate nu pentru că (sau nu numai, sau nu întotdeauna) e scăzut intelectul anchetatorilor, ci pentru că elementele pe care le oferă un delict sînt de obicei absolut insuficiente. Delictul e comis şi organizat de oamenii care au tot interesul să contribuie la ridicarea coeficientului de impunitate.

Elementele care duc la rezolvarea delictelor ce se prezintă cu caracter de mister sau de gratuitate sînt *secretul,* ca să spunem aşa, profesional, denunţarea anonimă, întîmplarea.

Şi puţin, numai puţin, acuitatea anchetatorilor.

Întîmplarea, pentru profesorul Laurana, a avut loc la Palermo, în septembrie. Se afla în oraşul acela de cîteva zile, membru în comisia de examene la un liceu ; şi în restaurantul pe care obişnuia să-l frecventeze, întîlni pe un coleg de şcoală pe care nu-l văzuse de multă vreme, dar căruia îi urmărise ascensiunea politică de la distanţă. Comunist : secretar de secţie într-un orăşel din Madonia, deputat regional şi apoi deputat naţional. Desigur că îşi amintiră de vremea studenţiei lor, şi cînd subiectul alunecă asupra bietului Roscio.

— M-a impresionat atît de mult vestea morţii lui, spuse deputatul, căci tocmai venise la mine cu vreo cincisprezece-douăzeci de zile mai înainte. Nu-l văzusem de cel puţin zece ani. A venit să mă vadă la Roma, la Cameră. L-am recunoscut imediat, nu era schimbat... Poate că noi ne-am schimbat puţin... Mai tîrziu, m-am gîndit că moartea avea poate legătură cu venitul lui la Roma, la mine. Dar am văzut că cercetările au ajuns la concluzia că moartea lui se datorează faptului că se aflase în tovărăşia unuia care sedusese o fată, nu ştiu... Şi ştii de ce venise la mine ? Ca să

mă întrebe dacă eram dispus să denunț în Cameră, în ziarele noastre, în adunări, o notabilitate din orășelul vostru, unul care avea în mînă întreaga provincie, făcea și desfăcea, fura, corupea, specula...

— Unul din orășelul nostru ? E adevărat ?

— Gîndindu-mă bine, nu cred că mi-a spus în mod explicit dacă era vorba de cineva de la voi ; poate că m-a lăsat să deduc, poate că am rămas eu cu impresia asta...

— O persoană de vază, unul care ține în mînă întreaga provincie ?

— Da, asta mi-amintesc bine. Chiar așa a spus... Eu desigur i-am răspuns că aș fi fost mai mult decît încîntat să-l denunț, să provoc scandalul. Dar, bineînțeles, că aveam nevoie de ceva documente, de unele dovezi... Mi-a spus că dispunea de un dosar întreg, pe care avea să mi-l aducă... Dar n-a mai apărut.

— Natural.

— Mda... Dat fiind că nu mai era în viață, natural.

— Nu voiam să-ți dau o replică ; mă gîndeam că bănuiala ta, despre o legătură între călătoria la Roma și moartea lui... Mi-amintesc că vreo cîteva zile n-a fost văzut de nimeni. Apoi a spus că fusese la Palermo, la tatăl lui... Dar mi se pare aproape cu nepu-

tință. Roscio care vrea să denunțe pe cineva, care dispune de un dosar... Ești într-adevăr convins că era Roscio ?

— Pentru Dumnezeu, spuse deputatul, dacă-ți spun că l-am recunoscut imediat, că nu era de loc schimbat...

— E adevărat, nu era schimbat... Dar nu ți-a pomenit de numele persoanei pe care voia s-o denunțe ?

— Nu, absolut de loc.

— Nici nu ți-a dat vreo indicație cît de vagă, vreun detaliu ?

— Nimic. Dimpotrivă, am insistat ca să aflu ceva mai mult. Și mi-a răspuns că era ceva atît de delicat, atît de personal...

— Personal ?

— Da, personal... Mi-ar fi spus sau totul, cu documentele în mînă, sau nimic... Și-ți mărturisesc că auzindu-l spunînd că încă nu s-a hotărît dacă să-mi dezvăluie tot sau nimic, m-am simțit oarecum stînjenit... Am avut impresia că documentele acelea și venitul lui la mine erau în funcție de un fel de șantaj. Dacă lucrurile ar fi decurs bine, nimic ; dacă ar fi decurs rău, din nou la mine, cu dosarul...

— Nu, nu era omul care să șantajeze. Precis nu.

— Dar tu cum interpretezi asemenea atitudine ?

— Nu ştiu ; pare ceva ciudat, aproape neverosimil.

— Dar, scuză-mă, faptul că nu poţi concepe că el voia să lovească în cineva şi nici nu poţi înţelege pe cine şi pentru ce motiv, deşi trăiai în preajma lui şi-l cunoşteai bine... Nu ţi se pare ciudat ?

— Nu eram chiar aşa apropiaţi. Avea o fire închisă, niciodată n-ajungeam la intimităţi, la schimburi de păreri ; de aceea nu atingeam niciodată subiecte personale, intime ; vorbeam despre cărţi, despre politică . . .

— Şi ce păreri avea el de politică ?

— Părerea lui era că a face politică fără a ţine seama de principii morale...

— Ideologia politică indiferentistă, şopti deputatul.

— În acest sens, şi eu sînt cam indiferentist în ideologia politică.

— Chiar aşa ?

— Asta nu mă împiedică să votez pentru Partidul Comunist.

— Bine, bine, aprobă deputatul.

— Dar cu multă greutate, cu multă nelinişte.

— Şi de ce ? întrebă deputatul cu o privire amuzată şi indulgentă, care făgăduia

imediata demolare a oricărui argument pe care ar fi vrut Laurana să-l invoce.

— Să lăsăm asta. N-ai reuşi să mă convingi să votez contra.

— Contra cui ?

— Contra Partidului Comunist.

— Asta-i bună, spuse deputatul, rîzînd.

— Nu chiar, răspunse grav Laurana ; şi reluă discuţia despre Roscio, care vota pe semne şi el cu comuniştii, deşi evita cu grijă s-o declare din menajamente pentru rudele sale, adică rudele soţiei sale ; toţi activi în politică, cu arhiepiscopul în cap...

— Arhiepiscopul ?

— Da, arhiepiscopul Rosello ; unchiul soţiei... De aceea Roscio, din respect, sau poate ca să evite divergenţe familiare, evita să ia o poziţie precisă. Trebuie să spun chiar că în ultima vreme devenise mai dur, mai acru, în părerile sale asupra oamenilor şi a chestiunilor politice. Vorbind de politica guvernamentală.

— Poate că l-or fi lipsit de vreun venit, de vreo funcţie.

— Nu cred... Vezi, era altfel de cum ţi-l poţi tu închipui. Îşi iubea meseria ; îşi iubea orăşelul, serile de la club sau în farmacie, vînătoarea, cîinii ; cred că-şi iubea foarte mult soţia şi-şi adora fetiţa...

— Şi ce înseamnă toate astea? Putea să ţină şi la bani, să aibă vreo ambiţie...

— Avea bani. Şi nu avea ambiţii. Şi apoi cineva care preferă să trăiască într-un orăşel, hotărît să nu se îndepărteze de el, ce ambiţii vrei să mai aibă?

— Un fel de medic al tuturor din alte vremuri, în sfîrşit; omul care trăia din ceea ce avea el, nu primea bani cînd făcea vizite, dimpotrivă, bolnavilor săraci le lăsa chiar bani de doctorii...

— Cam aşa ceva. Totuşi cîştiga bine, avea faima unui medic bun, chiar şi în orăşelele vecine, din moment ce venea la el atîta lume să-l consulte. Şi apoi era numele: Roscio, bătrînul profesor Roscio. Apropo, cred că mă voi duce să-i fac o vizită.

— Dar, în concluzie, tu crezi că într-adevăr moartea lui Roscio poate fi legată de atitudinea lui împotriva necunoscutului om de vază?

— Nu, asta nu. Dimpotrivă, toate aparenţele sînt împotriva acestei bănuieli. Roscio a murit deoarece a fost imprudent şi s-a dus împreună cu farmacistul Manno (spun imprudent căci ştia de ameninţarea ce i se făcuse). Acestea sînt aparenţele.

— Bietul Roscio, spuse deputatul.

VIII

Bătrînul profesor Roscio, a cărui faimă de oculist mai persista în Sicilia occidentală, ba chiar se transformase acum în mit, părăsise de aproape douăzeci de ani catedra şi profesia. Trecut de nouăzeci de ani şi prin ironia soartei sau ca să devină şi mai real mitul omului care sfidează natura, redînd orbilor vederea, dar care e lovit de natură tocmai în vedere, era afectat de o orbire aproape totală; şi locuia la Palermo, în casa unui fiu al său care deşi era un oculist tot atît de valoros, trăia totuşi din renta faimei paterne, după cum bîrfeau cei mai mulţi de acolo.

Laurana îşi anunţă vizita prin telefon, întrebînd ora şi ziua cînd ar fi fost mai puţin stînjenitor pentru profesor. După ce jupîneasa i-a transmis toate acestea, profesorul se duse la telefon. Îi răspunse să vină imediat. Şi nu pentru că din indiciile date de Laurana ar fi reuşit să-şi amintească de vechiul coleg al

fiului său, ci pentru că era foarte dornic de o tovărăşie, în obscura solitudine în care trăia acum.

Era ora cinci după-amiază. Profesorul stătea pe terasă, aşezat comod într-un fotoliu, cu un picup alături, de unde se auzea glasul unui faimos actor, cînd răsunător, cînd tremurat şi suspinat, care declama cîntul al treizecilea din *Infernul*.

— Vezi în ce hal am ajuns? Să ascult *Divina Comedie* din gura ăstuia! spuse profesorul, întinzîndu-i mîna şi lăsînd impresia că actorul era prezent şi că el avea alte motive, ceva mai personale, ca să-l dispreţuiască. Aş prefera să mi-o citească nepotul meu, care are doisprezece ani, sau fata din casă, sau portarul. Dar ei au altele de făcut.

Dincolo de parapetul terasei, sub vălurile siroccoului, Palermo strălucea.

— Frumoasă panoramă, spuse profesorul.

Şi arătă cu gesturi sigure:

— San Giovanni degli Eremiti, palatul d'Orleans, palatul regal.

Zîmbi:

— Cînd ne-am instalat în casa asta, cu zece ani în urmă, vedeam ceva mai bine. Acum nu văd decît lumina, dar ca o flacără albă, îndepărtată. Din fericire e atîta lumină

la Palermo... Dar să lăsăm deoparte nenorocirile noastre personale... Dumneata, aşadar, ai fost coleg cu bietul meu fiu.

— La gimnaziu, la liceu. După aceea el a intrat la medicină, eu la litere.

— La litere. Şi eşti profesor, nu?

— Da, de italiană şi istorie.

— Dumneata ştii că eu regret că nu m-am făcut profesor de litere? La ora asta, cel puţin, aş cunoaşte pe dinafară *Divina Comedie*.

„E o idee fixă, o obsesie", se gîndi Laurana.

— Dar dumneavosatră, în viaţă, aţi făcut cu totul altceva decît să citiţi şi să explicaţi *Divina Comedie*, spuse.

— Crezi dumneata că ceea ce am făcut eu are mai mult sens decît ceea ce faci dumneata?

— Nu. Vreau să spun că ceea ce fac eu pot face mii de alte persoane; iar ceea ce aţi făcut dumneavoastră foarte puţine persoane ar mai putea face; zece sau douăzeci de persoane pe lume.

— Poveşti, spuse bătrînul şi păru că adoarme.

Apoi brusc întrebă:

— Şi fiul meu cum era în ultima vreme?

— Cum era?

— Vreau să spun, lăsa să se întrevadă o îngrijorare, o nelinişte, nervozitate ?

— Nu mi se părea. Dar ieri, vorbind cu o persoană care-l întîlnise la Roma, mi-am amintit că, în ultima vreme, era într-adevăr schimbat, cel puţin în anumite privinţe. Dar de ce-mi puneţi această întrebare ?

— Fiindcă şi mie mi se părea oarecum schimbat... Dar spuneai că l-a întîlnit cineva la Roma ?

— Da, la Roma, cu cincisprezece sau douăzeci de zile înainte de a se întîmpla nenorocirea.

— Ciudat... Dar nu cumva se înşală această persoană ?

— Nu se înşală. E un prieten, un coleg de şcoală. E deputat, comunist. Fiul dumneavoastră s-a dus la Roma anume ca să-l întîlnească.

— Să-l întîlnească ? Ciudat, într-adevăr, foarte ciudat... Nu cred că avea să-i facă vreo rugăminte. Deşi comuniştii, sînt şi ei, într-un anumit fel, la putere, e totdeauna mai uşor să obţii favoruri de la ăştilalţi, şi arătă cu mîna înspre palatul d'Orleans, sediul guvernului regional. Pe ăştilalţi fiul meu îi avea în casă ; şi destul de influenţi după cîte mi se spune.

— Nu era chiar o favoare, ceea ce voia el să ceară. Voia ca prietenul nostru să denunţe în Cameră abuzurile şi furturile unei notabilităţi.

— Fiul meu ? se uimi bătrînul.

— Da. Şi eu m-am mirat de acest lucru.

— Fără îndoială că se schimbase, spuse bătrînul, vorbind parcă sieşi. Se schimbase. Şi nu ştiu cu precizie de cînd ; nu reuşesc să-mi amintesc cînd am observat la el pentru prima dată o oarecare oboseală, o oarecare nepăsare, chiar o duritate în a judeca lucrurile, care m-au făcut să mă gîndesc la mama lui... Soţia mea provenea dintr-o familie de arendaşi, o lume care între douăzeci şi şase şi treizeci s-a străduit să se desprindă din plasa aruncată de Mori asupra lor... Şi nu, nu-şi iubea aproapele, soţia mea... Dar poate că-i mai drept să spun că ea nu înţelegea anumite lucruri. Şi nimeni nu reuşise s-o facă să înţeleagă, eu mai puţin decît oricare altul... Dar despre ce vorbeam noi ?

— Despre fiul dumneavoastră.

— Da, despre fiul meu... Era inteligent, dar de o inteligenţă potolită, lentă. Şi era foarte cinstit... Poate că dinspre partea nevestei-mi moştenise o mare dragoste de pămînt, de viaţa la ţară. Numai că bunicul lui, tatăl soţiei mele, stă-

tea la țară ca un sălbatic, de altfel ca și soția mea ; iar fiul meu, în schimb, citind prea mult, cred că... Era un băiat, un om din cei despre care se spune în genere că sînt simpli ; dar în realitate sînt cumplit de complicați. De aceea nu mi-a plăcut că a intrat într-o familie de catolici, prin căsătoria lui... Catolici, e un fel de a spune, căci în viața mea n-am cunoscut aici un adevărat catolic ; și sînt pe punctul de a împlini nouăzeci și doi de ani. Sînt oameni care au mîncat poate în viața lor kilograme de grîu în chip de împărtășanie ; dar sînt totdeauna gata să bage mîna în buzunarul altuia, să dea cu piciorul în obrazul unui muribund, sau să tragă un glonte în rinichii unuia perfect sănătos... Dumneata ai cunoscut-o pe nora mea, pe rudele ei ?

— Nu îndeaproape.

— Eu absolut de loc. Am întîlnit-o pe nora mea de puține ori ; și o singură dată pe unchiul ei, preot canonic, sau arhiepiscop, ce dracu o fi !

— Arhiepiscop.

— Un om foarte mieros. Voia să mă convertească. Din fericire era în trecere, căci de nu, mi-aducea pînă la urmă, așa pe neașteptate, sfînta cuminecătură... Pentru nimic în

lume n-a priceput că eu sînt un om religios... Dar nora mea e foarte frumoasă, nu-i așa ?

— Foarte frumoasă.

— Sau poate foarte femeie, de tipul celora despre care se spunea în tinerețea mea, bune de pat — și vorbind, avea aerul detașat al omului priceput, de parcă n-ar fi vorbit despre soția fiului său, mort acum, mișcîndu-și mîinile ca să imagineze în desen trupul întins al femeii. Acum cred că nu se mai folosește această expresie, femeia a evadat din misterul alcovului și din cel al sufletului. Și știi ce mai cred ? Că biserica catolică înregistrează azi cel mai mare triumf al ei : în sfîrșit bărbatul urăște femeia. Nu reușise acest lucru nici în secolele cele mai apăsătoare, cele mai obscure. Azi a reușit. Și poate că un teolog ar spune că a fost o viclenie a Providenței. Bărbatul credea, chiar și în materie de erotism, că aleargă pe calea cea mare a libertății ; și în schimb a ajuns în fundul vechiului sac.

— Da, poate... Deși mi se pare că niciodată, în lumea numită creștină, trupul femeii n-a fost atît de exaltat, de expus ca azi ; și aceeași acțiune de atracție, de fascinație, pe care publicitatea comercială o conferă femeii...

— Dumneata ai rostit un cuvînt care conține, în concluzie, esența chestiunii. De expus, corpul femeii este expus. Expus așa cum pe vremuri erau expuși spînzurații... În sfîrșit s-a făcut dreptate... Dar vorbesc prea mult, e bine să mă odihnesc puțin.

Laurana înțelese vorbele lui ca o concediere, așa că se ridică brusc.

— Nu te mișca, îi spuse bătrînul alarmat că-i scapă atît de iute ocazia rară de a discuta.

Din nou păru că ațipise, că-l fură somnul, cu profilul său frumos de medalie, așa cum generații întregi de studenți aveau să i-l vadă apoi într-un basorelief de bronz în holul universității, și sub basorelief o inscripție ca atîtea altele care dacă le citești atent, te fac să rîzi. „Așa va aluneca în moarte", se gîndi Laurana ; și rămase neliniștit într-o oarecare măsură, cu privirea fixă asupra lui, pînă cînd bătrînul, tot nemișcat, continuînd parcă să dezvolte gîndul în care se ferecase, spuse :

— Anumite lucruri, anumite fapte, e mai bine să le lași în obscuritatea în care stau... Să ne gîndim numai la acest proverb : „Mortu-i mort, să-l ajutăm pe cel viu..." Dacă dumneata îi spui proverbul acesta unuia din nord, îl faci să-și închipuie scena unui accident în care este un mort și este un rănit și

înțelept e să lași mortul acolo și să te ocupi de rănit. Un sicilian vede în schimb mortul ucis și alături asasinul, deci cel viu care trebuie ajutat, după părerea lui, e chiar asasinul. Ce-i un mort pentru un sicilian, poate că a înțeles acel Lawrence care a contribuit să arunce erosul în fundul sacului : un mort este un suflet ridicol din purgatoriu, un biet vierme cu trăsături umane care țopăie pe cărămizi încinse... Dar se înțelege că dacă mortul este din sîngele nostru, trebuie să facem totul pentru ca cel viu, adică asasinul, să-l ajungă iute din urmă în flăcările purgatoriului... Eu nu sînt pînă într-atît de sicilian. N-am avut niciodată înclinația de a-i ajuta pe cei vii, adică pe asasini, și totdeauna m-am gîndit că închisorile sînt un purgatoriu mai concret... Dar este ceva în felul în care și-a sfîrșit zilele fiul meu, care mă face să mă gîndesc la cei vii.

— Cei vii, adică asasinii ?

— Nu, nu mă gîndesc direct la cei vii care l-au ucis practic. Ci la viii care l-au dus la dezgust, l-au făcut să vadă anumite lucruri din viață, sau să facă altele... Cine are norocul să ajungă la o vîrstă ca a mea e dispus să creadă că moartea este un act de voință ; un mic act de voință în cazul meu. La un mo-

ment dat voi fi sătul să mai aud glasul acestuia, şi arătă picupul, şi zgomotul oraşului, pe fata din casă care cîntă de şase luni aceeaşi *Una lagrima sul viso,* şi pe nora mea care de zece ani, în fiecare dimineaţă, se interesează de sănătatea mea cu speranţa, abia deghizată, de a afla că în sfîrşit am spus amin ; şi mă voi hotărî să mor, aşa cum cineva închide telefonul, cînd de partea cealaltă a firului se află un pisălog sau un cretin... Dar vreau să spun că într-un om, datorită unei experienţe, unei mîhniri, unui gînd, unei stări sufleteşti, moartea, în sfîrşit, e numai o formalitate. Şi atunci, dacă există răspunzători, trebuiesc căutaţi printre cei mai apropiaţi ; şi în cazul fiului meu s-ar putea începe cu mine, deoarece un tată este totdeauna vinovat, totdeauna.

Ochii lui stinşi păreau că se pierd în depărtarea trecutului, a amintirilor.

— După cum vezi, şi eu sînt unul din cei vii care trebuie ajutat.

Laurana bănui că vorbele lui ascundeau un dublu înţeles ; sau numai o obscură şi dureroasă intuiţie. Întrebă :

— Dumneavoastră vă gîndiţi la ceva precis ?

— A, nu, nimic precis. Mă gîndesc la cei vii, ţi-am mai spus. Şi dumneata ?

— Nu ştiu, spuse Laurana.

Între ei se aşternu tăcerea. Laurana se ridică să plece. Bătrînul îi întinse mîna şi spuse :

— E o problemă, şi poate că se referea la crimă, sau poate la viaţă.

IX

Se întoarse în orăşel la sfîrşitul lui septembrie. Şi nu era nimic nou, după cum îi comunică imediat avocatul Rosello, la club, trăgîndu-l deoparte ca să nu audă cumplitul colonel. În schimb avea Laurana de povestit noutăţi lui Rosello : întîlnirea cu deputatul şi povestea cu documentele pe care i le făgăduise Roscio omului politic, cu condiţia de a stîrni un scandal public.

Rosello rămase uimit. Ascultă povestea, spunînd incontinuu : „Ia te uită !" şi apoi începu să se înflăcăreze de cele auzite, punînd tot felul de întrebări şi încercînd să-şi amintească un semn, un cuvînt de al lui Roscio cu care să poată corela în vreun fel povestea aceea de necrezut.

— Eu credeam că ştiai ceva despre asta, spuse Laurana.

— Ceva ? Rămîn cu gura căscată la ce-mi spui !

— Poate că o explicaţie există în faptul că era gata să atace pe cineva din partidul tău şi voia să evite să fii şi tu amestecat, convingîndu-l să renunţe la orice altă acţiune. Era încăpăţînat, dar avea şi momente de o extremă docilitate. Dacă tu ai fi ştiut, ai fi intervenit, ai fi insistat într-un fel sau altul ca să potoleşti lucrurile. Nu puteai rămîne indiferent, desigur, în faţa unei ameninţări împotriva omului din partidul tău şi în consecinţă împotriva partidului însuşi...

— Cînd e vorba de familie, de cineva din familie, nu mai contează nimic altceva. Dacă mi se adresa mie, ar fi avut satisfacţia pe care o voia.

— Dar poate că tocmai acest lucru nu-l voia : ca tu să-ţi compromiţi poziţia în partid pentru o chestiune care-l privea pe el. A spus de fapt că era vorba de ceva delicat şi personal.

— Delicat şi personal... Dar eşti sigur că n-a menţionat un nume, că n-a dat vreun indiciu care să ne poată duce la individualizarea, fie chiar şi cu aproximaţie, a acestei notabilităţi ?

— Nimic.

— Ştii ce o să fac ? O să-i telefonez verişoarei mele : şi apoi ne vom duce amîndoi la

ea. Ceva trebuie să-i fi spus şi soţiei lui... Vino.

Se duseră la telefon şi Rosello vorbi cu vara lui. Îi spuse că profesorul Laurana aflase unele lucruri, lucruri de neînţeles, lucruri pe care poate că numai ea era capabilă să le clarifice ; şi, dacă n-o deranjau, ar fi urcat o clipă la ea, la o oră poate nepotrivită.

— Să mergem, spuse Rosello, închizînd telefonul.

Doamna îşi ţinea mîna pe inimă cuprinsă de nerăbdare şi nelinişte, dornică de a afla ceea ce avea să-i povestească profesorul. Se miră de călătoria la Roma a soţului ei, şi-şi privi vărul. Spuse :

— O fi fost cînd mi-a spus că se duce la Palermo, cu două sau trei săptămîni înainte de nenorocire.

Dar în legătură cu celelalte n-avea nimic de spus. Da, poate că în ultima vreme soţul ei era cam îngrijorat, vorbea puţin, suferea frecvent de dureri de cap.

— Chiar şi tatăl lui, bătrînul profesor Roscio, mi-a spus că în ultima vreme fiul lui părea schimbat.

— Dumneavoastră l-aţi văzut pe socrul meu ?

— Bătrînul acela teribil ? întrebă şi Rosello.

— Da, m-am dus să-i fac o vizită... Are el bizareriile lui, dar e lucid, aş spune chiar necruţător...

— Un om lipsit de credinţă, spuse doamna. Şi cum poate fi un om fără credinţă ?

— Necruţător. Vreau să spun din punct de vedere intelectual. Cît priveşte credinţa, cred că are una.

— N-are, spuse Rosello. E un ateu îndîrjit, dintre cei care nu se prăbuşesc nici în pragul morţii.

— Nu cred de loc că este ateu, spuse Laurana.

— E un anticlerical. O dată ne-am dus să-i facem o vizită împreună cu arhiepiscopul, unchiul meu ; eu, soţul meu şi unchiul... Ce a putut spune, Dumnezeule ! Mă cuprindeau fiorii, credeţi-mă, spuse doamna şi îşi încrucişă mîinile, strîngîndu-şi braţele goale, de parcă ar fi învăluit-o din nou fiorii.

— Ce-a spus ?

— Cuvinte pe care nu le pot repeta, cuvinte pe care nu le auzisem niciodată în viaţa mea... Şi bietul unchi, arhiepiscopul, ţinea în mînă micul lui crucifix de argint şi-i vorbea de milă, de dragoste...

— Mi-a spus despre arhiepiscop că este un om numai zahăr şi miere.

— Poate s-o spună, căci aşa e, confirmă doamna.

— Unchiul, arhiepiscopul, este un sfînt, se grăbi Rosello.

— Nu, asta nu se poate spune, nu trebuie s-o spunem. Sfinţii, preciză doamna, nu-i putem face noi... Unchiul, arhiepiscopul, se poate afirma că are o bogăţie sufletească ce te face să te gîndeşti la sfinţenie.

— Soţul dumneavoastră, spuse Laurana, din punct de vedere fizic semăna mult cu tatăl său ; şi oarecum şi în felul de a gîndi.

— Cu bătrînul acela blestemat ? Dar pentru Dumnezeu !... Soţul meu avea un mare respect pentru unchiul meu, arhiepiscopul, pentru biserică. Mă însoţea la slujbă în fiecare duminică, postea vinerile. Și niciodată nu avea vreo vorbă de ocară, de îndoială în legătură cu religia... Și eu, oricît de mult ţineam la el, credeţi că m-aş fi căsătorit, dacă aş fi avut doar bănuiala că gîndea la fel ca tatăl lui ?

— Ce-i drept, spuse Rosello, era un om greu de înţeles. Ce păreri avea el în materie de religie, de politică, cred că nici tu, soţia lui, nu poţi afirma cu certitudine...

— Cert e că era respectuos, schimbă vorba doamna.

— Asta da, respectuos... Dar din ceea ce ne-a spus acum Laurana, e clar că era un tip de om închis, care nu-ţi mărturisea nici măcar ţie gîndurile şi planurile care-i frămîntau mintea.

— Asta-i adevărat, oftă doamna.

Și către Laurana :

— Dar tatălui său, nu i-a spus nimic, tatălui său ?

— Nimic.

— Și deputatului i-a spus că era vorba de ceva delicat şi personal ?

— Da.

— Și i-a făgăduit documente ?

— Un dosar întreg.

— Ascultă, propuse Rosello verişoarei lui, n-am putea arunca o privire prin sertarele lui, prin hîrtiile lui ?

— Aş vrea ca totul să rămînă aşa cum le-a lăsat el, n-aş avea puterea să mă ating de nimic.

— Dar acum e vorba să scăpăm de o frămîntare, de o nelinişte... Și apoi, ce ştiu eu ? dacă cineva i-a făcut vreo nedreptate, eu, din respect pentru memoria lui, din dragostea pe care i-o purtam, pot continua chiar, mergînd pînă la capăt...

— Ai dreptate, spuse doamna şi se ridică. Înaltă, cu bustul impunător, braţele goale pînă la smocul des de păr de sub subţiori, învăluită într-un parfum în care un nas mai expert (şi o fire mai puţin arzătoare) ar fi distins un parfum Balenciaga din mirosul transpiraţiei, domină pentru o clipă pe profesor ca statuia Victoriei din Samothrace pe cei ce urcă scările Luvrului.

Îl conduse în birou, o cameră cam întunecoasă, sau care părea astfel din cauza luminii ce cădea pe masa de scris, lăsînd în umbră bibliotecile severe, încărcate de cărţi. Pe birou era o carte deschisă.

— O citea, spuse doamna, ţinînd două degete în mijloc, ca semn.

Rosello închise cartea şi-i citi titlul : *Scrisori către doamna Z...*

— Ce fel de carte e asta ? întrebă Laurana.

— Foarte interesantă, de un polonez[1].

— Citea atît de mult ! spuse doamna.

Cu o delicateţe mai mare decît avusese cînd a luat cartea, Rosello o puse deschisă la loc pe birou.

— Să vedem mai întîi sertarele, spuse.

---

[1] Cartea aparţine scriitorului Kazimierz Brandys.

Şi-l deschise pe primul. Lui Laurana, aplecat pe cartea deschisă, îi sări în ochi o frază : *Numai acţiunea care atacă orînduirea unui sistem pune omul în cruda lumină a legilor* — şi, urmărind mai departe cu atenţie textul, descoperi locul unde scriitorul vorbeşte de Camus, de *Străinul*. „Orînduirea unui sistem ! Şi aici unde e sistemul ? A fost vreodată, o să fie vreodată ? Să fii străin, în adevăr sau în culpă, şi totodată în adevăr şi în culpă, este un lux pe care ţi-l poţi permite cînd există orînduirea unui sistem. Doar dacă nu vrem să considerăm drept sistem pe acela în care a dispărut bietul Roscio. Şi atunci omul e mai străin în rolul de călău, decît în cel de condamnat ; mai mult în adevăr dacă manevrează ghilotina, şi mai puţin dacă se află sub ea."

Dăduse şi doamna o mînă de ajutor la cercetări. Stătea ghemuită în faţa sertarului cel mai de jos al biroului, înscrisă în reticulul în care lumina se juca cu umbra, lăsînd-o să se vadă aşa cum era, cu chipul misterios cufundat în desimea neagră a părului. Gîndurile lui Laurana se topiră în soarele întunecat al dorinţei.

Doamna închise sertarul, se ridică zveltă, ca într-un salt de dans.

— Nimic, spuse ea, fără a se arăta contrariată, de parcă ar fi scotocit numai ca să-şi mulţumească vărul.

— Nimic, spuse şi Rosello, cu acelaşi ton, aşezînd în ordine ultimul grup de hîrtii.

— Putea avea vreo casetă şi la bancă, ştiu eu ? vorbi Laurana.

— Mă gîndeam tocmai, şi eu, spuse Rosello. Mîine voi căuta să aflu ceva.

— Cu neputinţă. Ştia doar că aici nimeni nu se atingea de lucrurile lui, de cărţile lui, de hîrtiile lui ; nici eu măcar... Era cam meticulos, spuse doamna, cu o inflexiune care lăsa să se întrevadă că ea nu era meticuloasă.

— Cu siguranţă că undeva există un mister, spuse Rosello.

— Dar tu crezi că povestea asta cu deputatul comunist, cu documentele, are legătură cu moartea lui ? îl întrebă vara sa.

— Nu cred.

Şi adresîndu-se lui Laurana :

— Tu ce spui ?

— Cine poate şti ?

— Of ! făcu doamna, ca un strigăt parcă. Aşadar dumneavoastră credeţi... ?

— Nu, nu cred... Adevărul este că o dată ajunşi la punctul acesta, cu poliţia care s-a înfundat pe drumul unor inexistente aventuri galante ale farmacistului, toate ipotezele sînt bune.

— Şi scrisoarea ? Scrisoarea de ameninţare pe care a primit-o farmacistul ? Ce rol are scrisoarea ? întrebă Rosello.

— Desigur. Şi scrisoarea ? se grăbi şi doamna.

— O pun, spuse Laurana, pe seama şireteniei asasinilor. Farmacistul ca ţintă falsă, omul paravan...

— Credeţi într-adevăr ? întrebă doamna cu uimire, cu nelinişte.

— Nu, nu cred.

Doamna păru uşurată. „S-a agăţat de ideea că soţul ei murise din cauza farmacistului, şi orice altă ipoteză i se pare că-i umbreşte memoria, cultul“, se gîndi Laurana. Şi se dojeni în gînd că o neliniştise cu ipoteza lui care, la drept vorbind, n-o socotea de loc clădită pe nisip.

X

— O notabilitate care corupe, speculează, fură... Dumneata la cine te-ai gîndi ?

— În orășelul nostru ?

— Poate că aici, poate în zonă, poate în provincie.

— Mă pui în fața unei probleme dificile, spuse parohul din Sînt-Anna. Deoarece dacă ne limităm la orășelul nostru, pînă și copiii care așteaptă să se nască pot răspunde la întrebare... Dar dacă mergem cu gîndul mai departe la regiune, provincie, începe confuzia, amețeala...

— Să ne limităm la acest orășel, spuse Laurana.

— Rosello, avocatul Rosello.

— Imposibil.

— Imposibil, ce ?

— Să fie el.

— Să fie el cel care corupe, fură, speculează ?... Atunci, iartă-mă, trebuie să spun că dumneata umbli cu capul în nori.

— Nu, nu. Vreau să spun că e imposibil ca persoana cu care am stat de vorbă, să fi vrut să se refere la el. Imposibil.

— Și cine e persoana cu care ai stat de vorbă ?

— Nu-i pot rosti numele, spuse roșu la față, ferindu-se de privirea parohului care deveni imediat ascuțită.

— Dar, scumpe profesor, această persoană nu ți-a spus numele notabilității ; nu ți-a dat numele orașului ; ți-a dat niște semnalmente, te rog să mă crezi, care se potrivesc cu o sută de mii de persoane... excluzîndu-i pe onorabilii care au fost prinși pînă acum și își petrec timpul în închisorile patriei, ce știu eu ?... Și din această imensă armată, dumneata pretinzi să-l dibuiești pe omul căutat, notabilitatea dumitale ?

Zîmbi cu compătimire, cu indulgență.

— Adevărul este că eu crezusem că persoana al cărei nume nu-l pot rosti se referea la cineva din orășelul nostru... Dar dacă dumneata îmi spui că aici este numai Rosello...

— Rosello este cel mai de seamă, cel la care te gîndești imediat ; este singurul care intră în categoria oamenilor de vază, la drept vorbind. Apoi urmează cei neînsemnați ; și

cineva m-ar putea include şi pe mine în mănunchiul celor mici...

— Ba nu, protestă, fără convingere, Laurana.

— Ba da, şi poate pe bună dreptate... Dar repet, Rosello este cel mai de seamă... Dumneata ştii exact cine e Rosello ? Mă refer la speculaţiile lui, veniturile lui, puterea lui publică şi ocultă. Deoarece e uşor să-ţi faci o părere despre ceea ce e ca om : un cretin nu lipsit de viclenie, dispus să treacă peste cadavrul oricui ca să ajungă la o situaţie, sau ca să şi-o păstreze (o funcţie bine plătită, bineînţeles)... În afară de cadavrul unchiului său, arhiepiscopul, natural.

— Ştiu ce fel de om e, dar n-am o părere precisă despre puterea lui. Dumneata eşti fără îndoială mai informat decît mine.

— Sînt, şi încă destul ! Aşadar, Rosello face parte din consiliul administrativ al Furarisului, cinci sute de mii de lire pe lună, şi consultant tehnic al aceleaşi Furaris, două milioane pe an ; consilier la banca Trinacria, alte două milioane ; membru în comitetul executiv la Vesceris, cinci sute de mii pe lună ; preşedintele unei societăţi pentru extragerea marmurei fine, finanţată de Furaris şi Trinacria, care operează, după cum ştiu toţi, într-o zonă unde o bucată de marmură de calitate superioară nu s-ar găsi

nici dacă ar fi adusă anume acolo, căci ar dispărea iute în nisip ; consilier provincial, şi asta e o funcţie de care el se achită din punct de vedere financiar, în pură pierdere, deoarece suma primită de aici abia îi ajunge să dea bacşişuri uşierilor, dar din punct de vedere al autorităţii... Dumneata ştii că în consiliul provincial el a fost cel care i-a trecut pe consilierii din partidul lui, din alianţa cu fasciştii la cea cu socialiştii. Una din primele operaţii care au fost făcute în acest sens în Italia... Se bucură aşadar de preţuirea socialiştilor ; şi o va căpăta şi pe aceea a altora, dacă va reuşi şi de astă dată să anticipeze vremurile, promiţînd schimbări în propriul său partid... Ba chiar pot spune că, de pe acum, unii oameni din provincie, cînd şi cînd, sînt cu ochii pe el, animaţi de o timidă speranţă... Dar să revenim acum la afacerile lui personale, pe care eu i le cunosc numai în parte : terenuri pentru construcţie în capitala provinciei şi după cît se spune şi la Palermo ; două societăţi de construcţii în mînă ; o tipografie care lucrează în mod constant pentru instituţii şi întreprinderi de stat ; o societate de transporturi... Apoi sînt afaceri mai obscure ; şi aici e periculos să încerci să-ţi bagi nasul, fie şi din pură şi dezinteresată curiozitate... Vă spun doar atît : dacă

cineva mi-ar destăinui că tot prin mîinile lui trece şi comerţul cu prostituate, aş crede, fără să-mi jure nimeni acest lucru.

— N-aş fi crezut toate astea niciodată, spuse Laurana.

— Bineînţeles... Dar ştii dumneata cum e ? O dată, într-o carte de filozofie, apropo de relativitate, am citit că deşi noi nu vedem cu privirea liberă picioruşele viermilor din brînză nu e un motiv să credem că viermii nu şi le văd... Eu sînt un vierme din aceeaşi brînză, şi văd picioruşele celorlalţi viermi.

— Amuzant.

— Nu chiar atît, spuse parohul cu o grimasă de dezgust. Mereu ne pomenim printre viermi.

Această replică amară îl duse pe Laurana pe marginea mărturisirilor. Şi dacă i-ar fi povestit parohului tot ceea ce ştia despre crimă şi despre Roscio ? Un om inteligent, o minte ascuţită, cu o experienţă vastă şi lipsită de prejudecăţi ; cine ştie dacă n-ar fi fost în stare să găsească cheia problemei. Dar socoti că parohul vorbea prea mult, că-i plăcea să ofere o imagine despre el, de om liber, fără scrupule, corupt. Şi apoi, se ştia, avea o profundă aversiune în ceea ce privea persoana arhiepiscopului. Dacă ar fi ştiut ceva care ar fi aruncat oarecum o umbră asupra familiei arhiepiscopului, nu s-ar fi abţinut să nu înflorească şi să divulge ştirea. Dar în neîncrederea asta a lui intra în mod inconştient chiar şi repulsia pe care-o avea faţă de preotul rău, deşi era convins în sinea lui că nu există din cei buni ; aceeaşi repulsie pe care mama lui Laurana nici nu încerca s-o ascundă în ceea ce-l privea pe parohul de Sînt'Anna, la a cărui indecenţă, după cum spunea ea, se contrapunea castul comportament al arhiepiscopului.

— Excluzîndu-l pe Rosello, care altul din provincie am putea spune că are aceleaşi însuşiri ?

— Lasă-mă să mă gîndesc, spuse parohul. Apoi întrebă :

— Trebuie să-i excludem pe deputaţi, pe senatori ?

— Să-i excludem.

— Ei, atunci, comendatorul Fedeli, avocatul Lavina, doctorul Jacopitto, avocatul Anfosso, avocatul Evangelista, avocatul Boiano, profesorul Camerlato, avocatul Macomer...

— Problemă de nerezolvat, după cum s-ar părea.

— Ei, da, de nerezolvat. Te-am avertizat... Sînt prea mulţi, prea mulţi, mai mulţi decît ar putea crede cineva care nu stă în aceeaşi brînză... Dar dumneata, iartă-mă, ce interes ai să rezolvi această problemă ?

— Curiozitate, simplă curiozitate... Fiindcă am întîlnit pe cineva, în tren care mi-a vorbit despre o persoană de prin părţile noastre care prospera, să spunem, bazat numai pe ilegalităţi.

De cînd începuse să se intereseze de crimă, Laurana minţea cu o anume uşurinţă, încît părea şi el îngrijorat, de parcă şi-ar fi descoperit o înclinaţie, pînă atunci ascunsă.

— Ei, atunci... făcu parohul, şi printr-un gest păru că anulează această mică problemă. Dar nu părea totuşi prea convins.

— Regret că v-am făcut să vă pierdeţi timpul, spuse Laurana.

— Tocmai îl citeam pe Casanova, textul autentic al memoriilor . . . În franceză, adăugă el cu o nuanţă de satisfacţie.

— Eu încă nu le-am citit, spuse Laurana.

— Nu sînt multe diferenţe, faţă de textul pe care-l cunoaştem. Ceva mai puţin înflorit, poate... Şi reflectam că socotind aceste memorii ca un fel de manual erotic, lucrul cel mai interesant, cel mai adevărat, este acesta : că a seduce două sau trei femei o dată e mai uşor decît pe una singură.

— Într-adevăr ? se minună profesorul.

— Te asigur că aşa e, spuse parohul, punîndu-şi mîna pe piept.

XI

Laurana își amintea foarte bine că pînă în ajunul crimei, Roscio și Rosello se salutau, își vorbeau. Asta însă nu demonstra între ei o familiaritate ca între rude sau o cordialitate prietenească ; adevărul este că Roscio menținea față de toți, chiar și față de farmacistul Manno care-i era tovarăș asiduu la vînătoare, o distanță care putea să pară răceală sau indiferență. Discuția lui se reducea la răspunsuri. Și cu cît era mai numeroasă societatea, cu atît mai mult se închidea într-o tăcere profundă și îndepărtată. Numai cu un vechi coleg ca Laurana, cînd erau singuri sau se retrăgeau intenționat de ceilalți, se lăsa puțin în voia conversației. Și se putea presupune că făcea așa și cu farmacistul, în zilele lungi cînd umblau împreună.

Raporturile între el și vărul soției lui păreau neschimbate, chiar și în ultima vreme ; de altfel în obișnuitul laconism al lui Roscio ar fi

fost greu să observi vreo schimbare. Oricum, ei își vorbeau ; și acest fapt înlătura bănuiala că Roscio ar fi pregătit o capcană în care să cadă ruda sa. Doar dacă i s-ar atribui o tăinuită și subtilă perfidie, capacitatea, destul de frecventă prin părțile acelea, de a ascunde cu grijă dușmănia față de o persoană, pe care s-o lovești în același timp prin cele mai mîrșave mijloace. Dar Laurana nu voia nici să se gîndească la o asemenea ipoteză.

La punctul unde ajunsese, nu era altceva de făcut, decît să lase totul baltă, să nu se mai gîndească de loc. Fusese o pierdere de vreme din perioada vacanței ; și nesocotită, la drept vorbind. Acum se redeschideau școlile, trebuia să-și reia viața incomodă de du-te vino între orășel și capitala provinciei, deoarece mama lui era legată de orășel și de casă și respingea cu hotărîre propunerea unei transferări în capitală. Deși se considera oarecum victima acestei atitudini a mamei lui, întoarcerea în orășel, după orele de școală, traiul în casa veche și mare în care se născuse, constituia pentru el o plăcere la care n-ar fi renunțat niciodată.

Hotărît incomod era însă programul curselor : să pleci în fiecare dimineață la șapte și să ajungi după o jumătate de oră în capitală,

să te învîrteşti peste o jumătate de ceas, în aşteptarea deschiderii şcolii sau să-ţi petreci timpul acela în sala profesorilor sau la o cafenea ; să trebuiască apoi să aştepţi să se facă unu şi jumătate ca să poţi din nou pleca, să ajungi acasă la două... Era o viaţă care devenea din ce în ce mai apăsătoare, datorită anilor ce-şi lăsau, fiecare în trecere, amprenta lui grea.

Sfatul pe care i-l repetau cu toţii (în afara mamei lui) de a învăţa să conducă maşina şi de a-şi cumpăra una, nu i se păruse niciodată că ar fi cadrat cu vîrsta lui, cu nervii lui, cu felul lui distrat de a fi (pe lîngă temerile mamei lui). Dar acum, mai obosit şi mai leneş în faţa perspectivei unui nou an de şcoală, unui an de curse, se hotărî să încerce. De altfel, dacă de la primele probe de condus ar fi demonstrat, după părerea profesorului, lipsă de reflexe şi de atenţie, ar fi încetat imediat, şi şi-ar fi reluat din nou cu resemnare vechile obiceiuri, chiar dacă erau mai greu de suportat.

Această mică hotărîre urma să aibă în viaţa lui rolul fatalităţii. Nu că ar fi reuşit într-adevăr să nu se mai gîndească la problema morţii lui Roscio (şi a farmacistului) aşa de la o zi la alta. Dar întîlnirea avută în timp ce suia scările palatului de justiţie, unde se dusese să ceară un certificat din care să rezulte că

n-a suferit nici un fel de condamnări, indispensabil pentru a se număra printre automobiliştii cu permis, însemnă declanşarea unui alt element al problemei. Pentru a doua oară, întîmplarea. Dar de astă dată încărcată de o fatalitate mortală.

Urca scările palatului de justiţie, aşadar, în mod masochistic, descătuşînd din adîncul sufletului său neliniştile tipice italianului care e pe punctul de a intra în labirintul unei instituţii de stat, pe deasupra şi în slujba justiţiei. Şi iată că se pomeni în faţa lui Rosello, care cobora scara, însoţit de două persoane. Pe una din ele Laurana o recunoscu imediat : deputatul Abello, considerat de adepţii săi şi de partidul lui drept un campion al moralităţii şi al doctrinei. Dovedise în nenumărate rînduri puterea doctrinei, demonstrînd că marxismul fusese în mod triumfător depăşit de sfîntul Agostino, de sfîntul Tommaso, de sfîntul Ignazio, şi de orice alt sfînt care a avut în mînă pana sau ale cărui gînduri le-a cules vreun contemporan. Depăşirile erau punctul lui tare, în orice domeniu.

Rosello păru încîntat de ocazie. Ocazia de a-i arăta îndeaproape lui Laurana că el se nutrea cu cultură, de la acel tatăl nostru al culturii, şi anume deputatul Abello. Făcu pre-

zentările așadar, și deputatul, întinzînd mîna lui Laurana, în mod distrat, salută cu un: Îmi pare bine, amice, dar deveni mai atent cînd Rosello îi spuse că Laurana, profesor la liceul clasic, se dedica și criticii literare.

— Critică literară ? făcu deputatul, luînd un aer de examinator. Și ce-ați scris, în domeniul criticii literare ?

— Lucruri neînsemnate : despre Campana, Quasimodo...

— Oh... O..., asupra lui Quasimodo, spuse deputatul deziluzionat.

— Nu vă place ?

— De loc. Azi, Sicilia are un singur mare poet : Luciano De Mattia... Îl cunoașteți ?

— Nu.

— *Ascultă, Federico, glasul meu ce se îndreaptă spre tine cu zborul pescărușilor...* N-ați auzit-o niciodată ? E o poezie de De Mattia, minunată, dedicată lui Frederic al II-lea. Căutați-o, citiți-o !

În ajutorul lui Laurana, strivit de cultura puternică a deputatului, interveni Rosello, cu un zîmbet care voia anume să spună cît de prietenos și milos îi era ajutorul, și întrebă :

— Și cum de te afli pe aici ? Ai nevoie de ceva ?

Laurana îi lămuri că venise pentru a cere un certificat care să dovedească faptul că nu a suferit nici de penalizare, și spuse motivul pentru care avea nevoie de el ; între timp privea cu o vagă curiozitate persoana din compania lui Rosello și a deputatului, care stătea de-o parte. Un trepăduș de-al deputatului sau vreun client de al lui Rosello. Un om de la țară, evident. Dar ceea ce-i stîrnea curiozitatea în aspectul lui, era contrastul pe care-l făceau ochelarii, cu o montură ușoară de metal, de felul celor pe care îi poartă americanii la o anumită vîrstă, în sfîrșit în genul lui Truman, cu figura aceea mare, dură și arsă de soare. Și poate că stînjenit de faptul că se simțea obiectul unei curiozități, fie ea vagă și distrată, omul scoase din buzunar un pachet, și din pachet o țigară.

Deputatul îi întindea o mînă cu un : — Îmi pare bine, amice, acum mai mult disprețuitor decît distrat. Și în timp ce-i strîngea mîna, Laurana înregistră culorile galben și roșu ale pachetului pe care și-l băga omul în buzunar. Îl salută pe Rosello și făcu un semn de salut vag și omului rămas deoparte.

Douăzeci de minute mai tîrziu, cînd ieși iute din palatul de justiție, deoarece mai avea de făcut o lecție la școală, trecînd prin fața unei

tutungerii, deodată îi veni în minte pachetul de ţigări şi culorile acelea. A fost ceva spontan ; intră şi ceru un pachet de Branca.

În clipa în care mîna tutungiului se mişcă de-a lungul raftului ca să se oprească la despărţitura unde ţinea pachetele de Branca, bătăile inimii lui înregistrară o acceleraţie, iar o văpaie de emoţie îi înfierbîntă capul, ca unui jucător de ruletă care urmăreşte ultima mişcare înceată a bilei pe cadranul colorat. Şi iată pachetul de Branca pe tejghea : galben şi roşu. Era atît de intensă şi dogoritoare impresia de a fi jucat la întîmplare şi de a fi cîştigat, încît se gîndi la „galben şi roşu" imitînd, poate în minte sau poate cu glas tare tonul prelungit al unui crupier, din moment ce tutungiul rămase pentru o clipă să-l privească foarte surprins. Plăti şi plecă. În timp ce deschidea pachetul, îi tremurau mîinile ; şi în timp ce scotea o ţigară şi o aprindea, în mod inconştient, amînînd plăcerea de a medita asupra uimitorului element care intervenise să se adauge la cele cunoscute, divagă, gîndindu-se că galbenul nu era pe tabloul ruletei. Revăzu sălile de joc de la Montecarlo, unde fusese o dată, cu ochii diabolici ai lui Ivan Mosjuhin-Mattia Pascal.

Cînd ajunse la şcoală, directorul stătea pe coridor ca să-i supravegheze pe elevii din clasa lui, căci începuseră să fie neliniştiţi.

— Domnule profesor, domnule profesor... îl dojeni el cu blîndeţe.

— Vă rog să mă iertaţi, spuse Laurana intrînd în clasă, cu ţigarea aprinsă în mîna stîngă.

Era satisfăcut, confuz, foarte tulburat. Elevii salutară cu glas tare evenimentul :

— Domnul profesor fumează Branca.

XII

Din ceea ce știa el, omul care fuma țigări Branca putea fi un ucigaș plătit, după cum putea fi un profesor universitar din Dallas, venit pentru a se nutri la pieptul opulent de doctrină al deputatului Abello. Numai instinctul, la el ca și la oricare alt sicilian, ascuțit în urma unui șir lung de experiențe și temeri, îl prevenea de pericol. Era ca un cîine care simte durerea sfîșietoare a acelor unui arici, mai înainte de a da cu ochi de el, cînd abia se află pe urmele lui și chelălăie și se vaită.

După o întîlnire avută cu Rosello chiar în aceeași seară, presimțirea lui deveni un fapt cert.

Mai înainte de a-l saluta, Rosello îl întrebă :

— Ce impresie ți-a făcut deputatul ? zîmbind de satisfacție, de orgoliu.

Laurana medită un răspuns ambiguu.

— E demn de admirația de care se bucură.

— Sînt mulțumit de felul tău de a judeca, sînt într-adevăr mulțumit. Este un om care scapără scîntei, o minte ascuțită, extraordinară... Vei vedea că mai curînd sau mai tîrziu îl vor face ministru.

— La interne ? spuse Laurana, fără voia sa, lăsînd să se întrevadă o ironie.

— De ce la interne ? întrebă cu neîncredere Rosello.

— Și unde ai vrea să-l pună pe un om ca el, la turism ?

— Desigur că cei de la Roma trebuie să înțeleagă, să-i dea un minister important, un minister cheie.

— Vor înțelege, afirmă Laurana.

— Să sperăm... Deoarece ar fi într-adevăr păcat ca un om ca el, într-un moment atît de delicat din viața noastră politică, din istoria noastră, să nu fie întrebuințat la justa lui valoare.

— Dar, dacă nu mă înșel, poziția lui e de dreapta. Și poate că într-un moment în care s-ar înclina spre stînga...

— Dreapta deputatului e mai la stînga decît stînga chinezilor, dacă într-adevăr vrei să știi... Ce dreapta, ce stînga ? Pentru el astea înseamnă niște deosebiri lipsite de sens.

— Mă bucur, spuse Laurana.

Şi apoi, cu un aer distrat :

— Şi cine era domnul care-l însoţea pe deputat ?

— Unul din Montalmo, un om cumsecade.

Dar imediat se înăspri, privirea lui deveni fixă şi rece :

— Dar de ce vrei să ştii ?

— Aşa, din curiozitate... Mi s-a părut un tip interesant.

— Da, este într-adevăr un tip interesant, aprobă Rosello cu un ton în care ghiceai batjocură şi ameninţare.

Laurana se simţi străbătut de un fior de spaimă. Încercă să readucă discuţia asupra deputatului.

— Dar deputatul Abello, întrebă, acceptă total linia pe care o urmează partidul vostru acum ?

— Şi de ce nu ? Am ros vreo douăzeci de ani în dreapta, acum a sosit vremea să roadem în stînga. Tot nu se schimbă nimic.

— Şi chinezii ?

— Chinezii ?

— Vreau să spun : din moment ce deputatul e mai de stînga decît chinezii...

— Aşa sînteţi voi, comuniştii. Dintr-o frază faceţi o sfoară şi spînzuraţi omul... Eu am spus aşa într-o doară, că e mai la stînga decît chinezii... Dacă-ţi face plăcere, pot să-ţi spun că şi mai la dreapta lui Franco... E un om extraordinar, care are idei atît de mari că aceste fleacuri de dreapta şi stînga, ţi-am mai spus-o odată, n-au nici un sens pentru el... Dar iartă-mă, o să mai vorbim altă dată despre asta... Am de lucru, trebuie să mă întorc acasă.

Plecă, oarecum tulburat, fără să salute. Se întoarse după o jumătate de oră complet schimbat : vesel, afabil, pus pe glume. Dar Laurana sesiză tensiunea, neliniştea, poate chiar teama, care-l făceau s-o întoarcă, „ca un fluture, se gîndi el, ca un fluture cap de mort, în jurul luminii". Şi imaginea, scoasă din *Crimă şi pedeapsă*, ajunse pînă în cele din urmă, datorită deformării profesionale, strivită în maniera lui Gozzano, în maniera lui Montale.

Rosello căută să readucă discuţia asupra acelui om cumsecade de la Montalmo de care întrebase Laurana. Poate că nici nu era din Montalmo, căci gîndindu-se mai bine, se pare că el stătea în capitala provinciei şi că de fapt el crezuse că este din Montalmo, deoarece o dată — una din cele două dăţi cînd îl întîlnise — îl văzuse la Montalmo ; şi era un om cumsecade, fiindcă deputatul a vorbit cu el întotdeauna ca despre un om cumsecade : devotat,

credincios... Şi astfel Rosello îşi arse aripioarele pînă la urmă în flacăra suspiciunii lui Laurana. Aproape că-ţi făcea milă.

A doua zi, după-amiază, Laurana luă cursa spre Montalmo. În orăşelul acela locuia un coleg de-al lui de universitate, care-l invitase de mai multe ori să facă drumul pînă la el, pentru unele săpături, în urma cărora se descoperiseră recent lucruri foarte interesante din vechea Sicilie.

Era un orăşel frumos. Deschis, armonios, cu străzi drepte ce se ramificau dintr-o piaţă, în stil baroc. Într-o clădire din piaţă stătea prietenul său ; o clădire măreaţă, pe cît de obscură în interior, pe atît de luminoasă în exterior, din cauza pietrei din nisip conglomerat în care părea că s-ar fi adunat tot soarele.

Dar prietenul lui nu era acasă ; plecase tocmai la săpături, unde era preşedinte onorific ; bătrîna îngrijitoare îi spuse acest lucru prin uşa abia deschisă, cu vădită grabă de a i-o închide în nas. Dar din casă o voce groasă întrebă cu un ton imperios, ca dintr-o perspectivă profundă de uşi deschise :

— Cine era ?

Continuînd să ţină uşa întredeschisă, îngrijitoarea strigă înspre interior :

— Nimeni, cineva îl caută pe domnul profesor.

— Pofteşte-l înăuntru, porunci glasul.

— Dar îl caută pe domnul profesor, şi profesorul nu-i, replică îngrijitoarea.

— Pofteşte-l înăuntru, îţi spun !

— Isuse, gemu îngrijitoarea, de parcă ar fi fost gata să se producă vreun dezastru.

Şi deschise uşa, invitîndu-l pe Laurana să intre.

Într-adevăr dintr-o perspectivă de uşi deschise, înainta un om în vîrstă, aplecat, cu un pled subţire pe spate.

— Dumneavoastră îl căutaţi pe fratele meu ?

— Da... Sînt un vechi prieten de-al lui, un coleg de universitate... M-a invitat de mai multe ori să vin aici : să văd săpăturile, noul muzeu... Şi azi...

— Luaţi loc, poftiţi. Nu va întîrzia mult şi o să se întoarcă.

Se răsuci pe călcîie ca să-i arate drumul ; şi de îndată ce acesta nu putu s-o mai vadă, îngrijitoarea îi făcu lui Laurana un gest de prevenire : o mişcare cu dreapta la înălţimea frunţii, ca o spirală. Semnificaţia fără echivoc a gestului îl opri pe Laurana. Dar fără să se fi întors, fără să pară că i se adresează lui, omul îi spuse :

— Concetta vă previne că sînt nebun.

Uluit, dar în același timp și încurajat, Laurana îl urmă.

La capătul perspectivei, într-o cameră de studiu plină de cărți, statui, amfore, omul se duse să se așeze în spatele unui birou și îi făcu semn să ia loc în fața lui, de partea cealaltă a biroului. Dădu la o parte o mică baricadă de cărți, și-i spuse :

— Concetta mă consideră nebun ; și la drept vorbind nu numai ea.

Laurana făcu un gest vag de neîncredere, de protest.

— Necazul e că în unele privințe sînt într-adevăr nebun. Nu știu dacă fratele meu v-a vorbit vreodată de mine ; măcar pentru faptul că eu îi înlesneam banii pe vremea cînd urma universitatea... Eu sînt Benito, fratele mai mare... Numele, natural că nu-mi vine de la cel la care vă gîndiți dumneavoastră acum ; eram aproape de aceeași vîrstă... După unitate în familia mea s-a format un altoi de sentimente republicane, revoluționare. Și eu mă numesc Benito fiindcă un unchi de al meu, mort în anul în care m-am născut, se născuse la rîndul lui în anul cînd Benito Juarez a dat ordin să fie împușcat Maximilian. Un rege mort, asasinat, pare să fi fost pentru bunicul meu motivul

unei bucurii de neînfrînat. Aceasta nu-l împiedica totuși să continue, în alegerea numelor de botez, tradiția bonapartistă care se stabilise în familie. De la revoluția din 1820 în sus n-a mai fost nimeni în familia noastră care să scape de al doilea sau al treilea nume al lui Napoleon, dacă era băiat, și de Letiția dacă era fată. Într-adevăr, fratele meu se numește Girolamo Napoleone, sora mea Letiția și eu în spatele lui Benito Juarez ascund un Giuseppe Napoleone. Dar nu-i exclus ca Giuseppe să fie, ca să spun așa, ambivalent între Bonaparte și Mazzini... Cînd se poate, nu-i rău să faci două lucruri deodată... În timpul fascismului, numele meu făcea o oarecare impresie. Cineva care să aibe numele Benito și să fie de aceeași vîrstă cu cel ce, după cum se spunea, conducea marele destin al patriei ! Lumea era atît de obișnuită cu mitul, încît poate că își făcea ideea că începuserăm să mergem împreună în pași de marș către Roma de la apariția primului dinte... Dumneavoastră sînteți fascist ?

— Nu, dimpotrivă.

— Să nu vă simțiți jignit, sîntem cu toții puțin.

— Într-adevăr ? făcu Laurana amuzat și enervat.

— Da... Şi vă dau imediat un exemplu, care este şi una din cele mai recente şi usturătoare deziluzii... Peppino Testaquadra, vechiul meu prieten, unul, care din douăzeci şi şapte pînă în patruzeci şi trei şi-a petrecut cei mai frumoşi ani ai vieţii numai prin închisori şi domiciliu forţat, unul căruia să-i fi spus că e fascist ar fi fost gata să sară să te strîngă de gît sau să-ţi rîdă în nas... Şi totuşi este fascist.

— Fascist, spuneţi ? Testaquadra fascist ?

— Îl cunoaşteţi ?

— Am auzit nişte discursuri de-ale lui, îi citesc articolele.

— Şi bineînţeles, luînd în consideraţie trecutul lui şi ceea ce spune şi scrie, dumneavoastră credeţi că pentru a-l socoti fascist e nevoie de o mare doză de rea credinţă sau de nebunie... Ei bine, poate că de nebunie da, gîndindu-ne că nebunia este un fel de *porto franco* al adevărului ; dar nu de rea credinţă, cu desăvîrşire nu... E un prieten al meu, vă spun, un vechi prieten al meu. Dar nu-i nimic de făcut, este un fascist. Unul care ajunge să-şi găsească o mică, dacă nu chiar o incomodă, cochilie în conducere, şi din cochilia lui iată că începe să facă deosebire între interesul statului şi cel al cetăţeanului, dreptul alegătorului său şi cel al adversarului, convenienţă şi drep-

tate... Nu vi se pare că poate fi întrebat cine l-a făcut să sufere închisori şi domiciliu forţat ? Şi nu vi se pare că noi ne putem gîndi, fie şi cu maliţiozitate, că atunci cînd a pornit-o, a pornit-o pe un picior greşit, sau că dacă atunci Mussolini l-ar fi chemat...

— Cu maliţiozitate, sublinie Laurana.

— Maliţiozitatea mea vă dă măsura deziluziei şi a mîhnirii pe care mi le-a pricinuit Peppino, mie, un alegător al său, pe lîngă faptul că-mi era prieten.

— Dumneavoastră votaţi pentru partidul lui Testaquadra ?

— Nu pentru partid... Adică, pentru partid, se înţelege, dar în al doilea rînd... Ca toată lumea de aici... Unii sînt legaţi de un om politic printr-un subsidiu, printr-o oală cu spaghete, printr-un permis de port-armă sau printr-un paşaport ; alţii ca mine, sînt legaţi printr-o stimă personală, printr-un respect, printr-o prietenie... Şi gîndiţi-vă ce mare sacrificiu înseamnă pentru mine să ies din casă ca să mă duc să votez pentru el.

— Nu ieşiţi niciodată din casă ?

— Niciodată, de cîţiva ani... La un moment dat, am făcut unele calcule precise : dacă eu ies din casă pentru a găsi compania unei persoane inteligente, cinstite, mă pomenesc înfrun-

tînd riscul de a întîlni, în medie, doisprezece escroci și șapte imbecili care sînt gata să-mi comunice părerile lor despre umanitate, despre guvern, despre administrația municipală, despre Moravia... Credeți că merită osteneală ?

— Nu, efectiv nu.

— Și apoi, mă simt foarte bine în casă. Mai ales aici, înăuntru.

Ridică mîinile, ca să arate și să cuprindă toate cărțile din jur.

— Frumoasă bibliotecă, spuse Laurana.

— Asta nu înseamnă că nu mi se întîmplă să dau de escroci și de imbecili și aici înăuntru... Vorbesc de scriitori, bineînțeles, nu de personaje... Mă eliberez ușor de ei : îi restitui librarului sau îi dăruiesc primului cretin care vine să-mi facă o vizită.

— Așadar, chiar dacă stați în casă, nu reușiți să-i evitați definitiv pe cretini.

— Nu reușesc... Dar aici, înăuntru, e altfel. Mă simt mai în siguranță, mai departe de... Ceva asemănător cu teatrul... Și pînă la urmă mă și distrează... Vă pot spune chiar că de aici mi se pare un teatru tot ceea ce se întîmplă în orășel : căsătorii, înmormîntări, certuri, plecări, sosiri... Fiindcă știu tot, aud tot : și fiece lucru îmi parvine chiar amplificat, cu răsunete de ecouri...

— Am cunoscut pe cineva din Montalmo, îl întrerupse Laurana, al cărui nume nu reușesc să mi-l amintesc : înalt, cu figura mare, întunecată ; poartă ochelari de tip american ; e un fel de alegător de seamă al deputatului Abello...

— Dumneavoastră sînteți profesor ?

— Da, profesor, răspunse Laurana, înroșindu-se cînd simți neîncrederea și brusca răceală a celuilalt, de parcă s-ar fi ascuns sub o altă identitate.

— Și unde l-ați cunoscut pe acest individ din Montalmo, căruia i-ați uitat numele ?

— Pe scările palatului de justiție, cu cîteva zile în urmă.

— Se afla între doi jandarmi ?

— Ba nu : era în tovărășia deputatului Abello și a unei cunoștințe, un avocat.

— Și vreți să aflați de la mine cum se numește ?

— Nu țin atît de mult să-i știu numele...

— Dar în fond, doriți sau nu doriți să-i știți numele ?

— Da.

— Și de ce ?

— Așa, din curiozitate... În fine, acest om mi-a făcut o oarecare impresie.

— Are și de ce, spuse don Benito izbucnind în rîs.

Rîse pînă la sughiţuri, pînă la lacrimi. Apoi, se calmă, se şterse la ochi cu o batistă mare roşie. „E nebun, se gîndea Laurana, e într-adevăr nebun."

— Ştiţi de ce rîd? spuse. Rîd de mine, de teama mea!... Mi-a fost teamă, vă mărturisesc. Eu, care mă consider un om liber, într-o ţară care nu e liberă, am avut pentru o clipă vechea teamă de a mă afla între delicvent şi zbirul poliţiei... Dar chiar dacă dumneavoastră sînteţi într-adevăr un zbir...

— Nu sînt... V-am spus, sînt un profesor, un coleg al fratelui dumneavoastră...

— Şi în ce împrejurare aţi ajuns să vă ciocniţi cu Raganà? din nou izbucni în rîs, apoi explică. E o întrebare dictată de prudenţă şi nu de teamă... Oricum, eu v-am răspuns.

— Se numeşte Raganà şi e un delicvent.

— Exact. Unul dintre delicvenţii fără cazier, respectaţi, intangibili.

— Dumneavoastră credeţi că şi azi e intangibil?

— Nu ştiu asta, poate că pînă la urmă vor ajunge să-l atingă şi pe el... Dar fapt cert e, dragul meu prieten, că Italia e o ţară atît de fericită, încît în clipa cînd începi o luptă împotriva mafiilor locale, înseamnă că s-a şi stabilit una şi mai trainică, pe o întindere mult

mai mare... Am văzut ceva asemănător cu patruzeci de ani în urmă. Şi e adevărat că dacă un fapt se repetă în marea cît şi în mica istorie, are caracter de farsă, în timp ce la prima verificare e o tragedie. Totuşi, eu sînt la fel de neliniştit.

— Dar ce legătură au toate astea? izbucni Laurana. Acum patruzeci de ani, vă pot da chiar dreptate, o mafie mare a încercat să o strivească pe cea mică... Dar azi... gata... Vi se pare că azi se petrec lucrurile la fel?

— Nu la fel... Totuşi, ascultaţi-mă, vreau să vă povestesc ca pe o parabolă un fapt pe care mai mult ca sigur că-l cunoaşteţi... O mare întreprindere hotărăşte să construiască un dig pe apa unei zone populate. Vreo zece deputaţi, bazaţi pe părerea tehnicienilor în drept, cer ca digul să nu se facă, din cauza pericolului care ar urma să ameninţe întreaga zonă. Guvernul aprobă totuşi să se construiască digul. Mai tîrziu, după ce s-a construit şi a intrat în funcţiune, apar alte avertismente de primejdie Nimic. Nimic pînă cînd se întîmplă dezastrul prevăzut de unii din ei. Rezultatul: două mii de persoane moarte... Două mii de persoane, cam tot atîţia cît lichidează în zece ani oamenii ca Raganà, care înfloresc pe aici... Aş putea povesti numeroase alte apologuri de acestea, pe

care de altfel dumneavoastră le cunoaşteţi foarte bine.

— E un raport care nu stă în picioare... Şi apoi, cinstit vorbind, mi se pare că apologurile dumneavoastră dau în apologie... Dumneavoastră nu vă gîndiţi la teamă, la teroare...

— Credeţi că locuitorii din Longarone nu le aveau, cînd priveau digul acela ?

— Dar nu-i acelaşi lucru. Admit că aşa e, a fost un fapt foarte grav.

— Şi va rămîne nepedepsit, întocmai ca şi cele mai frumoase crime ale noastre, cele mai tipice.

— Dar, în sfîrşit, dacă reuşim să punem totuşi mîna pe acest Raganà şi pe toţi Raganà pe care-i cunoaştem, în ciuda protecţiei de care se bucură, mie mi se pare că se va face un pas mare înainte, un pas important...

— Într-adevăr, aşa credeţi ? În condiţiile în care ne aflăm ?

— Ce condiţii ?

— O jumătate de milion de emigraţi, ceea ce înseamnă aproape întreaga populaţie validă ; agricultura total abandonată ; minele de sulf închise şi pe punctul de a fi închise şi salinele ; petrolul care e un soi de glumă ; autorităţile regionale care acţionează nebuneşte ; guvernul care ne lasă să fierbem în zeama noastră. Ne

scufundăm, prietene, ne scufundăm... Acest tip de navă de corsari, care a fost Sicilia, cu frumosul ei ghepard agăţat de proră, cu culorile lui Guttuso la marele său pavoaz, cu cele mai decorative tunuri ale sale, cărora politicienii le-au dăruit onoarea sacrificiului, cu scriitorii ei angajaţi, cu Malavoglia ai săi, cu Percolla ai săi, cu elita ei de intelectuali încornoraţi, cu nebunii ei, cu demonii ei meridiani şi nocturni, cu portocalele, sulful şi cadavrele ei la cală, se scufundă, scumpe prietene, se scufundă... Şi dumneavoastră şi eu, eu poate ca nebun, dumneavoastră poate ca angajat şi încătuşat în obligaţii, cu apa care ne ajunge la genunchi, stăm aici ca să ne ocupăm de Raganà ; stăm şi ne întrebăm dacă a sărit după deputatul său sau dacă a rămas la bord printre muritori.

— Nu sînt de aceeaşi părere, spuse Laurana.

— La urma urmelor, nici eu nu sînt, spuse don Benito.

XIII

— Ce animal ține ciocul sub pămînt ? întrebă Arturo Pecorilla din prag.

Aproape în fiecare seară tînărul Pecorilla își făcea intrarea la club într-o strălucitoare vervă de anecdote, jocuri de cuvinte, calambururi, culese abil de prin almanahuri, din reviste, cît și de la spectacolele de varietăți din capitala provinciei unde obișnuia să se ducă în mod fiecvent. Dar cînd se afla acolo și tatăl său, intrarea lui căpăta un aer trist, rușinat, deoarece notarul Pecorilla admitea ca cineva cu nervii epuizați, după cum declara tînărul ca să justifice dezertările lui universitare, să aibe nevoie de o societate însuflețită, dar nu admitea ca el să devină sufletul societății. O părere neîmpărtășită de medici, dar susținută cu fermitate de notar cît și de tînăr, din necesitatea unei vieți respectabile.

În seara aceea notarul nu era la club, de aceea tînărul azvîrli hazlia întrebare cu animalul care ține ciocul sub pămînt.

Cei ce erau mai familiarizați cu lumea animală, adică vînătorii, numiră becața, furnicarul ; cei mai nepregătiți la această întrebare o dădură în schimb prin exotic, cu cocorul, berzele, struții, condorul.

Tînărul Pecorilla îi lăsă puțin să fiarbă ; apoi triumfător le dezvălui răspunsul :

— Văduva !

La rîsetele de circumstanță, urmară, în ordine, trei reacții. Colonelul Salvaggio izbucni din fotoliul său și, cu o voce care promitea o imediată explozie de furie, întrebă :

— Vă gîndiți și la văduva de război ?

— Pentru nimic în lume, răspunse tînărul.

Și colonelul se cufundă din nou în fotoliu.

— Întrebarea dumitale conține o neloaialitate lingvistică, observă contabilul Piranio. Dumneata ai întrebuințat verbul a ține pentru verbul a avea : un spaniolism, un napolitanism.

— Recunosc, spuse Arturo Pecorilla, care nu voia să intre în polemică de grăbit ce era să povestească o anecdotă nou-nouță, fără nici o legătură cu ce spusese.

Reacția lui don Luigi Corvaia a fost în schimb poate distrată, în orice caz imprudentă.

— Cine știe, spuse el, căzut parcă pe gînduri, dacă văduva doctorului Roscio se va recăsători ?

— Are ciocul sub pămînt şi ea ? replică tînărul Pecorilla, cu lipsa de delicateţă care-l caracteriza.

— Ai darul de a ne plictisi totdeauna cu cîte ceva, strigă don Luigi, roşu la faţă.

Conştiinţa de a fi greşit îi alimenta furia. Pierde-vară acela de Pecorilla se băga, subliniind cu cruzime eroarea, făcînd-o să sară în ochii tuturor. Lucruri delicate, lucruri periculoase ; şi mai avea poftă să le ia în rîs.

— Eu am spus ceea ce am spus, explică el, făcînd un efort să fie calm.

Şi reluă în mod automat :

— Am auzit cuvîntul văduvă şi mi-a venit în minte gîndul acela... Dar tu, care n-ai respect nici pentru cei vii şi nici pentru cei morţi...

— Glumeam, răspunse tînărul. Şi ce ? N-au înţeles cu toţii că glumeam ? Nu mi-aş fi permis...

— Cu anumite lucruri nu se glumeşte... Dacă eu aici, mă întreb, între prieteni, ce-o avea de gînd să facă văduva bietului nostru prieten Roscio, poţi fi sigur că intenţiile mele sînt absolut respectuoase... De altfel, toţi cei de faţă cunoaştem virtuţile doamnei...

Se auzi un cor de : „Dar se înţelege... Dar mai e vorbă ?"

Don Luigi continuă :

— Doamna e atît de tînără şi, să o spunem totuşi, atît de frumoasă, că, ştiu şi eu, la gîndul că ar trebui să rămînă singură, închisă în durerea ei, în doliul ei... te cuprinde, oarecum, întristarea...

— Ei, da, oftă colonelul Salvaggio, e o frumuseţe de femeie.

— Dar, dumneavoastră, acum... schiţă un gest Arturo Pecorilla, regretînd că lăsase să se stingă discuţia asupra văduvei de război şi cu intenţia vădită de a-l face pe colonel să explodeze în legătură cu eficienţa virilităţii lui.

— Acum, ce ? sări colonelul, încordîndu-se în fotoliu ca o panteră gata să se năpustească.

— Acum... repetă tînărul, cu un ton şi un gest de dezolare.

Colonelul sări ca ars.

— Eu, la vîrsta mea, cu cei şaptezeci şi doi de ani, dacă cel puţin o dată pe zi...

— Dar, domnule colonel, nu vă mai recunosc ! interveni sever, contabilul Piranio. Prestigiul dumneavoastră, gradul dumneavoastră !

Piranio era într-adevăr convins că unui colonel i se potriveşte o înaltă prestanţă, o ţinută solemnă. De aceea intervenţia lui, făcută cu un ton dojenitor, avea efect profund şi imediat.

— Aveţi dreptate, spuse colonelul, aveţi dreptate... Dar cînd mă simt provocat cu atîta lipsă de nobleţe...

— Nu daţi atenţie, tăie scurt Piranio. Era o scenă care se repeta zilnic; şi cine voia să se distreze copios de furiile colonelului trebuia să profite de absenţa lui Piranio.

După ce colonelul se întoarse la fotoliul său, Piranio reluă el discuţia asupra văduvei Roscio.

— Tînără, frumoasă, de-acord... Totuşi trebuie să ţinem seama că are o fetiţă, şi poate că va voi să se dedice întru totul ei.

— Ce înseamnă să se dedice întru totul fetiţei? interveni dirigintele poştei. Cînd ai bani, stimate prieten, asemenea probleme nu există. Fetiţa este pusă la adăpost cu ceea ce i-a lăsat taică-său; de ajuns să fie trimisă la un colegiu bun, şi problema obligaţiilor ei faţă de copilă e rezolvată.

— Just, aprobă don Luigi.

— Totuşi, spuse Piranio, trebuie să ţinem seamă şi de latura cealaltă a situaţiei; ca cineva să se însoare cu o văduvă cu copil, fie chiar şi asigurată din punct de vedere material, trebuie să se gîndească bine înainte de a face pasul.

— Aşa credeţi? Şi e cineva aici, făcînd excepţie de dumnevoastră, care s-ar gîndi atît de bine?... O femeie ca ea? Dar cine nu s-ar arunca orbeşte, fără să mai stea de loc pe gînduri? spuse comendatorul Zerillo.

— Grijania! urlă colonelul.

Din clipa aceea respectul pentru doamna cunoscu un vertiginos declin. Pentru corpul ei, bineînţeles, nu pentru virtuţile ei. Care rămîneau incontestabil rare, în vreme ce trupul ei gol şi anumite părţi din el se perindau iute pe dinaintea ochilor şi luau amploare în perspective asemănătoare celor developate în mod obsesiv de fotograful Brandt. Lipsa de respect se manifestă în momentul în care colonelul se agăţă de pieptul doamnei ca un sugaci; şi a fost nevoie de toată autoritatea lui Piranio şi apeluri la fapte istorice de glorie, ca să-l hotărască să renunţe.

Laurana nu scotea o vorbă. Urmărea discuţiile aprinse care se desfăşurau de obicei la club, în jurul femeilor, cum ai urmări ceva distractiv. Pentru el o seară la club era ca cititul unei cărţi de Pirandello sau de Brancati, după cum era tema şi spiritul conversaţiilor; dar, la drept vorbind, discuţii de acest fel se iscau mai des ca în Brancati. De aceea frecventa clubul cu asiduitate, ba chiar însemna pentru el o mică vacanţă după o zi întreagă de lucru.

Discuţia despre doamna Roscio îi provoca totuşi o stînjeneală, o tulburare, impulsuri contradictorii. Era indignat şi în acelaşi timp fascinat. De cîteva ori se află pe punctul de a pleca sau de a-şi exprima indignarea; dar indecenţa şi malițiozitatea, şi în plus o umbră de suferință, ceva ce se asemăna cu gelozia, îl atrăgeau şi-l reţineau acolo.

După ce se stinse interludiul erotic, reveniră la tema, numită de comendatorul Zerillo, a favoriţilor, adică la posibilităţi de succes, celibatari între treizeci şi patruzeci, licenţiaţi, cu fizic agreabil, cu caracter frumos şi care ar fi putut aspira la patul şi bunurile văduvei Roscio. Şi la un moment dat cineva, mai mult ca un compliment pe semne decît din convingere, rosti numele lui Laurana; şi Laurana, înroşindu-se ca de un compliment, se eschivă de la comentarii.

Discuţia luă altă întorsătură datorită lui don Luigi Corvaia.

— Ce tot căutaţi voi să aflaţi? spuse. Cînd va hotărî doamna să se recăsătorească, are un soţ la dispoziţie, în familie.

— Cine e? întrebă colonelul, atît de amenințător de părea că apucase deja în mîini fulgerele şi trăsnetele ca să le abată asupra celui ales.

— Cine ar putea fi? Vărul ei, prietenul nostru Rosello! exclamă don Luigi care nu uita niciodată, cînd era mai maliţios, să dăruiască cu generozitate prietenie victimelor sale.

— Şoarecele acela de biserică? spuse colonelul; şi cu aceeaşi precizie în ţintă de totdeauna, îşi zvîrli, de la trei metri distanţă, dispreţul în scuipătoarea smălţuită în alb.

— Întocmai, zîmbi don Luigi, oglindindu-se în propria-i perspicacitate. Întocmai...

Acelaşi gînd îl neliniştea de cîteva zile şi pe Laurana. Şi ajunsese la el ca la unicul motiv posibil care să-l fi împins pe omul acela la crimă; în timp ce don Luigi Corvaia se gîndea la acelaşi lucru din plăcerea unei mici bîrfe, a clevetirii. Dar rămînea în afara cadrului (sau în interiorul cadrului ca un element indescifrabil, obscur, contradictoriu) faptul că Roscio ar fi încercat în secret, prin deputatul comunist, să-l lovească pe Rosello. Deoarece erau două posibilităţi: sau doamna fusese prinsă de Roscio în flagrant delict, după cum se spune în limbaj poliţist, cu vărul ei; sau Roscio avea numai bănuiala, fie chiar şi bazată pe ceva, a unei legături ascunse. În primul caz, trebuia să i se atribuie comportamentul, destul de ciudat, al cuiva care vede, declară la rece amantului soţiei intenţia de a-l distru-

ge şi îi întoarce spatele ; şi apoi, în timp ce-şi pregăteşte răzbunarea, continuă să păstreze cu omul pe care-l urăşte relaţii normale. În al doilea caz, rămînea de clarificat faptul că Rosello ajunsese să afle ceea ce uneltea Roscio împotriva lui. Şi, ce-i drept, mai era o a treia ipoteză : ca doamna, nevinovată, să fi fost amăgită, atrasă în cursă şi să-l fi prevenit pe soţul ei, sau soţul ei să-şi fi dat seama. Dar în cazul acesta, convins de fidelitatea soţiei, Roscio s-ar fi mulţumit fie să schimbe felul relaţiilor, fie să le rupă cu celălalt. Înţelegerea şi toleranţa sa pentru slăbiciunile omeneşti nu puteau să se răstoarne pînă într-atîta încît, în faţa unei jigniri, fie ea şi numai încercate, să caute o răzbunare cu efecte de nereparat.

Era totuşi de luat în seamă că se dusese la deputat doar pentru a încerca posibilitatea unui denunţ ; nehotărît încă la răzbunare, ba chiar îi spusese în mod limpede că avea să se mai gîndească dacă să-i relateze totul sau nimic, după cum... După cum ce anume ? După cum şi-ar fi schimbat Rosello comportarea sub ameninţare ? Aşadar, ameninţîndu-l în mod direct, îi pusese o condiţie ? Atunci trebuie să ne întoarcem la prima ipoteză : la un mod cam ciudat de a se purta, de *high-life* de pe continent, la o comportare de actor de

cinematograf din partea unui soţ trădat, dar îndrăgostit de soţia lui, ferm hotărît să şi-o păstreze. Şi în ciuda faptului că Laurana era un judecător sever al unui mod de viaţă dominat de pasiuni, ce ţineau mai ales de amorul propriu şi de onoare, nu putea să nu deosebească în această ipoteză a lui o lipsă de respect faţă de memoria lui Roscio ; de aceea se străduia s-o dărîme, s-o dizolve. Dar oricum ar fi întors-o, întîmplarea avea ceva echivoc, ambiguu, chiar dacă nu apăreau încă între protagonişti raporturile de cauză şi efect cu totul clare şi nici elementele cunoscute în mecanismul crimei. Şi tocmai în echivoc, în ambiguitate, din punct de vedere moral şi senzual, Laurana se simţea implicat.

XIV

Dacă un proces, axat pe trei indicii valabile pînă la un anumit punct şi pe un mobil abia perceptibil printre culisele bîrfei, s-ar fi încheiat cu o sentinţă de condamnare, Laurana ar fi avut motive să-şi întărească şi mai mult sentimentul şi filozofia aceea de dezgust şi polemică îndreptată împotriva administraţiei judiciare şi a principiului însuşi din care izvora această administraţie judiciară. Dar cele trei indicii, pe care le ciocnea şi le amesteca în forul lui interior, şi acel vag mobil i se păreau suficiente acum pentru a nu mai avea nici o umbră de îndoială asupra vinovăţiei lui Rosello.

După cum spunea şi parohul de Sînt' Anna, Rosello era într-adevăr un cretin, nu lipsit însă de şiretenie, de o şiretenie atroce, ştiind să-şi organizeze delictul într-o schemă nu în întregime nouă în istoria crimei. Nu dă atenţie ziarului din care decupează cuvintele pentru mesajul de moarte, deoarece pentru el, *L'osservatore romano* este un ziar ca oricare altul. Un ziar pe care era obişnuit să-l vadă mereu în casă şi în lumea ce-o frecventa : iată o primă greşeală. Apoi, a doua greşeală : lasă să treacă atîta timp, cît să-i permită lui Roscio să se mişte, să vorbească cu cineva. Dar acest lucru e o eroare inevitabilă ; nu se poate concepe un delict şi plănui execuţia lui de la o zi la alta. Şi a treia : se afişează în tovărăşia ucigaşului plătit, în timp ce ţigara Branca străbate ca un dirijabil cercetările cît şi cronicile din ziar.

Se înţelege că una e să ai convingerea secretă că un om e vinovat şi cu totul altceva să exprimi o asemenea certitudine, negru pe alb, printr-un denunţ sau o sentinţă. Dar poate că, se gîndea Laurana, poliţistul sau judecătorul găseau un element fundamental pentru formarea convingerii lor, pentru îndrumarea judecăţii lor în această direcţie, în înfăţişarea fizică a omului suspectat sau căruia i se impută crima : în atitudinea lui, în priviri, în şovăieli sau în tresăriri, în vorbe sau în manifestări greu de întrevăzut în relatările din ziare. Şi, în definitiv, acesta era elementul care-i dădea certitudinea vinovăţiei lui Rosello. Se ştie că există cazuri cînd cei

nevinovaţi se comportă ca nişte vinovaţi, şi de aceea se pierd, ba chiar mai totdeauna sub privirea gărzii municipale, a vameşului, a carabinierului, a judecătorului, italienii încep să se comporte ca nişte vinovaţi. Dar el, Laurana, era departe de lege şi de cei ce erau împuterniciţi cu autoritatea legii, mai mult decît e Marte de Pămînt ; iar pe poliţişti şi pe judecători îi vedea într-o fantastică îndepărtare, ca pe nişte marţieni, materializaţi cînd şi cînd în durerea umană, în nebunie.

Din ziua cînd Laurana îl întrebase despre persoana aceea care-l însoţea în timp ce cobora scările palatului de justiţie, Rosello îşi pierduse capul. Adesea îl evita, abia făcîndu-i un semn de salut, dacă nu reuşea la timp să cotească sau să se prefacă a nu-l vedea ; dar cîteodată nu se mai dezlipea de el, declarîndu-i afecţiune, punîndu-şi serviciile la dispoziţia lui, influenţele lui asupra inspectorilor şefi, subsecretarilor şi miniştrilor. Dar cum Laurana se arăta stînjenit şi rămînea ţeapăn în faţa demonstraţiilor sale de afecţiune şi-i răspundea că nu avea nevoie să-l recomande atotputernicilor din birocraţia învăţămîntului, Rosello devenea neîncrezător şi dur. Se gîndea poate că Laurana nu răspundea demonstraţiilor lui de afecţiune şi nu voia să profite

de serviciile pe care i le oferea din cauza dispreţului, rar astăzi, pe care îl are omul cinstit faţă de delicvent sau chiar pentru că voia să-i destăinuiască bănuielile lui şefului jandarmeriei, comisarului, în sfîrşit, să caute să-l prevină în mod mai mult sau mai puţin direct, pe vreunul din anchetatori, intenţie pe care Laurana n-o avea absolut de loc ; şi mîhnirea lui, neliniştea lui era tocmai faptul că Rosello îi atribuia asemenea intenţie. Mai mult decît teama ce i se strecura cînd şi cînd în suflet la amintirea felului cum fuseseră ucişi Roscio şi farmacistul, şi care l-ar fi dus, fie chiar şi în mod automat, le precauţii care să-l facă să evite un sfîrşit asemănător, era un fel de amor propriu ascuns ce-l făcea să respingă cu hotărîre ideea ca cei vinovaţi să-şi primească pedeapsa meritată, graţie intervenţiei lui. Fusese stăpînit de o curiozitate omenească, intelectuală, ce nu putea şi nici nu trebuia să fie confundată cu curiozitatea celor salarizaţi de societate, de stat, anume în scopul de a încredinţa pedepsei legale persoanele care o nesocoteau şi o violau. Şi la acest ascuns amor propriu al său contribuiseră secolele de infamie pe care un popor oprimat, un popor mereu învins, le imprimase legii şi celor ce-o mînuiau ; e încă vie afirmaţia că dacă cineva

ţine neapărat să respecte cel mai sfînt drept şi cea mai justă justiţie şi nu e dispus să încredinţeze execuţia nici destinului şi nici lui Dumnezeu, numai ţeava unei puşti îi va arăta calea de rezolvare.

În acelaşi timp simţea totuşi neplăcerea unei complicaţii involuntare, a unui fel de solidaritate, fie chiar improprie şi îndepărtată, cu Rosello şi cu ucigaşul său plătit ; un sentiment care, dincolo de indignarea morală, de dispreţ, tindea să le acorde o scutire de pedeapsă, ba chiar să le redea siguranţa pe care şi-o pierduseră fără îndoială în ultima vreme, din cauza curiozităţii lui. Dar pe de altă parte, i se putea oare acorda lui Rosello o asemenea scutire de pedeapsă încît să fie lăsat să ia locul victimei sale alături de femeia aceea care strălucea în mod obscen în mintea lui Laurana, ca în mijlocul unui labirint de pasiune şi moarte ? Şi în acest moment devenea ambiguă şi senzualitatea, dorinţa. Gelozia nemotivată, gratuită, încărcată de toate nesatisfacţiile, timidităţile şi reprimările vieţii sale, pe de o parte ; o plăcere iritantă, aproape satisfacţia dorinţei într-un fel de proxenetism vizual, pe de alta. Dar toate acestea foarte confuz, apărînd şi dispărînd ca un fulger, într-o febrilă halucinaţie.

Şi aşa trecu toată luna octombrie.

La începutul lui noiembrie, căzînd patru zile de vacanţă între Ziua morţilor şi cea a Victoriei, Laurana descoperi nu numai că toate nenorocirile se abat asupra omului care nu ştie să stea la el acasă, ci că statul în casă deschidea perspective de muncă şi desfătarea de a reciti cărţile preferate. Ieşi în dimineaţa zilei de două noiembrie ca s-o însoţească pe mama lui la cimitir ; şi după ce constată că morţilor lor nu le lipseau nici florile şi nici candelele aprinse, după cum dispuseseră şi plătiseră, mama, ca în fiece an, dori să se plimbe printre alei, oprindu-se să rostească cîte un *requiem* în faţa mormintelor rudelor şi prietenilor. Se opriră astfel în faţa mormîntului nobiliar al familiei Rosello, unde o întîlniră pe doamna Luisa, într-un doliu de o rară eleganţă, îngenuncheată pe o pernă de catifea, rugîndu-se în faţa lespedei de marmură care purta numele soţului, *în mod tragic răpit dragostei alor săi*, iar în centru încastrat în email un portret în care sărmanul Roscio arăta cu douăzeci de ani mai tînăr, avînd un aer de om rătăcit şi îndurerat. Doamna se ridică şi făcu onorurile casei. Explică de ce alesese ea portretul acela din tinereţe al soţului ei, fiind cel mai apropiat de

perioada în care s-au cunoscut; ilustră genealogia și gradul de înrudire de sînge și de înrudire colaterală a tuturor morților, zidiți în pereții cavoului, față de ea, care e vie, dar într-o nedorită viață — adăugă — din nenorocire, vie. Oftă, își șterse invizibile lacrmi. Bătrîna doamnă Laurana își rosti requiemul. La salutările de despărțire, lui Laurana i se păru că doamna Luisa îi strînse mîna, întîrziind în mîna lui intenționat, cu o străfulgerare plină de înțeles în priviri, de parcă l-ar fi implorat. Își închipui că vărul, amantul, îi povestise tot; și că prin urmare ea îi recomanda tăcere. Se simți tulburat, deoarece acest lucru confirma o complicitate directă.

Dar nu era nevoie să apeleze la tăcerea lui. Dimpotrivă hotărîrea lui de a-și petrece acasă toate serile provenea din dorința de a uita și de a fi uitat, de a-i reda lui Rosello siguranța și libertatea care-i lipsiseră în ultima vreme. Și ei, doamnei Luisa, căreia îi era pesemne tare frică din moment ce și-a impus singură acel zel funebru, de a sta ore în șir îngenuncheată în fața mormîntului soțului ei, așteptînd ca vreo vizită să-i aducă ușurarea de a se ridica. Mișcare așteptată și spionată cu mare atenție de un grup de derbedei, după cum observă Laurana, deoarece rochia neagră,

strîmtă, care și așa, în imobilitatea ce sugera reculegerea și rugăciunea, lăsa să se întrezărească o nuditate abundentă și languroasă, ca la o odaliscă a lui Delacroix, în clipa în care se ridica, lăsa în mod implicit să se descopere albul coapsei deasupra ciorapului bine întins. „Ce popor!“ se gîndi el cu un dispreț nu lipsit de gelozie. În orice loc al lumii, acolo unde tivul unei fuste este cu cîțiva centimetri mai sus de genunchi, pe o rază de treizeci de metri se află cu siguranță și un sicilian, cel puțin unul care să spioneze fenomenul. Și nu se gîndea că și el se oprise cu o privire devoratoare pe albul luminos al cărnii între negrul ciorapului și al rochiei, în schimb observase grupul de derbedei, pentru simplul fapt că erau de același neam cu el.

Mergînd sprijinită de brațul lui, mama îi șopti ca o presimțire că văduva lui Roscio n-avea să întîrzie mult ca să se recăsătorească.

— Și de ce? întrebă el.

— Pentru că așa e viața. Și e atît de tînără, atît de frumoasă.

— Dar ce, tu te-ai recăsătorit?

— Nu mai eram chiar atît de tînără, iar frumoasă n-am fost niciodată, spuse bătrîna într-un oftat adînc.

Laurana avu o senzaţie neplăcută, parcă de dezgust. „E ciudat, gîndi el, cum e cu putinţă ca plimbîndu-te printr-un cimitir să te simţi animalic de viu; poate e de vină ziua." Într-adevăr era o zi deosebit de frumoasă, caldă, cu un miros de pămînt reavăn, de rădăcini, plăcut totuşi; şi în umezeala din cimitir, desişurile de mentă şi de rozmarin cît şi cele de garoafe emanau mai puternic parfumul lor; şi trandafirii, pe lîngă mormintele celor mai înstăriţi.

— Şi după părerea ta, cu cine ar trebui să se mărite? o întrebă cu un glas oarecum iritat.

— Cu vărul ei, avocatul Rosello, îi răspunse bătrîna, oprindu-se ca să-i cerceteze mai bine expresia figurii.

— De ce tocmai cu el?

— Pentru că au crescut împreună, în aceeaşi casă; pentru că se cunosc bine; pentru că prin căsătoria lor se poate uni din nou o proprietate.

— Şi astea-ţi par motive întemeiate? Mie mi se pare mai degrabă un lucru obscen, tocmai pentru faptul că au crescut împreună, în aceeaşi casă.

— Ştii cum se spune? Trei dintre rude sînt periculoase: veri, cumnaţi şi cumetri. Complicaţiile cele mai grave se ivesc mai totdeauna între rudenii.

— Dar ce, a fost vreodată vreo complicaţie?

— Ei, cine ştie? Desigur că de mult, cînd erau copii, pe cînd locuiau împreună, se spunea că ar fi fost îndrăgostiţi unul de altul... Ei, dragă, copilării, bineînţeles... Şi arhiepiscopul, se spune că a avut neplăceri; şi a găsit un remediu... Acum nu-mi mai amintesc bine, dar au existat nişte clevetiri.

— Şi de ce să fi găsit un remediu? Dacă erau îndrăgostiţi, îi putea lăsa să ajungă la căsătorie.

— Adineauri ai spus că ţi se pare ceva obscen. Aşa i s-a părut şi arhiepiscopului.

— Am spus că e ceva obscen, fiindcă tu nu mi-ai vorbit de dragoste, aducînd ca motiv al unei eventuale căsătorii faptul că au crescut în aceeaşi casă, şi altele ca... Dar dacă e vorba de dragoste, lucrurile se schimbă.

— Pentru o căsătorie între veri este nevoie de o dispensă din partea bisericii; aşadar o umbră de păcat tot e... Şi crezi că arhiepiscopul putea admite ca o iubire nu chiar curată să se nască tocmai în casa lui? Ar fi fost o ruşine, e un om foarte scrupulos.

— Şi acum?

— Acum ce ?

— Şi dacă se căsătoresc acum, asta spun, nu-i acelaşi lucru ? Atîta lume va gîndi la fel ca tine ; că se iubeau de mult, de cînd trăiau în casa arhiepiscopului.

— Nu-i acelaşi lucru. Acum apare aproape ca o operă de caritate... Să te căsătoreşti cu o văduvă avînd un copil, să reuneşti averile...

— Operă de caritate să reuneşti averile ?

— Şi de ce nu ? Cere o caritate chiar şi averea.

„Cristoase, ce religie", se gîndi Laurana. De altfel, mama lui dovedea zilnic această religie a averii, neadmiţînd să se arunce pîinea uscată, mîncarea rămasă în farfurie, fructele care începeau să se strice. „Nu-mi vine să le arunc", spunea ea ; şi mînca pîine rece şi pere stricate. Şi din această milă pe care o avea pentru resturile de mîncare, care implorau parcă graţia de a deveni materii fecale, odată şi odată putea rămîne ea însăşi rece.

— Şi dacă aceştia doi, care se iubeau sub acoperişul arhiepiscopului, or fi continuat să se iubească chiar şi după căsătoria ei ? Şi dacă la un moment dat s-or fi hotărît să-l scoată din calea lor pe Roscio ?

— Nu se poate, spuse bătrîna. Bietul doctor, se ştie, a murit din cauza farmacistului.

— Şi dacă în schimb farmacistul a murit din cauza lui Roscio ?

— Nu se poate, spuse din nou bătrîna.

— Ei bine, nu se poate. Dar deocamdată să admitem... Ai putea spune că a fost o operă de caritate ?

— Am mai văzut eu şi altele mai teribile, spuse bătrîna, fără să se scandalizeze cîtuşi de puţin.

Şi ajunseseră tocmai în faţa mormîntului farmacistului Manno, care zîmbea fericit de o vînătoare reuşită, într-un medalion de email, sub aripile unui înger.

XV

Laurana își petrecu cele patru zile de vacanță punînd în ordine și aducînd la zi însemnările sale pentru lecțiile de literatură italiană și de istorie. În meseria lui, era un pasionat și un scrupulos ; de aceea, lucrînd, aproape reuși să uite de povestea în mrejele căreia fusese atras ; și în clipele cînd se gîndea totuși la ea o vedea desprinsă de el, îndepărtată, deviată în tehnica, în forma și puțin chiar în ideea unui Graham Greene. Totuși, intîlnirea din cimitir cu doamna Luisa și gîndurile stîrnite de acea întîlnire intraseră într-un circuit literar, cu cadențe de negru și catolic romantism.

Dar cînd își reluă felul de viață obișnuit al zilelor de școală, într-un ritm mai apăsător, după cele patru zile de repaus, avu surpriza de a o întîlni în cursa care mergea spre capitala provinciei pe văduva lui Roscio.

Stătea pe scaun, în primul rînd, pe partea ușii deschise cu picioarele învăluite în negru. Locul de lîngă ea era liber. Și răspunzînd la salut cu un zîmbet timid, ademenitor, i-l arătă. Laurana avu un moment de șovăire ; un sentiment de rușine, de parcă acceptînd să stea în primul rînd, lîngă ea, însemna să ofere tuturor în mod ostentativ ceea ce știa, ceea ce simțea, dorință sau repulsie, îl făcu să găsească o scuză de moment ca să evite invitația. Căută cu privirea spre locurile din spatele mașinii pe un prieten, căruia să aibă ceva să-i spună ; dar nu erau decît țărani și elevi, și toate locurile ocupate. Acceptă, mulțumindu-i ; iar doamna spuse că a fost un noroc pentru ea că locul rămăsese liber pînă în clipa aceea, avînd astfel pe cineva cu care să poată sta de vorbă, căci numai vorbind reușea să scape de răul provocat de mersul în autobuz ; în timp ce în automobil sau în tren nu avea nimic. Vorbi apoi despre ziua aceea, care era frumoasă ; despre vara la San Martino, care era o adevărată și minunată vară ; despre recolta măslinilor, care era bună ; despre unchiul ei, arhiepiscopul, care nu se simțea bine... Vorbea cu o volubilitate distrată și prostească, de-ți țiuiau urechile. Și Laurana avea într-adevăr

senzaţia că-i ţiuiau dureros urechile, ca atunci cînd din vîrful unui munte cobori iute în vale. Nu că el ar fi coborît de pe un vîrf; cobora din somn, din proasta dispoziţie a deşteptătorului, de la ceaşca de cafea diluată, pregătită de mama lui. Dar senzaţia provenea şi din sîngele care i se aprindea cînd se afla în preajma ei; şi cu cît părerea despre această femeie devenea mai dură şi mai nemiloasă, surprinzîndu-i dezolarea umană, întrezărindu-i perversitatea, cu atît mai mult graţia abundentă a trupului, chipul pe care buzele ei desenau îmbufnarea şi promisiunea, bogăţia părului, parfumul uşor ca o emanaţie de aşternut, de somn, stîrneau în el o dorinţă dureroasă, fizic dureroasă.

Curios era faptul că înainte de moartea lui Roscio o întîlnise de atîtea ori, i se întîmplase de atîtea ori să stea de vorbă cu ea. O femeie frumoasă, nimic de spus; dar aşa cum mai sînt atîtea, mai ales azi, cînd canoanele frumuseţii feminine au o varietate şi o vastitate, în virtutea diverselor mituri ale cinematografului, încît să cuprindă fragilitatea şi abundenţa, profilul Aretusei şi cel al potaiei. „E nevoie de invitatul de piatră, ca să celebreze banchetul", îşi spuse el deoarece îi păruse deosebit de frumoasă, deosebit de ispititoare,

în ţinuta de doliu, tocmai sub portretul mărit al soţului, în salonaşul acela în care jaluzelele intredeschise, lampa aprinsă, oglinzile învăluite în negru, dădeau prezenţei moarte a lui Roscio prin prezenţa ei vie, a corpului tînăr, plin, conştient, un sobru halo de ironie. Şi apoi ca pentru a alimenta şi complica excitaţia, venise revelaţia delictului; a pasiunii, a trădării, a ticăloşiei reci cu care fusese plănuit; răul în sfîrşit, în încarnarea lui, în transformarea lui în mod tainic şi încîntător în sex. Şi Laurana recunoştea în această puternică emoţie cauzele unei îndepărtate educaţii favorabile păcatului, învîrtirii şurubului (nici mai mult nici mai puţin decît acel *turn of the screw)*, a spaimei în ceea ce priveşte sexul, de care nu scăpase niciodată, ba chiar îl obseda cu atît mai mult cu cît intelectul lui făcea exerciţii mai riguroase de raţiune. De aceea se simţea, mai ales lîngă ea, cu trupul care la brusca virare a curbelor se contopea cu al său, ca dublat sau înjumătăţit. Iar problema dublărilor şi a reducerii la jumătate, care l-a sugestionat totdeauna în literatură, o verifica acum în propria-i existenţă.

Cînd au coborît din autobuz, Laurana nu ştia ce să facă, dacă s-o salute sau dacă s-o însoţească. Au rămas cîteva clipe împreună în

piață. Apoi, doamna, pe neașteptate pierzîndu-și aerul acela de fatuitate menținut în tot timpul călătoriei, pînă și trăsăturile feței fiindu-i acum ceva mai dure, îi spuse că în ziua aceea venise în capitală pentru un motiv pe care voia să i-l destăinuiască.

— Am descoperit, spuse ea, că soțul meu s-a dus într-adevăr la Roma ca să-și vadă prietenul, deputatul, și să-l roage ceea ce mi-ați spus dumneavoastră în seara aceea, vă amintiți ? Cînd ați venit acasă la mine, cu vărul meu, și la cuvîntul văr, făcu o grimasă aproape de dezgust.

— E adevărat ? întrebă Laurana, foarte tulburat, căutînd în goană motivele acelei neprevăzute destăinuiri.

— Da, am descoperit acest lucru, ca din întîmplare, cînd nu mai speram de loc... Fiindcă ceea ce mi-ați spus dumneavoastră atunci, m-a făcut să-mi amintesc de atîtea lucruri, după aceea, de atîtea lucruri mărunte, dar care puse apoi cap la cap au făcut să apară faptul aflat întîmplător de dumneavoastră... Și prin urmare, am început să scotocesc și să scotocesc...și în sfîrșit iată apărînd la iveală un jurnal intim ținut de soțul meu, fără știrea mea, pitit în spatele unui șir de cărți... Cînd nu mai speram de loc, chiar dacă nu conteneam să mă frămînt.

Și asta așa, din întîmplare, scoțînd o carte, pe care doream s-o citesc.

— Un jurnal intim, avea un jurnal intim...

— O agendă groasă, de tipul celor trimise de casele farmaceutice medicilor... Cu trei patru rînduri pe pagina fiecărei zile, cu începere chiar de la întîi ianuarie, cu scrisul lui de medic, indescifrabil aproape, notase acolo ceea ce i se păruse lui că era demn de amintit, în special lucruri în legătură cu fetița noastră. Apoi, la un moment dat, la începutul lui aprilie, începe să scrie despre o persoană, însă n-o numește...

— N-o numește ? întrebă cu o bănuitoare ironie, Laurana.

— Nu, n-o numește ; dar se înțelege foarte bine cine e.

— Aha, se înțelege... spuse Laurana cu un ton în care se anunța o condescendentă dispoziție de a consimți la glume fără a cădea însă în plasă.

— Clar, fără riscul unei greșeli. E vorba de vărul meu.

Laurana nu se aștepta la asemenea destăinuiri. Simți că i se taie respirația, horcăi.

— Eu am toată încrederea în dumneavoastră, continuă doamna, căci știu cîtă prietenie, cîtă afecțiune aveați pentru soțul meu. E ceva ce nu știe nimeni, și nimeni nu trebuie să știe pînă

ce nu voi avea dovezile în mînă... Și azi am venit aici să le caut. Am unele bănuieli.

— Dar atunci ?... spuse Laurana.

— Atunci, ce ?

Era gata să-i spună că atunci ea nu avea nici o legătură cu crima, era inocentă, că o bănuise pe nedrept ; dar înroșindu-se spuse :

— Atunci dumneavoastră nu mai credeți că soțul dumneavoastră a fost ucis pentru că se afla în tovărășia farmacistului ?

— Acest lucru, pe conștiința mea, nu-l pot spune. Dar e posibil...Și dumneavoastră ?

— Eu ?

— Dumneavoastră în schimb sînteți convins ?

— Convins de ce anume ?

— De responsabilitatea vărului meu, și că bietul farmacist n-avea nici un amestec.

— Ce-i drept...

— Vă rog, nu-mi ascundeți nimic. Am atîta nevoie de dumneavoastră ! spuse doamna cu mîhnire, privindu-l în ochi cu o luminoasă implorare.

— Chiar convins nu sînt. Să spunem că am bănuieli, întemeiate, ce-i drept... Dar dumneavoastră... Dumneavoastră ați fi într-adevăr dispusă să acționați împotriva vărului dumneavoastră ?

— Și de ce nu ? Dacă moartea soțului meu... Dar am nevoie de ajutorul dumneavoastră.

— Sînt la dispoziția dumneavoastră, se bîlbîi Laurana.

— În primul rînd trebuie să-mi făgăduiți că nu veți spune nimănui, nici chiar mamei dumneavoastră, ceea ce v-am spus acum...

— Vă jur.

— Apoi, din ceea ce știți dumneavoastră și din ceea ce sper să aflu eu azi, discutînd împreună, vom putea stabili o linie de acțiune.

— E nevoie de precauție, totuși, de prudență, deoarece un lucru este să ai bănuieli...

— Azi sper să ajung la certitudini.

— Dar cum ?

— Nu putem discuta așa pe stradă. Și apoi, ar fi prematur... Eu voi rămîne aici pînă mîine seară. Mîine-seară, dacă doriți, ne putem întîlni... Unde ne putem întîlni ?

— Habar n-am... Nu știu, vreau să spun, dacă dumneavoastră vă gîndiți ca nu cumva să fiți văzută cu mine...

— Nu mă gîndesc la asta...

— La o cafenea ?

— La o cafenea, e perfect.

— La cafeneaua Romeris. Nu-i lume multă, ne putem izola...

— Pe la șapte ? La șapte ?

— Nu-i cam tîrziu pentru dumneavoastră ?

— Nu. Şi apoi, nu cred că-mi termin treburile mai devreme de şapte. De azi pînă mîine trebuie să rezolv o sarcină dificilă... Dar veţi afla totul mîine-seară... Aşadar la şapte, la cafeneaua Romeris... Apoi ne putem întoarce împreună acasă, cu ultimul tren, dacă n-aveţi nimic împotrivă.

— Dar voi fi fericit, spuse Laurana, înroşindu-se într-adevăr de fericire.

— Şi mamei dumneavoastră ? Ce-i veţi spune mamei dumneavoastră ?

— Îi spun că voi fi silit să întîrzii din cauza unor obligaţii de şcoală ; nu-i pentru prima dată, de altfel.

— Îmi promiteţi ? întrebă doamna cu un surîs şi el promiţător.

— Vă jur, spuse Laurana, parcă purtat pe un val de fericire.

— Atunci, la revedere, spuse doamna, întinzîndu-i mîna.

Într-un elan de dragoste şi remuşcare, Laurana se înclină deasupra mîinii ei, aproape să i-o sărute. Rămase apoi s-o privească, în timp ce se îndepărta în piaţa plină de palmieri şi de alabastru ; încîntătoare, inocentă, curajoasă creatură. Aproape că-i venea să plîngă.

XVI

Cafeneaua Romeris, toată în stil floreal, cu oglinzi mari decorate cu leii decupaţi din reclamele cu „ferrocchina Bisleri“ [1], *cu baiser au serpent,* care părea că din barul unde era sculptat îşi prelungeşte tentaculele pînă în picioarele scaunelor şi ale meselor, în braţele lămpilor şi în toartele ceştilor, trăia mai mult în paginile unui scriitor din oraşul acela, mort cu vreo treizeci de ani în urmă, decît prin cei ce-o frecventau azi. Palida ei clientelă era formată din străini ; lume din provincie care amintea trecutul ei glorios, sau persoane ca Laurana, care o prefera din motive de linişte şi literatură. Şi nu prea era de înţeles faptul că domnul Romeris, ultimul dintr-o glorioasă dinastie a patronilor de cafenea, o mai ţinea încă deschisă. Poate că şi el tot din motive de

[1] O băutură amară care se serveşte ca aperitiv, avînd ca reclamă un leu.

literatură, întru celebrarea scriitorului care o frecventase şi o imortalizase.

Laurana ajunse acolo la şapte fără zece. Rareori îl vizitase pe Romeris la ora aceea ; dar înăuntru erau aceleaşi persoane de dimineaţă sau de la primele ore ale după-amiezii ; domnul Romeris, în spatele calculatoarei automate de la casă, baronul d'Alcozer, pe jumătate adormit, excelenţa sa Mosca, şi excelenţa sa Lumina, magistraţi, care ajunseseră cîndva la gradele cele mai înalte, iar acum se bucurau de cîţiva ani de pensie, de partidele de dame, de paharul de marsala şi de ţigara de foi.

Laurana îi cunoştea. Îi salută, toţi îl recunoscură, chiar şi baronul, cel mai puţin prompt în a recunoaşte lumea. Excelenţa sa Mosca îl întrebă cum de se află acolo la o oră atît de neobişnuită pentru el. Laurana îi dădu explicaţia că pierduse cursa şi acum se vedea nevoit să aştepte ora de plecare a trenului. Se aşeză la o măsuţă, într-un colţ, îl rugă pe domnul Romeris să-i aducă un coniac. Domnul Romeris se ridică cu greutate din spatele acelui floreal monument de alamă, deoarece nu-şi putea permite luxul de a ţine un chelner ; turnă coniacul cu o încetineală religioasă şi îl duse la masa lui Laurana. Cum Laurana îşi

scosese o carte din servietă, domnul Romeris se informă ce carte era.

— Scrisorile de dragoste ale lui Voltaire, spuse Laurana.

— Hm, hm, rîse ironic baronul, scrisorile de dragoste ale lui Voltaire.

— Le cunoaşteţi ? întrebă Laurana.

— Prietene, spuse baronul, eu îl cunosc în întregime pe Voltaire.

— Dar cine-l mai citeşte azi ? spuse excelenţa sa Lumia.

— Eu îl citesc, spuse excelenţa sa Mosca.

— Desigur, îl citim noi ; îl citeşte, nu ştiu în ce măsură, profesorul, aici... Dar din ceea ce se întîmplă în jurul nostru, nu s-ar spune că Voltaire ar fi azi un scriitor prea citit, sau cel puţin că ar fi citit în sensul cel mai bun, spuse excelenţa sa Lumia.

— Ei da, oftă baronul.

Laurana lăsă discuţia în suspensie. De altfel la cafeneaua Romeris, aşa se discuta între bătrînii aceia ; pauze lungi, în timpul cărora fiecare rumega în sinea lui subiectul ; două sau trei replici din cînd în cînd. Şi într-adevăr după un sfert de oră excelenţa sa Mosca spuse :

— Cîinii ăştia nu-l mai citesc de loc pe Voltaire !

Şi în lexicul cafenelei Romeris cîinii însemnau oamenii politici.

— Voltaire ? Nu citesc nimic, nici măcar ziarele, spuse baronul.

— Sînt marxişti care n-au citit o pagină din Marx, spuse Romeris.

— Şi populari, deoarece baronul se încăpăţîna să-i numească populari pe democraţii creştini, care n-au citit o pagină de-a lui don Sturzo.

— Of, don Sturzo, făcu excelenţa sa Mosca, răbufnind cu un aer de saturaţie.

Din nou se aşternu tăcerea. Era şapte şi un sfert. Laurana parcurgea, fără a-i reţine sensul versiunea italiană de două ori mai obscenă a uneia din scrisorile lui Voltaire, ridicîndu-şi ochii continuu la uşă. Dar se ştie că un sfert de oră de întîrziere, o jumătate de oră, intră în normala concepţie a femeii despre timp ; aşadar nu era impacientat, ci numai neliniştit, neliniştea în care se zbătuse în ultimele două zile. O nelinişte plăcută, dar cu o nuanţă de teama nelămurită în care Luisa (acum aşa o numea în gînd) apărea într-un fel de atmosferă de judecată finală, aşezată lîngă el, faţă în faţă cu bătrîna doamnă Laurana.

La opt fără un sfert, baronul d'Alcozer îi spuse domnului Romeris cu o vădită intenţie de provocare :

— De altfel nu-l citea nici don Luigi al dumitale, referindu-se la scriitorul care dăduse nemurire cafenelei Romeris şi memoriei căruia domnul Romeris îi dedica un cult pătimaş, ba chiar fanatic.

Domnul Romeris îşi umflă pieptul şi-şi ridică fruntea în spatele calculatoarei automate.

— Ce legătură are don Luigi ? spuse. Don Luigi citea tot, ştia tot... Că Voltaire nu intra în viziunea lui asupra lumii, asta-i cu totul altceva.

— Dar scumpe comendator Romeris, spuse excelenţa sa Mosca, admit că viziunea lumii lui don Luigi nu avea nici o legătură cu viziunea lui Voltaire. Dar telegrama către Mussolini, bereta cu ciucure pe care şi-o punea...

— Excelenţă, iertaţi-mă, dar dumneavoastră n-aţi făcut cumva jurămîntul faţă de fascism ? întrebă domnul Romeris cu ochii injectaţi, abia stăpînindu-se.

— Eu nu, spuse excelenţa sa Lumia, ridicînd mîna.

— Nu ştiu, spuse excelenţa sa Mosca.

— Aha, nu ştii ? spuse excelenţa sa Lumia, jignit.

— Ba da, ştiu. A fost totuşi o întîmplare, au uitat să te pună să juri, admise excelenţa sa Mosca.

— N-a fost o întîmplare. Eu am făcut tot posibilul ca să evit depunerea jurămîntului.

— Oricum, jurămîntul, spuse excelenţa sa Mosca, pentru noi era o necesitate vitală : „Ori stai cu noi la masă, ori ieşi afară din casă".

— În schimb don Luigi... rînji dispreţuitor baronul.

— În ţara asta invidia roade sufletul oamenilor. Don Luigi a scris lucruri admirate de o lume întreagă, dar aici el nu înseamnă decît omul care a trimis o telegramă lui Mussolini şi şi-a pus bereta cu ciucure... Curată nebunie...

Dar nimeni nu recepţionă aluzia, jignirea ; căci celor trei bătrîni le era de ajuns faptul că-l înfuriaseră pe prietenul lor.

Într-altă împrejurare, Laurana s-ar fi distrat copios, acum însă mica dispută îi stîrnea nerăbdarea, de parcă ar fi constituit motivul întîrzierii Luisei. Se ridică, se duse la uşă, o deschise, se uită pe stradă la dreapta şi la stînga. Nimic. Se întoarse să se aşeze.

— Aşteptaţi pe cineva ? întrebă domnul Romeris.

— Nu, răspunse sec.

„Nu va mai veni, îşi spuse, s-a făcut opt acum." Totuşi mai spera.

Comandă, spre mirarea domnului Romeris, un alt coniac.

— Şi şcoala, domnule profesor, cum merge şcoala ?

— Prost, răspunse Laurana.

— Şi de ce ar trebui să meargă bine ? spuse baronul. Dacă totul se prăbuşeşte trebuie să se prăbuşească şi şcoala.

— Just, spuse excelenţa sa Lumia.

La nouă fără un sfert, viziunea Luisei, moartă, pătrunse în neliniştea tulburată a lui Laurana. Avu tentaţia să le povestească celor patru bătrîni, desigur cu mai multă experienţă decît el în materie de viaţă, de suflet omenesc, ceea ce i se întîmpla, ceea ce simţea. Dar baronul d'Alcozer, arătînd cartea pe care o închisese Laurana, spuse :

— Cînd citeşti aceste scrisori ale lui Voltaire, te gîndeşti la vechiul nostru proverb, şi anume că într-o anumită condiţie şi în anumite circumstanţe o parte a trupului nostru afirmă nemilos nerecunoaşterea înrudirii.

Apoi explică celorlalţi că scrisorile erau adresate de Voltaire nepoatei sale. Excelenţa sa Lumia spuse clar şi răspicat proverbul, baronul

preciză că același termen, care indica în proverb anumita condiție, venită să răstoarne barierele de înrudire, îl folosea Voltaire și în italiană. Și ceru cartea lui Laurana, ca să le citească prietenilor scrisorile în care apărea acel termen.

S-au distrat din plin, spre dezgustul lui Laurana. „Cum să vorbești acestor bătrîni, rătăciți în malițiozitate și obscenitate, despre o îngrijorare, despre un necaz ?“ La urma urmelor, ar fi mai bine să se ducă la chestură, să găsească un funcționar serios, înțelegător, să-i povestească... Ce să-i povestească ? Că o doamnă îi dăduse întîlnire la cafeneaua Romeris și că nu venise ? Ridicol. Să-i povestească motivele neliniștii sale ? Dar s-ar fi pus în mișcare o mașinărie de neoprit, primejdioasă. Și apoi, ce știa el despre ceea ce Luisa venise să afle în acele două zile ? Și dacă descoperise unele dovezi care se îndreptau în cu totul altă direcție ? Și dacă nu găsise nici urmă de dovadă ? Și dacă din cauza vreunei indispoziții a fetiței, sau orice alt fapt neprevăzut, se întorsese acasă. Și dacă în febra cercetărilor ei, o fi uitat de întîlnire ?

Dar sub toate aceste posibilități, întrevedea și imaginea ei în primejdie, imaginea ei moartă.

Făcu cîțiva pași furios între ușă și bar.

— Te preocupă ceva ? întrebă baronul, întrerupîndu-și lectura.

— Nu, dar faptul că stau aici de două ore...

— Noi stăm aici de ani de zile... spuse baronul, închizînd cartea și dîndu-i-o înapoi.

Laurana o luă, o puse în servietă. Se uită la ceas : nouă și douăzeci.

— E mai bine să mă duc spre gară, spuse.

— Mai aveți trei sferturi de oră, pînă la trenul dumneavoastră, spuse domnul Romeris.

— Mai merg puțin pe jos, e o seară plăcută, spuse Laurana.

Plăti cele două coniacuri, salută și ieși. În timp ce se închidea ușa în spatele lui, auzi cum spunea excelența sa Lumia :

— O avea întîlnire cu vreo femeie, și încă nu s-a făcut ora pesemne.

Pe stradă era lume puțină. Seara era frumoasă, dar din cauza vîntului se simțea un frig aspru. Coborî încet spre gară, frămîntat de gînduri negre.

Cotind-o spre piața gării, îl depăși o mașină, se opri cu un scîrțîit ascuțit la vreo zece metri, și dădu înapoi. Ușa mașinii se deschise, cel ce conducea, se aplecă spre scaunul alăturat, îl chemă :

— Domnule profesor, domnule profesor Laurana.

Laurana se apropie, recunoscu pe cineva din satul lui, deşi pe moment nu-şi amintea numele.

— Mergeţi la gară ? Trebuie să luaţi trenul să mergeţi acasă ?

— Da, spuse Laurana.

— Dacă vreţi să profitaţi de ocazie, poftiţi, se oferi celălalt.

„Bună ocazie, se gîndi Laurana, voi ajunge mai iute, şi cel puţin voi putea telefona şi la Luisa acasă, să aflu veşti."

— Mulţumesc, spuse. Intră în maşină, lîngă şofer. Maşina porni în mare viteză.

XVII

— Un tip închis, zgîrcit la vorbă, uneori de nesuferit, urîcios ; un tip de categoria acelora care sînt, ce-i drept amabili, grijulii, poate chiar afectuoşi ; dar capabili să izbucnească, datorită unei impresii false, a unui cuvînt rău înţeles, într-o reacţie nebănuită, într-o acţiune nesăbuită... Ca profesor, nimic de spus, foarte bine pregătit, precis, conştiincios. Cultură solidă, metodă bună... Din acest punct de vedere, repet, nimic de spus... Dar cît priveşte viaţa lui particulară... Iată, n-aş vrea să par indiscret, dar ca bărbat, în sfera afecţiunilor particulare, mi s-a părut totdeauna, cum să spun ? plin de complexe, obsedat...

— Obsedat ?

— Poate că expresia e puţin cam tare, şi nu corespunde desigur cu ideea pe care şi-au făcut-o cei mai mulţi despre el, despre viaţa lui ; un om senin, ordonat, cu obiceiuri de om

foarte cumpătat ; sincer în exprimarea părerilor şi judecăţilor, liber... Dar cîteodată, cine-l cunoaşte bine îl vede devenind spinos, plin de ranchiună... Faţă de colege, de eleve, pare un misogin ; dar eu cred că e un timid...

— Obsedat în ceea ce priveşte femeile, aşadar, sexul, spuse comisarul.

— Cam aşa ceva, aprobă directorul.

— Şi ieri ? cum s-a comportat ieri ?

— Aş spune în mod normal. Şi-a făcut orele de lecţie, s-a întreţinut puţin cu mine, cu colegii. Am vorbit, mi se pare despre Borgese...

Creionul comisarului coborî ca să noteze numele acela pe carnet.

— Despre ce ? întrebă.

— De ce am vorbit de Borgese ? Numai pentru faptul că Laurana, de cîtva timp îşi pusese în cap că Borgese a fost subapreciat şi că trebuie să i se facă dreptate.

— Şi dumneavoastră nu sînteţi de aceeaşi părere ? întrebă comisarul cu un aer de bănuială.

— La drept vorbind, n-aş şti. Ar trebui să-l recitesc... *Rubè* al său m-a impresionat profund. Dar acum treizeci de ani, scumpe domnule comisar, acum treizeci de ani.

— Aha, făcu comisarul.

Şi sub nervoasele semne ale creionului făcu să dispară numele de Borgese scris mai înainte.

— Dar... poate că am vorbit, alaltăieri de Borgese, continuă directorul. Ieri... În sfîrşit, nu mi s-a părut ieri că ar fi ceva schimbat la el, nimic deosebit.

— Cert este, oricum, că ieri n-a rămas în oraş pentru o adunare aici la şcoală.

— Foarte sigur.

— Dar de ce i-a spus mamei sale aşa ceva ?

— Ei, cine poate şti ? Voia, fără îndoială, să-i ascundă ceva. Şi singurul lucru la care ne putem gîndi că ar fi voit să-i ascundă e o relaţie cu vreo femeie, sau dacă nu o relaţie...

— O întîlnire. Ne-am gîndit şi noi la aşa ceva... Dar pînă una alta, pînă în clipa asta, n-am reuşit să reconstituim cum şi-a petrecut timpul după ce a ieşit din restaurantul de aici din apropiere. Adică de la orele patrusprezece şi treizeci în sus.

— Un elev din clasa lui, spuse preşedintele, mi-a spus azi-dimineaţă că l-a văzut aseară, aşezat la o mesuţă în cafeneaua Romeris.

— Aş putea vorbi cu acest băiat ?

Directorul trimise pe cineva să cheme imediat pe băiat. Băiatul confirmă că trecînd prin

fața cafenelei Romeris, cu o seară în urmă, aruncase o privire înăuntru și-l văzuse pe profesorul Laurana așezat la o masă; citea o carte, era cam pe la opt fără un sfert poate, opt.

Îl lăsară pe băiat să plece. Comisarul băgă în buzunar carnetul și creionul, se ridică oftînd.

— Să mergem deci la cafeneaua Romeris. Trebuie să rezolv iute treaba asta, căci maică-sa așteaptă la chestură de la șase dimineața...

— Biata bătrînă... Și el era atît de atașat de maică-sa, spuse directorul școlii.

— Cine știe ? spuse comisarul.

Și parcă-i veni o idee. Idee care i se confirmă la cafeneaua Romeris.

— După părerea mea, spuse excelența sa Lumia, avea o întîlnire cu o femeie. Era impacientat, agitat.

— Aștepta să se facă ora de întîlnire și era emoționat ca un tînăr în fața primei sale aventuri, spuse baronul.

— Vă înșelați, scumpe baron. După părerea mea, aici avea întîlnirea și femeia n-a venit, spuse domnul Romeris.

— Nu știu, spuse excelența sa Mosca, nu știu... fără discuție că e o femeie la mijloc...

Cînd a ieșit, după două ore, unul din noi a și spus că aleargă la o întîlnire cu o femeie...

— Eu v-am spus, interveni excelența sa Lumia.

— Dar ce-i drept, comportamentul lui n-a fost comportamentul cuiva care trebuie să piardă timpul pînă la ora întîlnirii. Mereu își ridica ochii de pe carte ca să privească la ușă, se plimba între ușă și bar și o dată, chiar a deschis ușa ca să privească pe stradă la dreapta și la stînga, spuse excelența sa Mosca.

— Așadar, observă comisarul, nu știa din ce parte trebuia să sosească femeia, din dreapta sau din stînga. Se poate deduce de aici că el nu știa în ce parte a orașului locuia ea.

— Nu deducem nimic, spuse baronul, realitatea este totdeauna mai bogată și mai de neprevăzut decît deducțiile noastre. Dimpotrivă, dacă vreți neapărat să deduceți ceva, vă voi spune că dacă într-adevăr aștepta aici, în această cafenea, o femeie, era pesemne una străină de localitate... Credeți că femeile ies aici din casă, la șapte sau opt seara, ca să se ducă la o întîlnire într-o cafenea ?

— Doar dacă n-o fi fost vreo femeie de stradă, se repezi excelența sa Lumia.

— Nu era omul să se încurce cu o femeie de stradă, spuse domnul Romeris.

— Scumpe comendator Romeris, dumneata n-ai idee cîte persoane, persoane serioase, pline de demnitate şi de cultură, caută compania femeilor stricate, spuse excelenţa sa Lumia. Mai degrabă însă putem spune că o prostituată i-ar fi dat întîlnire la ea acasă sau la un hotel. Aici, cel mult ar putea avea loc o întîlnire de îndrăgostiţi.

— Problema, spuse baronul, este aceasta : avea o întîlnire, aici, aşteaptă două ore, femeia nu vine, părăseşte cafeneaua spunînd că se duce la gară, dispare ; sau : stă aici pînă cînd se face ora întîlnirii, se duce, dispare. Dacă aştepta femeia aici, cînd îşi dă seama că a fost dus de nas sau că femeia n-a putut veni din cine ştie ce motive, simţindu-se batjocorit sau neliniştit cum o fi fost, ce poate face ? Sînt trei cazuri : se întoarce acasă la el, unde, trîntit pe pat să lase să dospească în el deziluzia sau tulburarea lui profundă ; se duce acasă la respectiva femeie ca să-i ceară o explicaţie, şi dă de cel care-l trimite pe lumea cealaltă ; se duce să se arunce de pe bastion sau înaintea trenului. Din moment ce nu s-a întors acasă, rămîne valabilă una din cele două probabilităţi. Dacă stătea aici ca să-i mai treacă timpul şi apoi să se ducă la întîlnire, rămîne în schimb

în picioare una din cele două posibilităţi : că în locul întîlnirii găseşte un tată sau un frate care-l lichidează, şi adio.

— Dar în fond se mai poate face şi o ipoteză mai puţin romantică, mai evidentă, mai naturală : că s-a dus la întîlnire, a găsit-o pe femeia dorinţelor sale, şi alături de ea a uitat de maică-sa, de şcoală, de Dumnezeu... Şi ce ? Adică nu-i cu putinţă ? spuse excelenţa sa Mosca.

— Nu cred. Un om atît de liniştit, atît de controlat ! spuse domnul Romeris.

— Întocmai, spuse excelenţa sa Lumia.

Comisarul se ridică.

— Parcă am o pînză pe creier, spuse. Raţionamentul baronului, clar, nimic de spus, precis, îi deschisese un abis. Du-te de caută toate femeile care puteau avea o relaţie întîmplătoare sau de durată cu profesorul ! Să înceapă cu elevele, fete între cincisprezece şi optsprezece ani, azi capabile de orice, apoi colegele, apoi mamele elevilor şi elevelor, cel puţin cele ce se ţineau mai bine şi erau mai drăguţe, apoi femeile uşoare, prostituatele care la fel ca în antichitate se pot chema *honeste* şi celelalte în schimb de doi bani, cu tarif, ar fi însemnat o muncă fără de sfîrşit. Doar dacă, bineînţeles,

profesorul n-ar fi apărut azi sau mîine ca un cotoi, care a petrecut cîteva nopți pe acoperiș.

Dar profesorul zăcea sub un morman de zgură grea, într-o mină de sulf abandonată, la jumătatea drumului, în linie dreaptă, între satul lui și capitala provinciei.

XVIII

În ziua de opt septembrie, cînd în orășel se sărbătorea Sfînta Maria Copilă, simulacrul unei copile toată numai în aur și perle, purtat în procesiune, focuri de artificii, fanfare, de vibrau și zidurile ca diapazoanele, prima tăiere a porcilor și ultimul diluviu de înghețate, arhiepiscopul Rosello își reluă obiceiul de a primi prieteni în casă, anume pentru a slăvi pe Sfînta Maria Copilă pentru al cărei altar, în biserica mamă, avea o deosebită predilecție. Obiceiul acesta dura de mulți ani, dar cu un an în urmă nu-l mai respectase, din cauza doliului de care trebuia să țină seama, prin moartea lui Roscio. Acum, după împlinirea unui an de la tragica întîmplare, în august, își redeschidea casa sărbătorii și cu atît mai mult cu cît avea de anunțat logodna nepotului său, avocatul, cu nepoata sa, Luisa. Eveniment, spunea arhiepiscopul, la care concurase reauavoință a oame-

nilor şi voinţa Domnului impenetrabilă, căreia i se supunea întru totul.

— Mă resemnez, iată... explica el lui don Luigi Corvaia. Domnul ştie dacă aş fi dorit o căsătorie între ei doi, crescuţi în casa mea ca frate şi soră. Dar ajunşi aici, după tragedia, e vorba de o operă de caritate... De caritate familială, bineînţeles... Putea fi oare lăsată această biată nepoată a mea, tînără, cu o fetiţă, să-şi ducă tot restul vieţii singură ? Şi pe de altă parte, cu timpurile pe care le trăim, cum să-i găsesc un soţ bun, unul să vrea să se însoare cu ea, nu ca să-i toace averea şi să aibă atîta bunătate, atîta milă, încît s-o considere pe fetiţă ca pe propria sa copilă ? Greu, dragul meu don Luigino, e greu... Şi atunci nepotul meu, care ce-i drept, nu era făcut pentru căsătorie, s-a hotărît, nu spun să se sacrifice, pentru Dumnezeu, dar, să facă acest pas just, de milă...

— Anafura !... făcu ca un muget, colonelul Salvaggio, auzind ultima frază a arhiepiscopului, deoarece era în spatele lui.

Arhiepiscopul, indignat şi oarecum alarmat, se întoarse. Dar se lumină într-un zîmbet, văzîndu-l pe colonel, dojenindu-l doar cu blîndeţe :

— Colonele, colonele, mereu acelaşi...

— Mă iertaţi, spuse colonelul, dar voiam să spun că din cauza hainei pe care o purtaţi, dumneavoastră vedeţi lucrurile prin prizma milei ; în vreme ce eu, bătrîn păcătos ce sînt, iau lucrurile cu totul altfel. În sfîrşit, doamna Luisa este o femeie fermecătoare ; şi avocatul, nepotul dumneavoastră, sfinte Dumnezeule, e bărbat. Înţelegînd prin asta un bărbat care simte ca un bărbat în faţa frumuseţii şi a gingăşiei...

Ameninţîndu-l glumeţ cu mîna, arhiepiscopul se îndepărtă ; şi colonelul continuă discuţia cu don Luigi, fără prea multe ocoluri.

— Mie-mi vorbeşte de milă popa ăsta ipocrit. O femeie pentru care aş face orice nebunie numai să pot sta în preajma ei, o femeie ca asta... zise el făcînd semn înspre ea.

Luisa, foarte elegant îmbrăcată, jumătate în doliu, jumătate nu, stînd alături de vărul ei, logodnicul, îl observă, răspunse cu un zîmbet, cu o uşoară înclinare a capului. Colonelul se simţi cuprins de un fior, se aplecă la urechea lui don Luigi ca să-i transmită geamătul dorinţei sale.

— O vedeţi ?... Ce zîmbet... Cînd zîmbeşte parcă s-ar dezbrăca. Are un efect asupra mea...

Şi, deodată ridicînd mîna de parcă ar fi apucat sabia, strigă :

— Foc ! Pentru Dumnezeu, foc !

Văzîndu-l cum se repede, don Luigi crezu că se va năpusti asupra doamnei ; dar colonelul alerga spre bufet, unde începuse să se servească îngheţata.

Se îndreptă şi don Luigi spre bufet. Acolo, parohul de Sînt'Anna, notarul Pecorilla cu soţia, doamna Zerillo, în şoaptă, fără să-şi termine cuvintele, cleveteau pe socoteala invitaţilor, bineînţeles. Dar don Luigi nu avea poftă de bîrfă. Se îndepărtă.

Notarul Pecorilla îşi înghiţi iute îngheţata şi o luă după don Luigi. Ieşiră pe balcon ; dincolo petrecerea era în toi. Don Luigi răbufni cu proasta lui dispoziţie, comentînd petrecerea ; de la petrecere ajunse la Casa del Mezzogiorno, la Fiat, la guvern, la Vatican, la Naţiunile Unite :

— Rău mai sîntem duşi de nas ! conchise el.

— Îţi merge ceva, cumva anapoda ? se informă notarul.

— Totul, oftă don Luigi.

— Trebuie să stăm de vorbă noi doi, spuse notarul.

— La ce bun să vorbim ? spuse don Luigi cu o oboseală în glas. Ceea ce ştiu eu ştii şi tu şi o ştiu cu toţii. De ce să mai vorbim ?

— Eu sînt curios. Şi apoi, simt nevoia să mă descarc. Şi dacă nu-mi descarc sufletul faţă de tine, cu care mă cunosc de şaizeci de ani, faţă de cine mă pot descărca ? De asemenea lucruri nu vorbesc nici cu soţia mea măcar.

— Să plecăm, spuse don Luigi.

— La mine la birou, propuse notarul.

Biroul notarului era la doi paşi, la un parter. Intrară. Notarul aprinse lumina, închise uşa ; se aşezară unul în faţa altuia, fără să vorbească, unul îl privea atent pe celălalt. Apoi don Luigi spuse :

— M-ai adus aici ca să stăm de vorbă ; vorbeşte.

Notarul şovăi ; apoi iute-iute, de parcă şi-ar fi smuls o fîşie de piele de pe el, cu hotărîre şi durere, spuse :

— Bietul farmacist, n-avea nici un fel de legătură cu toate astea.

— Ce descoperire ! spuse don Luigi. Eu am înţeles cum stăteau lucrurile mai înainte de a se încheia trei zile de doliu.

— Ai înţeles sau ai ştiut ?

— Am ştiut un lucru care m-a făcut să înţeleg ceea ce era în spatele aparenţelor.

— Şi ce anume ai ştiut ?

— Că Roscio descoperise ce uneltise soţia lui cu vărul ei. Îi surprinsese împreună.

— E adevărat. Este exact ceea ce aflasem și eu. Poate că după tine, dar am știut.

— Eu am aflat imediat, pentru că femeia care slujește în familia Roscio este mama femeii care face serviciu în casa mătușii mele, Clotilde.

— A, da... Dar, te întreb, Roscio, cînd și-a găsit soția, să presupunem, într-o discuție foarte intimă cu avocatul, ce-a făcut ?

— N-a făcut nimic. Le-a întors spatele și a plecat.

— Cristoase, Dumnezeule ! Cum de i-a lăsat în viață ? Eu i-aș fi ucis pe amîndoi !

— Povești... Aici, pe acest pămînt al geloziei și al onoarei, se găsesc cele mai perfecte exemplare de încornorați... Și apoi, fapt este că bietul doctor era îndrăgostit la nebunie de soția lui.

— Și eu îți pot povesti restul, fiindcă îl știu din prima sursă. Mi l-a povestit paracliserul de la Matrice. Dar te rog, ai grijă . . .

— Doar mă cunoști. Nu vorbesc nici dacă sînt torturat.

— Așadar, timp de o lună Roscio nu spuse nimic ; apoi, într-o zi, se duse la arhiepiscop acasă și-i destăinui legătura pe care o descoperise, îi dădu un ultimatum : ori îl trimitea undeva, afară din orășel, pe nepot, punîndu-i

condiția ca niciodată să nu se mai întoarcă, ori avea să-i încredințeze unui prieten de al său, un deputat comunist, anumite documente cu care l-ar fi putut trimete pe amantul soției sale direct la ocnă.

— Dar cum făcuse rost de aceste documente ?

— După cît se pare, se dusese la birou, la Rosello, într-o zi cînd nu era el acolo... Secretarul, cel care făcea practică la Rosello, l-a poftit înăuntru, l-a lăsat singur în birou. Știa că avocatul era plecat din localitate, că n-avea să se întoarcă așa curînd ; dar Roscio îi spuse în schimb că îi dăduse întîlnire acolo. Trecuse de amiază, băiatul trebuia să se ducă la masă ; și apoi nu bănuia că raporturile dintre avocat și doctor se schimbaseră, îi știa foarte buni prieteni... Îl lăsă singur, așadar ; și Roscio fotografie tot ce voia el... Spun că fotografie, deoarece e sigur că Rosello nu și-a dat seama de nimic, pînă cînd Roscio n-a stat de vorbă cu arhiepiscopul. Atunci cînd arhiepiscopul i-a spus tot ceea ce avea în mînă Roscio, Rosello se grăbi să-l interogheze pe secretar. Tînărul își aminti de vizita aceea, îi spuse că-l lăsase să aștepte singur în birou. Rosello avu o criză de nervi, îl pălmui, îl dădu afară. Apoi reflectă asupra situației, se duse să-l caute, inventă un motiv pentru care-și pierduse cumpătul, pre-

textînd că Roscio îi reproşase că-l făcuse să aştepte în zadar, şi întîlnirea pe care o aveau era importantă ; îi dărui zece mii de lire, îl reangajă...

— Şi toate astea ţi le-a povestit paracliserul ?

— Nu, asta am aflat de la tatăl băiatului.

— Dar Rosello ţinea aşa, la îndemîna oricui, documente atît de importante ?

— Asta nu ştiu, Roscio o fi avut poate vreun şperaclu ; şi apoi Rosello îşi face de cap de atîţia ani, cu atîta succes, se considera la adăpost, invulnerabil... Dar cînd unchiul îi spuse de cele două condiţii pe care i le pusese Roscio, abia atunci simţi că-i fuge pămîntul de sub picioare.

— Exact, aprobă don Luigi. Mătuşa mea, Clotilde, în schimb, susţine că Roscio a fost îndepărtat din calea lor, deoarece amanţii nu mai puteau să se ascundă, să se prefacă... Din pasiune, în sfîrşit...

— Pe dracu, pasiune, spuse notarul. Ajunseseră la obişnuinţă, legătura lor dura de cînd veneau în vacanţă de la colegiu. La început o făceau pe ascuns, să nu ştie arhiepiscopul, apoi, să nu ştie soţul ; şi poate că se şi distrau. Era emoţia lucrului prohibit, a riscului...

Se întrerupse fiindcă bătea cineva la uşă ; bătăi uşoare, continue.

— Cine poate fi ? şopti îngrijorat notarul.

— Ei, deschide-i, spuse don Luigi.

Notarul se duse să deschidă. Era comendatorul Zerillo.

— Ei, ce ? spuse el, aţi părăsit petrecerea ca să veniţi să vă încuiaţi aici, înăuntru ?

— Mda ! făcu rece notarul.

— Şi despre ce vorbeaţi ?

— Despre vreme, spuse don Luigi.

— Lăsaţi vremea, care rămîne deocamdată frumoasă şi nu-i cazul să vorbim de ea... Vreau să fiu clar, eu dacă nu vorbesc cu cineva explodez ; şi voi vorbeaţi exact despre lucrurile pe care le ţin şi eu aici, zise comendatorul şi plimbă mîna deschisă pe deasupra stomacului, scrîşnind din dinţi ca de o durere imposibil de reţinut.

— Dacă nu mai puteţi, hai, sîntem gata să ascultăm, spuse don Luigi.

— Şi voi n-o să vorbiţi nimic ?

— Şi ce trebuie să spunem ? întrebă notarul cu un aer nevinovat.

— Să dăm cărţile pe faţă. Voi vorbeaţi despre această logodnă, despre Roscio, despre farmacist...

— Nici gînd, spuse notarul.

— ...şi de bietul profesor, Laurana, continuă comendatorul, care a dispărut ca Antonio Patò în *Mortorio.*

Cu cincizeci de ani în urmă, în timpul reprezentaţiilor cu *Mortorio,* adică Patimile lui Cristos după cavalerul d'Orioles, Antonio Patò, care juca pe Iuda, dispăruse, după cum cerea rolul în trapa care s-a deschis, aşa cum se mai deschisese de atîtea sute de ori, fie la repetiţii, fie la reprezentaţii. Numai că (şi asta nu mai era trecut în rol) din clipa aceea, nimeni n-a mai aflat nimic despre el ; şi întîmplarea trecuse în legendă, ca să însemne dispariţii misterioase de persoane sau de obiecte. Aluzia la Patò stîrni de aceea ilaritatea lui Luigi şi a notarului ; dar imediat îşi reveniră, luară o figură serioasă, în necunoştinţă de cauză, preocupaţi de cu totul altceva ; şi evitînd privirea lui Zerillo, întrebară :

— Şi ce amestec are Laurana ?

— Bieţi neştiutori, îi alintă cu ironie comendatorul, bieţi neştiutori, care n-aveţi habar de nimic, nu înţelegeţi nimic... Luaţi, muşcaţi degeţelul ăsta, muşcaţi-l, şi duse la gura notarului, apoi la gura lui don Luigi, degetul mic care ieşea din pumnul închis, cum obişnuiau să facă mamele cu copiii cărora le ieşeau dinţii, în vremuri mai puţin aseptice decît ale noastre.

Rîseră toţi trei. Apoi Zerillo spuse :

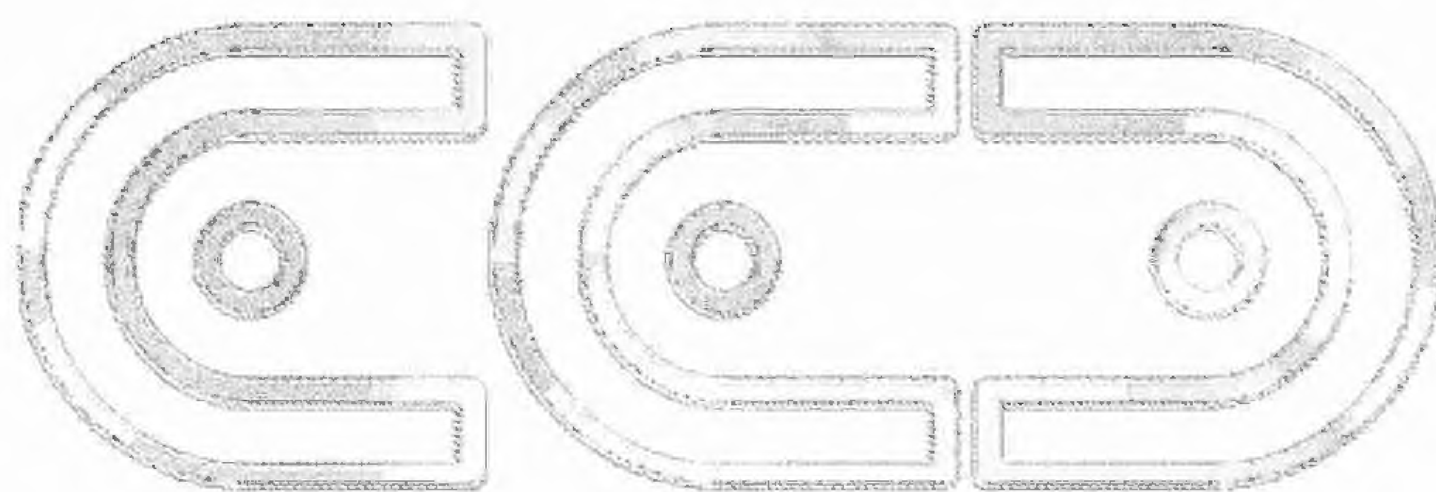
— Am aflat ceva, ceva ce trebuie să rămînă numai între mine şi voi ; vă atrag atenţia... În legătură cu bietul Laurana...

— Era un cretin, spuse don Luigi.

Tiparul executat la:
Intreprinderea Poligrafică „Informaţia" coli tipo: 6. cd. 69

Scanare și prelucrare digitală

de

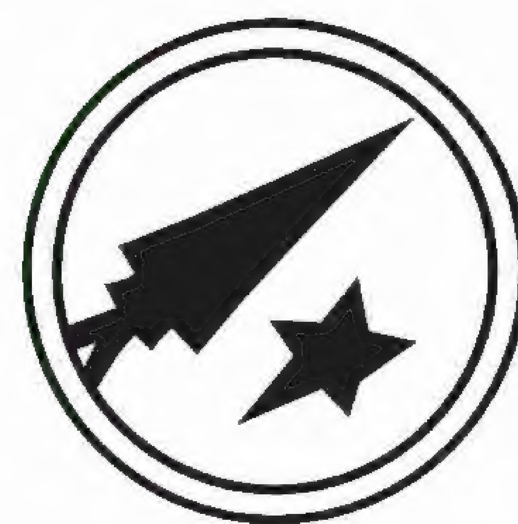
Anonim

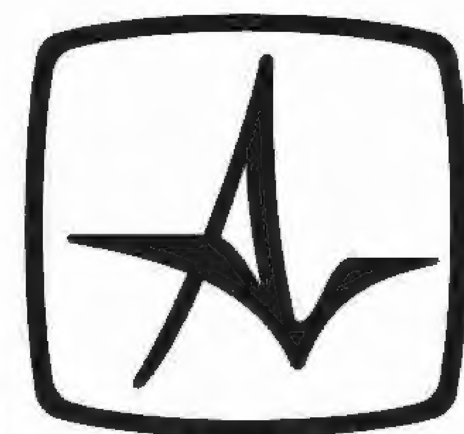

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

